

Daugavpils Universitāte
Komparatīvistikas institūts

Daugavpils University
The Institute of Comparative Studies

Даугавпилский университет
Институт компаративистики

Mg. philol. Evita Badina

**DETEKTĪVSTĀSTS NO EDGARA ALANA PO
LĪDZ ARTURAM KONANAM DOILAM**

**THE DETECTIVE STORY FROM EDGAR ALLAN POE
TO ARTHUR CONAN DOYLE**

**ДЕТЕКТИВНЫЙ РАССКАЗ ОТ ЭДГАРА АЛЛАНА ПО
ДО АРТУРА КОНАН ДОЙЛА**

Promocijas darba

KOPSAVILKUMS

filoloģijas doktora (Dr. philol.) zinātniska grāda iegūšanai
literatūrzinātnes nozarē
cittautu literatūras vēstures apakšnozarē

SUMMARY

of the thesis for obtaining the Doctoral Degree
in Philology (Dr. philol.)
(speciality: History of Foreign Literature)

АВТОРЕФЕРАТ

диссертации на соискание ученой степени
доктора филологии (Dr. philol.)
(специальность: история зарубежной литературы)

Daugavpils 2014

Promocijas darbs izstrādāts laika periodā no 2009. līdz 2013. gadam.

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
„Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju īstenošanai, 2. kārtā”
Vienošanās Nr. 2012/0004/1DP/1.1.2.1.2/11/IPIA/VIAA/011

Doktora studiju programma: Literatūrzinātne, apakšnozare - cittautu literatūras vēsture.

Promocijas darba zinātniskā vadītāja:

Dr. philol., asoc. prof. Anna Stankeviča.

Oficiālie recenzenti:

- Dr. habil. philol., Latvijas Universitātes profesore Sigma Ankrava;
- Dr. philol., Latvijas Universitātes profesore Ausma Cimdiņa;
- Dr. philol., Daugavpils universitātes profesore Maija Burima.

Promocijas darba aizstāvēšana notiks Daugavpils Universitātes Literatūrzinātnes nozares Promocijas padomes atklātajā sēdē 2014. gada 14. februārī Daugavpilī, Vienības ielā 13, 311. auditorijā plkst. 13.00.

Ar promocijas darbu un tā kopsavilkumu **var iepazīties Daugavpils Universitātes bibliotēkā**, Parādes ielā 1, Daugavpilī un <http://du.lv/lv/zinatne/promocija/darbi>

Atsauksmes sūtīt Literatūrzinātnes promocijas padomes sekretārei Daugavpilī, Vienības ielā 13, LV-5400, tālrunis 65424238, e-pasts: ingrida.kupsane@du.lv

Padomes **sekretāre:** Dr. philol. Ingrīda Kupšāne.

ISBN 978-9984-14-....-....

The present Doctoral Thesis has been worked out in 2009 – 2013.

EIROPAS SAVIENĪBA

IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

This work has been supported by the European Social Fund within the project
“Support for the implementation of doctoral studies at Daugavpils University, 2nd stage”
Agreement Nr. 2012/0004/1DP/1.1.2.1.2/11/IPIA/VIAA/011

Doctoral study programme: Literary Science, the sub-branch of History of Foreign Literature.

The scientific advisor of the Doctoral Thesis:

Dr. philol., asoc. prof. Anna Stankeviča.

Official reviewers:

- Dr. habil. philol., prof. Sigma Ankrava (University of Latvia);
- Dr. philol., prof. Ausma Cimdiņa (University of Latvia);
- Dr. philol., prof. Maija Burima (Daugavpils University, Latvia).

The defence of the Doctoral Thesis will take place in Daugavpils University at the open meeting of Doctorate Council for Science of Literature Studies on February 14, 2014, at 13.00 in Daugavpils, Vienības street 13, Room 311.

The Doctoral Thesis and its summary **are available at the library of Daugavpils University**, Parādes street 1 in Daugavpils and from <http://du.lv/lv/zinatne/promocija/darbi>.

Comments are welcome. Send them to the secretary of the Doctorate Council, Vienības street 13, Daugavpils, LV-5400, tel. 65424238; e-mail: ingrida.kupsane@du.lv

Secretary of the Doctorate Council: Dr.philol. Ingrīda Kupšāne

Диссертация подготовлена в период с 2009 по 2013 год.

EIROPAS SAVIENĪBA
IEGULDĪJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
„Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju īstenošanai, 2. kārtā”
Vienošanās Nr. 2012/0004/1DP/1.1.2.1.2/11/PIA/VIAA/011

Докторская программа: Литературоведение, отрасль - история зарубежной литературы.

Научный руководитель:

Д-р филологии, ассоц. профессор Даугавпилсского университета Анна Станкевич.

Официальные оппоненты:

- Хабил. д-р филологии Сигма Анкрава, профессор Латвийского университета (Латвия);
- Д-р филологии Аусма Цимдиня, профессор Латвийского университета (Латвия);
- Д-р филологии Майя Бурима, профессор Даугавпилсского университета (Латвия).

Защита диссертации состоится на заседании диссертационного совета по специальности «Литературоведение» при Даугавпилском университете 14 февраля 2014 года в 13.00 по адресу: Даугавпилс, ул. Виенибас, д. 13, ауд. 311.

С диссертацией и ее авторефератом **можно ознакомиться в библиотеке Даугавпилсского университета** по адресу: Даугавпилс, ул. Парадес, 1 и в сети: <http://du.lv/lv/zinatne/promocija/darbi>.

Отзывы сообщаются секретарю диссертационного совета по адресу: LV-5400 Даугавпилс, ул. Виенибас, д. 13, гуманитарный факультет, телефон 65424238, эл. почта: ingrida.kupsane@du.lv

Секретарь диссертационного совета: д-р филологии Ингрида Купшане

PROMOCIJAS DARBA VISPĀRĪGS RAKSTUROJUMS

Pasaules kultūrtelpā detektīvistāsts tiek aktualizēts 19. gadsimtā. Tā iniciatori un popularizētāji ir anglofonās literatūras pārstāvji, kas reprezentē Lielbritānijas un Amerikas Savienoto Valstu literāro ‘koptelpu’¹. Viktorijas laikmeta² sociālekonomiskās un kultūras situācijas kontekstā (industriālā revolūcija, zinātniski tehniskais progress, strauja urbanizācija, vairāku estētisko virzienu (romantisma, pozitīvisma, modernisma u.c.) līdzāspastāvēšana) britu un amerikāņu autori savos darbos izvirza tēmas un varoņus, kas iemieso pretrunīgas 19. gadsimta dzīves šķautnes: sabiedrības mantkārību un tās upurus, protestu pret kapitālisma iekārtas nežēlību, lauku un pilsētas dzīves opozīciju, aristokrātijas dīkdienību, vidusšķiras uzplaukumu, neviendabīgu attieksmi pret zinātnes sasniegumiem³. Kultūrvēsturiskā situācija 19. gadsimta vidū liek atkāpties romantismam ar tam raksturīgo realitātes ignoranci. Literatūrā priekšplānā tiek izvirzīts reālisms, autori pievēršas objektīvajai īstenībai. Heroismu un sapņus aizstāj realitātes sociālo aspektu atveide. Par vienu no savdabīgākajiem dzīves ikdienas ilustrētājiem kļūst detektīvžanrs – jauna tipa teksti, kas vienlaikus gan apmierina sabiedrības prasības pēc spraiga sižeta un aizraujoša vēstījuma, gan postulē izziņas dominanti.

Detektīva rašanās tiek saistīta ar daudzpusīgā un pretrunīgā amerikāņu dzejnieka, rakstnieka, publicista un kritiķa Edgara Alana Po darbību

¹ 19. gadsimtā Amerikas Savienotās Valstis pārsvarā akceptē britu paraugus; ar nelielām atkāpēm amerikāņu rakstnieku darbos atspoguļota Eiropas ideoloģija un vērtību sistēma. Tomēr nenoliedzama ir arī atgriezeniskā saite, proti, Melvila, Po u.c. amerikāņu rakstnieku daiļrade ietekmē Eiropas literatūru.

² 1837. gadā Lielbritānijas tronī kāpj Viktorija, kuras valdīšana ilgst sešdesmit četrus gadus. Šis periods Lielbritānijas vēsturē ir zināms kā Viktorijas laikmets jeb viktoriānisms. Tā kā ar šo jēdzienu mēdz apzīmēt arī tā laika ASV kultūrtelpu, promocijas darbā tas tiek lietots, attiecinot uz abām valstīm.

³ Analizējot A. Meičena mistiskās prozas fenomenu, Jeļena Semeņeca norāda, ka “reakcija uz zinātnisko procesu bija interese par okultisma atdzimšanu, alķīmiju, spirītuālismu, ķeltu maģiju, viduslaiku reliģiju.” (Semeņeca: 2012, 5)

(1809 – 1849), kurš 1841. gadā literatūrā ievieš jaunu varoni – detektīvu amatieri ševaljē Ogistu Dipēnu. E. A. Po uzrakstījis trīs tā dēvētos *loģisko spriedumu stāstus* (*the tales of ratiocination*) – Dipēna mini sāgu⁴, kurā manifestēti svarīgākie vēlākā detektīva segmenti: slēgtas istabas noslēpums, īpašs mākslinieciskā laika strukturējums, noteikti personāžu modeļi u. c. 19. gadsimta otrajā pusē *loģisko spriedumu stāstus* augstu vērtē Eiropā: Francijā, Lielbritānijā, kā arī Krievijā. E. A. Po stāsti-mīklas iespaido minēto valstu rakstniekus⁵.

Viena no ievērojamākajām personībām, kam *loģisko spriedumu stāsti* kļūst par spēcīgu literāro impulsu, ir brits Arturs Konans Doils (1859 – 1930) – sociāli, politiski un radoši aktīvākais sava laika pārstāvis. Viņš aizgūst E. A. Po stāstu motīvus, struktūru, personāžus un to savstarpējo attiecību modeļus. Amerikāņu autora izstrādātās matricas veiksmīgi bagātinot ar savu izdomu un stāstnieka talantu, A. K. Doils veido slavenāko privātdetektīvu pasaulē – misteru Šerloku Holmsu. Varoņa piedzīvojumi iemiesoti piecdesmit sešos stāstos un četros garstāstos. Sarakstīti laikā no 1887. līdz 1927. gadam, tie reprezentē jau ‘gatavu produktu’ – saturiski, mākslinieciski, kompozicionāli un strukturāli noformētu detektīvstāstu.

Tomēr starp *loģisko spriedumu stāstiem* un Holmsa pirmo uznācienu ir vairāk nekā četrdesmit gadu ilgs posms, kas sakrīt ar dažu detektīvliteratūras vēsturē visai nozīmīgu darbu tapšanu anglofonajā kultūrtelpā: Čārlza Dikensa *Salto namu*, Vilkiņa Kolinsa *Mēness akmeni* un *Sievieti baltā*. Šo romānu loma detektīva attīstībā ir vispārāzīta un nav noliedzama. Tomēr nosauktie daiļdarbi nav vienīgie, kas snieguši savu artavu detektīvžanra izveidē.

Pateicoties aktīvai Viktorijas laikmeta kultūrtelpas izpētei, mūsdienā anglofonajā literatūrzinātnē ir parādījusies interese par detektīvliteratūras vēstures „baltajiem plankumiem”, īpaši par periodu starp E. A. Po un A. K. Doilu.

19. gadsimta vidū straujā drukas tehnoloģiju attīstība un pakāpenisks, bet pastāvīgs lasītpratēju skaita pieaugums veicina žurnālistikas un periodisko izdevumu uzplaukumu. Lai gūtu peļņu, laikrakstos un žurnālos aktīvi tiek publicēti klišejiski stāsti ar shematiskiem varoņiem un paredzamiem notikumiem, izdabājot visdažādākās publikas gaumei. Autori cenšas rakstīt par to, kas cilvēkos vienmēr ir raisījis interesi, un noziegums ir viena no populārākajām tēmām. Šo tekstu detalizētāks aplūkojums atklāj, ka detektīva

⁴ Ševaljē Ogists Dipēns darbojas trijos stāstos: *Slepavība Morgielā* (1841), *Marijas Rožē noslēpums* (1842-1843), *Nozagtā vēstule* (1845).

⁵ Ilze Kačāne, raksturojot Oskara Vailda darbu ienākšanu Latvijas kultūras telpā, atzīmē: „Jebkura kultūra pastāv ciešā sasaistē ar citām kultūrām. Tāpat kā viena literārā tradīcija iespaido citu, arī atsevišķu autoru literārie darbi ietekmē ne tikai savu nacionālo literatūru, bet arī ar pirmavotu ģenētiski saistītas vai „svešas” nacionālās literatūras.” (Kačāne: 2007, 5)

debijas sasaiste ar viena cilvēka vārdu var būt vēsturiski nekorekta un nepamatota. E. A. Po *loģisko spriedumu stāsti* nebija vienīgais iedvesmas avots, no kura smēlās Holmsa radītājs. 19. gadsimta 50. – 70. gados periodikā un grāmatizdevumos aktīvi cirkulē tā dēvētie *policijas profesionālie stāsti*, kurus iniciē profesionālā literatūra (*professional anecdote*), kā arī organizētu policijas vienību nodibināšana Londonā un Ņujorkā. Tā kā pētījuma objekts ir detektīvistāsts, proti, mazā forma – optimālākais veiksmīga detektīva vēstījuma veids, romāni analizēti netiek. Tāpat, ievērojot faktu, ka 19. gadsimtā meklējama ne tikai detektīvistāstu sākotne, bet pasaules kultūrtelpa faktiski tiek pārsātināta ar dažādas kvalitātes kriminālliteratūru, pamattekstu atlasē tika izvirzīts viens būtisks kritērijs. Akceptējot detektīvistāsta attīstības vēsturi, kas atgādina noteiktu attieksmju sēriju, pētāmo darbu izvēlē ievērots serialitātes princips, kas vienlaikus palīdz atrisināt vairākas problēmas:

- 1) nepieciešamību klasificēt tekstus;
- 2) izvirzīt tos darbus, kas var tikt pozicionēti kā noteiktu detektīvistāsta evolūcijas posmu paraugteksti;
- 3) iekļaut analizē arī t.s. marginālos autorus, kuru teksti ir pieprasīti 19. gadsimtā, bet dažādu iemeslu dēļ 20. un 21. gadsimtā tiek vai nu pilnīgi aizmirsti, vai skatīti kā literārās perifērijas artefakti.

Serialitātes principu nosaka detektīva tēla klātesamība vēstījumā. No apjomīgā 19. gadsimta detektīvliteratūras korpusa atlasīti darbi, kas, pirmkārt, izdoti sērijveidīgi, t.i., vismaz trīs viena autora stāsti, un, otrkārt, ko savstarpēji vieno pastāvīgs varonis – izmeklētājs. Detektīva tēls ir noteicošais faktors tekstu izvēlē: izmeklētāja nozīmes akcentēšana, viņa personības dominante kriminālas ievirzes literārajos darbos liecina par jaunu attieksmju un vērtību sistēmas veidošanos sabiedrībā. Izmeklētāja kā galvenā varoņa pozicionējums tekstā ir zīme, kas signalizē par jaunas literāras parādības tapšanu.

Promocijas darba mērķis – detektīvistāsta struktūras un poētikas izpēte, noskaidrojot tā evolucionārās transformācijas un iekonturējot to laikmeta polifonajā kultūrtelpā.

Promocijas darba uzdevumi:

- identificēt iespējamus angļu detektīvistāsta pirmavotus;
- raksturot dažādu laika periodu (19. gadsimta 40. gadu, 50. – 70. gadu un 80. – 90. gadu) detektīvistāsta strukturālos modeļus;
- izvērtēt detektīvistāsta poētikas dažādu aspektu attīstību.

Promocijas darba metodoloģiskais pamats

Ievērojot mūsdienu literatūrzinātniskās tradīcijas, kā arī, lai sniegtu pēc iespējas precīzāku detektīvistāsta attīstības apskatu un analizētu tā iekļaušanos 19. gadsimta anglofonās kultūras paradīgmā, ko nosaka kultūras

tipu maiņa un to līdzāspastāvēšanas procesi, promocijas darbā ir sintezētas dažādas metodes un pieejas: kultūrvēsturiskā, salīdzināmā, strukturāli semiotiskā, biogrāfiskā, postkoloniālā.

Viens no svarīgākajiem promocijas darba ietvaros ir **kultūrvēsturiskais skatījums** uz literatūru. Lai gūtu priekšstatu par noteiktu laikmetu, sabiedrību, tās kultūru, sadzīvi, garīgajām vērtībām, kā arī ietekmi uz nākamajām paaudzēm, kultūrvēsturiskā pieeja ļauj noskaidrot, kādi ir bijuši ekonomiskās, sociālās un kultūras dzīves procesi un to savstarpējā mijiedarbība un kā detektīvliteratūrā tiek atklātas viktoriānisma kultūras normas un likumības. Detektīvistāsts dzimst laikā, kad Rietumeiropu un Amerikas Savienotās Valstis satricina straujš progress ekonomikā, zinātnē, tehnoloģijās. 19. gadsimta cilvēkam intensīvās pārmaiņas ir jāpieņem un jāiemācās ar tām sadzīvot. Meklējumi un centieni apzināt notiekošos procesus rod izpausmi jaunā literārā fenomenā – detektīvā. Pētījuma objekts ir detektīvistāsta attīstība dažādos 19. gadsimta posmos, tāpēc darbā ir būtisks šajā laikā dominējošo vai sinhroni pastāvošo kultūras tipu sastatījums. 19. gadsimts ir periods, kad straujo pārmaiņu ietekmē cilvēka pasaules izjūta un uztvere atrodas pastāvīgā ‘pārejas posmā’ – E. A. Po vēlinā romantisma estētikas principi sadzīvo ar 19. gadsimta 40. gadu amerikāņu sabiedrībā valdošajām utilitārajām vērtībām, bet viktoriāņa A. K. Doila pozitīvisms nevar noslāpēt 19. gadsimta beigās pieteiktos modernisma impulsus.

Biogrāfiskās metodes elementu pielietojums palīdz izpētīt autoru vietu kopējā kultūrvēsturiskajā attīstības situācijā un noteikt viņu daiļrades un laikmeta savstarpējo saikni. 19. gadsimta detektīvteksta specifika nepieļauj attālināšanos no laikmeta vai tā noliegumu – detektīvistāsti ir maksimāli pietuvināti laikmeta telplaikam.

Izmantojot **strukturāli semiotisko pētniecisko metodi**, tiek raksturota detektīva estētika, izvērtētas struktūras īpatnības un apkārtējās pasaules kodifikācijas iespējas tekstā. Pētījumā ir svarīgas strukturālistu priekšgājēja V. Propa teorētiskās atziņas, kas paustas 1928. gadā iznākušajā grāmatā *Морфология сказки (Pasakas morfoloģija)*. Literatūrzinātnieka pieeja brīnumpasaku analīzē izmantojama arī detektīvistāstu izpētē. V. Props daudzās krievu brīnumpasakās darbojošās personas klasificē septiņos invariantos, balstoties uz sīzetiskajām funkcijām, kuras tās veic (kopumā zinātnieks nosauc trīsdesmit vienu funkciju). 19. gadsimta detektīvistāstu izpēte liecina, ka izmeklētāja funkcijas ir pastāvīgs, stabils un naraīvu strukturējošs elements. Tartu semiotiskās skolas ievērojamākais pārstāvis J. Lotmans pētījumā *Структура художественного текста (Mākslinieciskā teksta struktūra)* norāda, ka jebkurš teksts ir savdabīgi veidota kodēta sistēma un mākslas darbs ir noteikts pasaules modelis, kas ar precīzu zīmju palīdzību veido vienotu

veselumu, kam raksturīga iekšējā organizētība.⁶ Tāpēc promocijas darbā ir akcentētas tādas pamatkategorijas kā sistēma, struktūra, zīme, modelis u.c.

Salīdzināmā metode ļauj definēt pasaules ainu izpratnes specifiku 19. gadsimta detektīvstāstā. Literārā darba pasaules ainu reprezentē mākslinieciskā pasaule, kuras svarīgākās kategorijas – telpa, laiks un cilvēks – ir jebkura pasaules modeļa neatņemami segmenti. Dažādu autoru detektīvstāstu mākslinieciskās pasaules struktūru tipoloģisko līdzību analīze palīdz definēt atsevišķus, savā ziņā marginālus pasaules izpratnes fragmentus, kuru apzināšana un iekļaušana anglofonās kultūrtelpas kopainā rada pilnvērtīgu priekšstatu par Viktorijas laikmetu un sabiedrību.

Postkoloniālā kritika ļauj interpretēt orientālā segmenta struktūru un semantiku 19. gadsimta detektīvtekstā.⁷ Austrumu motīvi A. K. Doila stāstos par Šerlok Holmsu ir aktīvi pārstāvēti un uzskatāmi demonstrē impēriskās ideoloģijas iespaidu uz autora pasaules izpratni. B. Kalnačs, raksturojot postkoloniālās kritikas metodoloģiju, norāda, ka tās „ietvaros nereti tiek šķirtas divas tendences: koloniālais un antikoloniālais diskurss.”⁸ Brita A. K. Doila detektīvstāstu korpusa mākslinieciskā pasaule ir prolielvalstiskas atmosfēras caurausta, tāpēc, analizējot Holmsa sāgā iekļauto orientālo tekstu, ir

⁶ Skat. Логман, Ю. Структура художественного текста. *Об искусстве*. СПб: Искусство-СПб., 1998. – С. 68.

⁷ Par vienu no postkoloniālās kritikas pamattekstiem uzskata E. Saida (*Edward W. Said*) 1978. gadā publicēto darbu *Orientalisms (Orientalism)*; tajā autors analizē, kā Rietumu lielvaru skatījums ir konstruējis orientālo „citu”. 1993. gadā iznāk E. Saida grāmata *Kultūra un imperiālisms (Culture and Imperialism)*, kurā pētnieks norāda: „Un kad mēs nonākam līdz Kiplingam, Konradam, Arturam Konanam Doilam, Raideram Hagardam, R.L. Stīvensonam, Džordžam Orvelam, Džoisam Kerijam, E.M. Forsteram un T.E. Lorensam, impērija visur ir noteicošā darbības vieta.” (Said: 1993, 63). Austrālijas zinātnieku B. Aškrofta (*Bill Ashcroft*), G. Grifitsa (*Gareth Griffiths*) un H. Tifinas (*Helen Tiffin*) pētījumā *Postkoloniālās studijas: galvenie koncepti (Postcolonial Studies: The Key Concepts)* tiek uzsvērti: „Aizvien vairāk cilvēku postkoloniālo teoriju uzskata par nodēriģu koloniālo attiecību daudzveidības izpētē (...).” (Ashcroft, Griffiths, Tiffin: 2013, viii) Arī Latvijas literatūzinātnes telpā postkoloniālās studijas ir aktuāls teorētiskais instruments. Var minēt S. Ankravas pētījumu *Austrumu dimensija latviskās identitātes attēlojumā latviešu literatūras sākotnē un mūsdienās* (sk. LU Raksti, 779. sējums, *Orientalistika; Latvijas orientālistikas 20 gadi*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2012. – 39.-52.lpp.), *Pēckoloniālais sindroms un identitātes krīze Latvijā* (sk. LU Raksti, 666. sējums, *Literatūrzinātne, folkloristika, māksla*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2004. – 24.-35.lpp.), kā arī B. Kalnača darbu *Baltijas postkoloniālā drāma: modernitāte, koloniālisms un postkoloniālisms latviešu, igauņu un lietuviešu dramaturģijā* (Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2011).

⁸Kalnačs, B. *Baltijas postkoloniālā drāma: modernitāte, koloniālisms un postkoloniālisms latviešu, igauņu un lietuviešu dramaturģijā*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2011. – 10.lpp.

aktualizēts koloniālais diskurss, kas „izvērtē, kā koloniālā situācija tiek aplūkota no kolonizētāju redzes viedokļa; (...).”⁹

Promocijas darba novītāte

Pilnvērtīga savas tautas kultūras un mākslas dzīves izpēte nav iespējama izolētā, hermētiski noslēgtā vidē. 21. gadsimta kosmopolītisma un multikulturālisma gars nepieļauj nošķirtu un šauri nacionālu skatījumu – tas būtu ne tikai neproduktīvs un nekorekts, bet arī kavētu valsts garīgo vērtību mantojuma iekļaušanu pasaules kultūras aprītē. Mūsdienu Latvijas literatūrzinātnes telpa ir atvērta starpkultūru dialogam, varētu teikt – polilogam. Tiek rīkotas starptautiskas konferences un izdoti zinātnisko rakstu krājumi, kuru mērķis ir aktualizēt cittautu literatūras un mākslas aspektus nacionālās kultūras kontekstā¹⁰. Latvijas literatūrpētnieku teorētisko interešu amplitūda ir plaša, kā arī ģeogrāfiski un tematiski daudzveidīga – zinātniskās uzmanības lokā nokļūst ne tikai tuvāko kaimiņvalstu (Skandināvijas, Krievijas, Polijas u.c.) autori un viņu daiļrade. „Rietumu literāro ikonu izpēte šobrīd ir aktuāla. Tapuši pētījumi, kas vēltīti R. Kiplingam, O. Vaildam, H. Ibsenam, G. Gramam, V. Borhertram, U. Eko un citiem.”¹¹

Pēdējo sešu gadu laikā Daugavpils Universitātē literatūrzinātnes nozarē izstrādāti un veiksmīgi aizstāvēti vairāki angļu literatūrai vēltīti promocijas darbi¹², kas liecina par aktīvu un sistēmisku angļofonās pasaules radošā mantojuma iekļaušanu Latvijas zinātnes telpā.

Lai nodrošinātu pilnīgu un vispusīgu skatījumu uz literāro procesu kopumā, ir nepieciešams apzināt katru tā segmentu. Jaunākie pētījumi liecina, ka detektīva fenomēns ir plaši analizēts Rietumeiropas literatūrzinātnē. To atklāj gan teorētisko materiālu publikācijas, gan regulāra starptautisko zinātnisko konferenču un izstāžu norise dažādās valstīs: Polijā, Lielbritānijā, Amerikas Savienotajās Valstīs, Austrālijā u.c., gan 19. gadsimtā populāru, bet vēlāk aizmirstu detektīvtekstu atkārtoti izdevumi. Mūsdienu Rietumeiropas literatūras kritikā svarīga ir detektīva izcelsmes un veidošanās problemātika. Diemžēl Latvijas kultūrtelpā šie detektīvliteratūras teorētiskie jautājumi

⁹ Turpat.

¹⁰ Var minēt vienu no nesen notikušajiem zinātniskās dzīves pasākumiem - 2012. gada 28. aprīlī Latvijas Kultūras akadēmija un Daugavpils Universitātes Komparatīvistikas institūts organizēja starptautisku konferenci *Morisa Māterlinka recepcija Baltijā*, kuras mērķis bija apzināt beļģu simbolista mantojuma klātesamību Baltijas valstu literatūrā, teātrī, mūzikā un mākslā, kā arī Māterlinka radošo transfēru šajā kultūras telpā.

¹¹ Opincāne, M. *Džozefa Konrada jūras proza*. Daugavpils, 2011. – 21.lpp.

¹² Kačāne, I. *Oskara Vailda prozas recepcija Latvijā (līdz 1940. gadam)*. Daugavpils, 2007; Opincāne, M. *Džozefa Konrada jūras proza*. Daugavpils, 2011; Presņakova, I. *19. gs. 60.-80. gadu angļu spoku stāsts*. Daugavpils, 2011; Semeņeca, J. *Artura Meičena mistiskā proza*. Daugavpils, 2013.

gandrīz nemaz nav aplūkoti. Neskatoties uz aktīvu cittautu kriminālliteratūras izdošanu Latvijā, kā arī pašmāju literatūrzinātnieku pētījumiem, plašāka detektīva teorētiskā analīze līdz šim nav veikta, un daudzi Rietumeiropas literatūrzinātnes telpā nozīmīgi jautājumi Latvijā ir palikuši bez ievēribas. Promocijas darbā īstenotā dažādu 19. gadsimta laika posmu detektīvtekstu analīze ne tikai ļauj Latvijā jau pazīstamu rakstnieku (E.A. Po, A.K. Doila) daiļradi izvērtēt jaunā skatījumā, bet, iekļaujot līdz šim Latvijas kultūrtelpā nezināmu un netulkotu autoru darbu korpusu (policijas profesionālo literatūru), paver iespēju paplašināt un bagātināt anglofonās pasaules kultūras un zinātnes areālu mūsu valstī.

Tā kā Latvijas literatūrzinātnes telpā nav noteiktas vienotas pieejas detektīvliteratūras izpētē, promocijas darbā ietvertais teorētiskais instrumentārijs var kļūt par latviešu un cittautu detektīvautoru darbu analīzes platformu.

Promocijas darba apjoms un struktūra

Promocijas darbu veido ievads, trīs nodaļas, nobeigums, bibliogrāfija un pielikumi. Izmantotās literatūras sarakstā ir 235 literatūras vienības.

Ievadā sniegts promocijas darba tēmas izvēles pamatojums, definēts mērķis, izvirzīti uzdevumi, raksturota metodoloģiskā bāze un akcentēta pētījuma novitāte Latvijas kultūrtelpā. Tiek ieskicēts pētāmais laikmets, atklāta detektīvliteratūras problemātika Latvijas, Krievijas, Francijas un citu valstu literatūrzinātnē dažādos laika posmos, uzsverot anglofonās detektīvliteratūras analīzes diskursu. Izvērtēta noteiktu detektīvtekstu ienākšana Latvijas kultūrtelpā, ļaujot vispārināt cittautu detektīva recepcijas īpatnības dažādos laika periodos.

1. nodaļā „Edgara Alana Po loģisko spriedumu stāsti” tiek skatīta E. A. Po *loģisko spriedumu stāstu* specifika, struktūra un mākslinieciskā pasaule autora pasaules izpratnes kontekstā. Raksturojot stāstu organizācijas principus, tiek uzsvērti svarīgākie naratīvu strukturējošie elementi: noslēpums un analīze. Dipēna mini sāgas mākslinieciskās pasaules izpēte ļauj noteikt dominējošo kultūras paradigmu stāstos, kā arī identificēt E. A. Po vēstījuma-mīklas telpas, laika un varoņu atveidojuma iezīmes, definējot nākamā detektīvistāsta matricas.

2. nodaļā „Detektīvistāsts starp Edgaru Alanu Po un Arturu Konanu Doilu” uzmanība pievērsta anglofonajā kultūrtelpā mazpētītiem, bet Latvijā arī nezināmiem angļu un amerikāņu 19. gadsimta tekstiem. Tiek aplūkota profesionālā literatūra, kas iniciē policijas profesionālos stāstus. Policijas profesionālā īsproza pozicionēta kā viens no svarīgākajiem posmiem detektīvistāsta evolūcijā, kas attīstās nevis kā E. A. Po literārā mantojuma

pēctecības forma, bet gan paralēli tai. Analizējot policijas profesionālo stāstu modelēšanas specifiku un iztirzājot būtiskākās tematiskās un struktūras šķautnes, tiek noteikti stāstu sižetveides elementi, kā būtiskāko izvirzot profesionāla detektīva veiktās darbības, izmeklējot noziegumu. Sintezēti izskatot telpas, laika un cilvēka kategoriju reprezentāciju stāstos, tiek izcelta utilitāri pozitīvistiskās pasaules izpratnes dominante.

3. nodaļa „Artura Konana Doila detektīvstāsti par Šerloku Holmsu” ir veltīta detektīvstāsta veidošanās pēdējam posmam – A. K. Doila detektīvstāstiem. Analizējot Holmsa sāgas strukturālās un mākslinieciskās pasaules īpatnības, iztirzāta autora radošā procesa specifika – E. A. Po *loģisko spriedumu stāstu* un policijas profesionālās literatūras tekstrades elementu transformēšana un sintezēšana, modelējot Šerloka Holmsa mītu. A. K. Doila detektīvprozu traktējot kā prioritāri viktoriānisku, formulētas iebildes pret pastāvošo utilitāri pozitīvistisko pasaules izpratni Šerloka Holmsa stāstos un ekscerpēti pirmie modernisma impulsi Holmsa sāgas mākslinieciskās pasaules atveidē.

Nobeigumā ir apkopoti galvenie promocijas darbā gūtie secinājumi. Darbu noslēdz izmantotās literatūras saraksts un pielikumi.

Par promocijas darbā aplūkoto problemātiku referēts starptautiskās zinātniskās konferencēs Latvijā, Lietuvā un Lielbritānijā:

- 2013. gada 21. – 22. jūnijs. *Sherlock Holmes: Past and Present*, Institute of English Studies, Londona, Lielbritānija. Referāta tēma: „The Spatial Code in Sherlock Holmes Stories”.
- 2013. gada 10. – 12. aprīlis. *The 55th International Scientific Conference of Daugavpils University*, Daugavpils Universitāte, Daugavpils, Latvija. Referāta tēma: „The Peculiarities of English Detective Story in the 19th Century”.
- 2013. gada 24. – 25. janvāris. *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XXIII Zinātniskie lasījumi*, Daugavpils, Latvija. Referāta tēma: „Dažas piezīmes par Šerloka Holmsa vijoli”.
- 2012. gada 15. – 16. novembris. *Tradition and Modernity: Harmony, Opposition, and Prospects for Development*, Klaipēdas Universitāte, Klaipēda, Lietuva. Referāta tēma: „The Evolution of English and American Detective Short Story in the 19th Century”.
- 2012. gada 18. – 20. aprīlis. *The 54th International Scientific Conference of Daugavpils University*, Daugavpils Universitāte, Daugavpils, Latvija. Referāta tēma: „The Category of Time in Detective Fiction”.

- 2012. gada 30. marts. „*Runcis zābakos*” un citi kaķi un kaķenes, Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Komparatīvistikas institūts, Daugavpils, Latvija. Referāta tēma: „Kaķis, kas tēloja detektīvu”.
- 2012.gada 26. – 27. janvāris. *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XXII Zinātniskie lasījumi*, Daugavpils, Latvija. Referāta tēma: „Ko pateica „Nozagtā vēstule”: detektīvstāsta pirmsākumus meklējot”.
- 2011.gada 10. – 11. novembris. *Valoda – mīts – folklorā – literatūra*, Latvijas Universitātes Humanitāro zinātņu fakultātes Rusistikas un slāvistikas nodaļas VIII starptautiskā jauno filologu konference, Rīga, Latvija. Referāta tēma: „Artura Konana Doila detektīvliteratūras tulkojuma transformācija Latvijas 20. gadsimta telpā”.
- 2010. gada 11. – 12. novembris. *Tradition and Modernity: Harmony, Opposition, and Prospects for Development*, Klaipēdas Universitāte, Klaipēda, Lietuva. Referāta tēma: „Tradition and Modernity of the Sherlock Holmes Stories in a British Television Series “Sherlock””.
- 2010. gada 14. – 16. aprīlis. *The 52nd International Scientific Conference of Daugavpils University*, Daugavpils, Latvija. Referāta tēma: “Written Evidence in the English and American Detective Short Stories of the 19th Century”.
- 2010.gada 28. – 29. janvāris. *Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes XX Zinātniskie lasījumi*, Daugavpils, Latvija. Referāta tēma: „Neparasts priekšmets kā lietiskais pierādījums 19. gs. angļu un amerikāņu detektīvnovelēs”.
- 2009. gada 4. – 6. novembris. *Latvijas Universitātes Filoloģijas un mākslas zinātņu fakultātes starptautiskā jauno filologu zinātniskā konference*, Rīga, Latvija. Referāta tēma: „Nozieguma telpa 19. gadsimta angļu detektīvā”.

Dalība zinātniskās konferencēs Latvijā:

- 2011. gada 25. februāris. *Doktorantu festivāls*, Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Komparatīvistikas institūts, Daugavpils. Referāta tēma: „Telpiskie modeļi Artura Konana Doila detektīvprozā”.
- 2011. gada 23. septembris. *Tulkotā literatūra nacionālajā kultūrā*, DU Humanitārās fakultātes Komparatīvistikas institūta zinātniskā konference. Referāta tēma: „Sherlock Holmes un Šerloks Holms”.
- 2010. gada 19. marts. *Doktorantu festivāls*, Daugavpils Universitātes Humanitārās fakultātes Komparatīvistikas institūts, Daugavpils. Referāta tēma: „Izmeklētājs 19. gadsimta angļu un amerikāņu detektīvnovelēs”.

Zinātniskās publikācijas par promocijas darba problemātiku:

1. **Tradition and Modernity of the Sherlock Holmes Stories in a British Television Series „Sherlock”.** Zinātniskais žurnāls „Res Humanitariae IX” (iekļauts starptautiskajā datu bāzē *IndexCopernicus*), Klaipeda: Klaipedos universitetas, 2011, ISSN 1822-7708; 285. – 293.lpp.
2. **Neparasts priekšmets kā lietiskais pierādījums 19. gadsimta angļu un amerikāņu detektīvnovelēs.** Zinātnisko rakstu krājums „Kultūras studijas III”, Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, ISBN 978-9984-14-507-5; 94. – 101. lpp.
3. **Telpiskie modeļi Artura Konana Doila detektīvprozā.** Komparatīvistikas institūta almanahs 24. sējums „PHILOLOGICA II”, Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, ISSN 1691-6107, ISBN 978-9984-14-555-6; 16. – 27. lpp.
4. **Izmeklētājs 19. gadsimta angļu un amerikāņu detektīvovelu mākslinieciskajā pasaulē.** Komparatīvistikas institūta almanahs 24. sējums „PHILOLOGICA II”, Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, ISSN 1691-6107, ISBN 978-9984-14-555-6; 28. – 40. lpp.
5. **Written Evidence in the English and American Detective Short Stories of the 19th Century.** Daugavpils Universitātes 52. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2011, ISBN 978-9984-14-521-1; 372. – 378. lpp.
6. **Nozieguma telpa 19. gadsimta angļu detektīvā.** Jauno filologu rakstu krājums „Littera Scripta” Nr.7, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2010, ISBN 978-9984-45-279-1; 7. – 13. lpp.
7. **Artura Konana Doila detektīvliteratūras tulkojuma transformācija Latvijas 20. gadsimta telpā.** Jauno filologu rakstu krājums „Littera Scripta VIII”, Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2012, ISBN 978-9984-45-610-2; 7. –13. lpp.
8. **Ko teica „Nozagtā vēstule”: detektīvistā pirmsākumus meklējot.** Zinātnisko rakstu krājums „Kultūras studijas V: Vēstule literatūrā un kultūrā”, Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2013, ISSN 1691-6026, ISBN 978-9984-14-605-8; 53. – 61. lpp.
9. **Sherlock Holmes & Šerloks Holmss: no Lielbritānijas uz Latviju (19. gadsimta beigas – 20. gadsimta pirmā puse).** Komparatīvistikas almanahs Nr. 1 (30): „Tulkojumzinātne”, Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2013, ISSN 2255-9388, ISBN 978-9984-14-622-5; 75. – 83. lpp.
10. **The Category of Time in Detective Fiction.** Daugavpils Universitātes 54. starptautiskās zinātniskās konferences materiāli, Daugavpils: DU Akadēmiskais apgāds „Saule”, 2013, ISBN 978-9984-14-613-3; 761. – 767. lpp.

PROMOCIJAS DARBA SATURA IZKLĀSTS

Ievadā sniegts pārskats par detektīvteksta literatūrzinātniskās izpētes vēsturi dažādās valstīs. Analizēta situācija britu un amerikāņu kultūrā un literatūrā 19. gadsimtā, iztirzājot tai raksturīgo pretrunīgumu, kas rod atspulgu kolektīvajā apziņā. Formulēts promocijas darba mērķis un galvenie uzdevumi, kā arī ieskicēts promocijas darba metodoloģiskais un teorētiskais pamatojums.

1. Edgara Alana Po *loģisko spriedumu stāsti*

1.1. *Loģisko spriedumu stāstu koncepcija*

Edgara Alana Po īsprozas mantojums ir iespaidīgi daudzveidīgs. Vairāk nekā septiņdesmit slavenā amerikāņu rakstnieka stāsti veido vienotu autora tekstrades programmu. E. A. Po vēlme atklāt visas iespējamās īsā stāsta šķautnes tiek manifestēta viņa īsprozas tematiskajā un skanējuma dažādībā: mistika, piedzīvojumi, zinātniskā fantastika, šausmu literatūra. *Loģisko spriedumu stāsti* ir viens fragments literāta prozas teksta koptēla mozaikā, aktualizējot jauna tipa naratīvu, – vēstījumu-mīklu. E. A. Po apzinās tā novitāti: „Šie *loģisko spriedumu stāsti* kļūst populāri galvenokārt tāpēc, ka tajos piedāvāts jauns skatupunkts.”¹³

1.2. *Loģisko spriedumu stāstu struktūra*

Slepkavība Morgielā, Marijas Rožē noslēpums un Nozagtā vēstule reprezentē trīs atšķirīgus *loģisko spriedumu* virzienus kriminālas iedabas uzdevumu atklāšanā. E. A. Po veido trīs dažādus stāstus ar trim dažādiem sižetiem, tā iezīmējot cilvēka loģikas daudzpusību. Tā ir trīsdimensionāla sērija, kurā no trim atšķirīgiem skatupunktiem risināti trīs atšķirīgi loģikas uzdevumi, cildinot cilvēka analīzes spējas. Dažādības triādi iekonturē jau stāstu nosaukumi: slepkavība (*Slepkavība Morgielā*), zādzība (*Nozagtā vēstule*) un noslēpums (*Marijas Rožē noslēpums*), savukārt epigrāfi, kas ievada katru *loģisko spriedumu stāstu*, signalizē par to ideju, prognozē darbību, notikumu virzību.¹⁴

¹³ Poe, E.A. Edgar Allan Poe to Philip P. Cooke. *The Portable Edgar Allan Poe*. Ed. by Kennedy J.G. London Penguin Books, 2006. – p. 493.

¹⁴ Piemēram, *Slepkavības Morgielā* epigrāfs ir Tomasa Brauna vārdi: “*Ko savās dziesmās pauž Sirēnas, kādu vārdu pieņēma Ahillejs, kad slēpās starp sievietēm, - tie ir gan grūti atrisināmi jautājumi, taču nesniedzas pāri cilvēka saprātam.*” (Po: 1988, 174). Citāts liek domāt, ka stāsts nebūs vienkārši par kādu slepkavību, bet gan par sarežģītu, šķietami neatšķetināmu problēmu, ar kuru cilvēka intelekts tomēr var tikt galā. Epigrāfs kā stāsta nosaukuma savdabīgs turpinājums norāda, ka vēstījums būs ne tik daudz par

Loģisko spriedumu stāstu sižeta virzītājspēks ir analīze, tās fenomenam ir pakļauti visi vēstījuma segmenti. E. A. Po akcentē cilvēka prasmi atšķetināt šķietami neatrisināmas mīklas, balstoties uz novērošanu un analītiskajām dotībām. Radot īsos stāstus, kuru centrā ir mīkla, amerikāņu rakstnieks piedāvā duālu noslēpuma kategorijas risinājumu. No vienas puses, noslēpums nav abstrakts vai izplūdis, tas saistīts ar praktisko, racionālo lietu un notikumu pasauli un patiesībā nemaz nav noslēpums, bet gan āķīgs prāta uzdevums.¹⁵ No otras puses, vēlinā romantisma pārstāvis E. A. Po *loģisko spriedumu stāstos* iekļauj neizdibināma noslēpuma kategoriju – lasītājs tā arī neuzzina, kas bija teikts nozagtajā vēstulē vai, kas patiesībā ir vainīgs Marijas Rožē nāvē.

1.3. Cilvēks *loģisko spriedumu stāstu* mākslinieciskajā pasaulē

Loģisko spriedumu stāstos E. A. Po modelē un izkristalizē tēlu sistēmu, personāžu attiecību veidojumu un cilvēka koncepciju, kas raksturīga detektīvistātam kopumā. Autors izveido pastāvīgu personāžu trio: izmeklētājs, viņa palīgs un valsts varas pārstāvis, kuru loma tekstā ir instrumentāla – viņu uzdevums ir demonstrēt problēmas risināšanas mehānismu. Tēli atgādina savdabīgas sviras, kas tiek iekustinātas, lai mehānisms darbotos. Noslēpuma atklāšanas virzītājspēks ir izmeklētājs, kuru nosacīti varētu saukt par detektīvistāta personāžu sistēmas centrīces punktu, savukārt uzticamais draugs un valsts varas pārstāvis izceļ, akcentē izmeklētāja nozīmīgumu sarežģītas lietas noskaidrošanā.

1.3.1. Izmeklētājs

Loģisko spriedumu stāstos Edgars Alans Po aktualizē pirmo seriālo izmeklētāja tēlu anglofonajā literārajā telpā – ševaljē Ogistu Dipēnu, detektīvu amatieri, aristokrātu intelektuāli, kurš ķeras pie lietas izmeklēšanas personīgu iemeslu dēļ (garlaikošanās, vēlme nopelnīt, kādam palīdzēt vai atbēties). Galvenā varoņa atveides īpatnības iekļaujas E. A. Po pasaules izpratnes koncepcijā. Detektīva amatiera īpašības determinē vēlinā romantisma estētika. Viņš ir vienpatis, ģeniāls eremīts, spožs analītiķis, kura personību apvij

slepkavību, bet gan par tās atklāšanu. To var uzskatīt par svarīgu posmu kriminālvēstījumu vēsturē vispār – attieksmes maiņa pret noziegumu, kad sensacionālā aspekta dominanti aizstāj analītiskais faktors: kaut gan Edgars Alans Po detalizēti apraksta pastrādātās dubultās slepkavības šaušalīgo ainu, tomēr vēstījuma centrā viņš izvirza nozieguma atklāšanas procesu, izmeklētāja analītisko pieeju mīklaina, neparasta notikuma noskaidrošanā. Turklāt, lai cik neparasta un neizskaidrojama var likties mīkla, tā tik un tā tiks atminēta.

¹⁵ Tāds nezināmā traktējums vēlāk kļūst par vienu no svarīgākajiem augstvērtīga detektīva nosacījumiem.

traģiskas eksistences plīvurs. Dabu viņš uztver kā grēka, ļaunuma un ellišķības nesēju vai izraisītāju, bet no sabiedrības norobežojas 'kādā laika zoba saestā, dīvainā, pussabrukusā mājā' mākslīgi radītā telpā.¹⁶

1.3.2. Personāžu pāru modeļi

Loģisko spriedumu stāstos personāži tiek grupēti pāros: 1) izmeklētājs – viņa draugs/palīgs/biedrs; 2) izmeklētājs – valsts varas pārstāvis (policijā strādājošs cilvēks); 3) izmeklētājs – viņa pretinieks. Izmeklētājs ir centrālā, noteicošā figūra jebkurā pāru modelī, tomēr attiecības nav vienvirziena, starp personāžiem ir sadarbība, pastāv savstarpēja nepieciešamība.

Pāru modelis izmeklētājs un viņa draugs, biedrs, palīgs, apjūsmotājs, biogrāfs. Edgars Alans Po veido produktīvu pāru modeli: spožs, harizmātisks galvenais varonis un viņa partneris – izglītots, bet panaivs cilvēks, anonīms vēstītājs. Izmeklētāja drauga tēls tekstā ir strukturāli svarīga un funkcionāla vienība: 1) aktualizējot vēstītāja, no malas vērotāja tēlu (*sidekick*), E. A. Po atrod veiksmīgu paņēmieni, kā meistarīgi bremsēt darbību, saglabājot spriedzi, intrigu, noslēpumu;¹⁷ 2) vēstītājs ir tas, kurš pārliecina lasītāju par izmeklētāja unikalitāti, ģenialitāti un viņa spriedumu nekļūdīgumu; 3) viņš iepazīstina ar izmeklētāja personību, raksturu, dzīvesveidu; 4) tekstā vēstītājs ir ideāls klausītājs un lielisks detektīva amatiera domu gaitu rosinošs faktors.

Pāru modelis detektīvs amatieris un detektīvs profesionālis. E. A. Po skaidri definē šī modeļa būtību – sāncensībā starp amatieri un profesionāli virsroku gūst pirmais. Tā ir savdabīga rakstnieka romantisma estētikas izpausme – mākslinieka, radoša un brīva ģenija pārākums pār sociāli ierobežotu un normatīvu prātu, unikālas personības konflikts ar buržuāzisku viduvējību.

Policijas prefekta tēls, tāpat kā izmeklētāja draugs, ir funkcionāli nozīmīgs: 1) tas palīdz atklāt galvenā varoņa personības īpatnības; 2) viņa

¹⁶Detektīva amatiera dzīvesveidu var uztvert kā savdabīgu divpasaulības adeptu: pastāv realitāte, ko veido viduvēji prefekti, uz sensācijām kāri avīžnieki, negodīgi ministri. Šo realitāti nevar mainīt, cīnīties pret to ir bezjēdzīgi, un izmeklētājs rada savu realitāti – telpaiku, kurā viņam ir ērti un omulīgi. *Tumsas dieviete nevarēja uzkavēties pie mums vienmēr, toties mēs varējām viltot viņas klātbūtni. Līdz ar pirmo rīta blāzmu cieši aizvērām sava mājokļa smagos slēgus un iededzinājām kādu duci smaržām piesūcinātu, tievu baznīcas sveču, kas meta vāju, spokainu gaismu. Tā mēs pavadījām laiku, gremdēdamies pārdomās, grāmatās, rakstīšanā vai sarunās, līdz pulksteņa sitieni pavēstīja īstās tumsas iestāšanos.* (Po: 1988, 177)

¹⁷Lasītājs ir spiests redzēt un pamanīt, apdomāt tikai to, ko spēj izlobīt no vēstītāja stāstītā. Tas ir lielisks veids, kā, aprakstot izmeklēšanas gaitu, pavēstīt daudz, bet nepateikt galveno, turēt lasītāju neziņā līdz kulminācijas brīdim, jo vēstītājs, precīzi aprakstot, ko detektīvs darīja, kur gāja, ko teica un ko dzirdēja, tomēr nespēj pasacīt, **ko detektīvs domāja, kā viņš redzēto un dzirdēto interpretēja un analizēja.**

emocijas un uzvedība, kad Dipēns ir atrisinājis kārtējo noslēpumaino lietu, pārlicina lasītāju par detektīva amatiera unikalitāti, viņa vienreizīgajām analītiskajām dotībām; 3) policijas prefekts ir viens no tiem ‘avotiem’,¹⁸ kas piedāvā Dipēnam jaunu mīklu.¹⁹

Pāra modelis detektīvs amatieris un viņa pretinieks, varonim antagonisks personāžs. *Nozagtajā vēstulē* E. A. Po modelē intelektuālu divkauju. Ševaljē Ogistam pretī stājas viņam līdzvērtīgs pretinieks (antagonists).

Šis tēls reprezentē autora pozīciju – spožam intelektam ir nepieciešama sāncensība ar tikpat spēcīgu prātu.

1.4. *Loģisko spriedumu stāstu mākslinieciskās pasaules telplaiks*

Dipēna mini sāgā Edgars Alans Po konstruē sarežģītu un daudzslāņainu telplaiku. Pirmkārt, rakstnieka veidotie temporālie un telpiskie modeļi ar dažām iebildēm iekļaujami vēlīnā romantisma estētikā. E. A. Po aktualizē objektīvā laika ritējumu²⁰, tomēr laika plūsma ir tikai iluzora, jo subjektīvais – Ogista Dipēna laiks – paliek nemainīgs. Varonis pats sev radījis šķietamu zelta laikmetu.²¹ Dipēns dzīvo mūžīgās tagadnes ilūzijā ar nelielām atsaucēm uz pagātņi un pilnīgu nākotnes ignoranci. Detektīva amatiera priekšmetiskā pasaule – bibliotēka jeb ‘grāmatu kambaris’, jūras putu pīpe un tās dūmi, atzveltnes krēsls, zaļās acenes, pastāvīgā krēsla – ir šādas tagadnes atribūti.

Arī mākslinieciskās telpas atveidē jaušama vēlīnā romantisma estētika. Rakstnieks savu varoni ievieto Parīzes telpā, kas „ļāva Po atsaukt dekadento gotisma atmosfēru, kuras pietrūka jaunajai Amerikai.”²² *Loģisko spriedumu stāstos* vērojama pilsētas telpas poetizācija. Dipēnu var uztvert kā nedalāmu lielpilsētas daļu – viņš pretstata urbāno vidi laukiem, dodot priekšroku civilizācijai jeb urbanizētam dzīvesveidam.

¹⁸ Otrs avots, kas Dipēnam piedāvā kārtējo mīklu, ir laikraksti.

¹⁹ *Loģisko spriedumu stāstos* vēl nav klientu – grūtībās nonākušu personu -, kas ‘apgādā’ detektīvu ar kārtējo lietu. Klienta tēls tekstā vēlāk kļūst par būtisku aspektu detektīvstāsta attīstībā, jo licina par jauna pasaules uzskata –pozitīvisma - dominanti literatūrā.

²⁰ Katrs nākamais *loģisko spriedumu stāsts* ir iepriekšējā turpinājums, mainās gadalaiki, pāriet ‘nepilns gads’ vai pat ‘daži gadi’.

²¹ *Loģisko spriedumu stāstu* galvenā varoņa dzīvesveids atspoguļo leksēmas ‘vienmēr’ būtību – Dipēns nemaina savus paradumus un nemainās arī pats; kārtējais noslēpums detektīva amatiera dzīvē neietekmē viņa turpmāko dzīvi. Tiklīdz mīkla ir atrisināta, detektīvs amatieris atgriežas savā ierastajā pusnomoda-pusmiegainajā dzīves ritmā.

²² Worthington, H. From the *Newgate Calendar* to Sherlock Holmes. *A Companion to Crime Fiction*. Eds. Horsley, L., Rzepka, C.J. Chichester: Wiley-Blackwell, 2010. – p. 22.

Otrkārt, īsā stāsta fenomena ietvaros būvējot jaunu vēstījumu – stāstu-mīklu, amerikāņu autors modelē jaunu mākslinieciskā laika un telpas izpausmi, kas dažādu kultūras tipu kontekstā (romantisms, pozitīvisms, modernisms) ir raksturīga vēlākajam detektīvtekstam. E. A. Po veido duālu laika ritējumu. *Loģisko spriedumu stāstu* plakne sadalīta divās pretēja virziena laika taisnēs. Viena taisne iezīmē ierasto laika virzību – tā ir ārējo notikumu virkne, kurai lasītājs var izsekot līdzi, norises izkārtotas cita pēc citas bez nobīdēm un ievērojamiem noklusējumiem, no cēloņiem uz to sekām. Otra laika taisne reprezentē līdzi noteiktam brīdim lasītājam neredzamu notikumu virkni, kas risinās izmeklētāja galvā, tas ir detektīva domāšanas process, kurā notiek pagātnes rekonstrukcija. Šajā gadījumā var runāt par temporālo inversiju, jo notikumi virzīti no sekām uz to cēloņiem.

Vēlākie detektīva autori labprāt izmanto Edgara Alana Po izstrādātos telpiskos modeļus. Tie ir izmeklētāja atzveltnes krēsls,²³ slēgtas istabas lokuss,²⁴ šķietami uzskatāmas, bet līdz ar to vissarežģītāk pamanāmas slēptuves lokuss.²⁵

2. Detektīvstāsts starp Edgaru Alanu Po un Arturu Konanu Doilu

2.1. Profesionālās literatūras pirmsākumi

Profesionālie stāsti 19. gadsimtā veidojas kā jauna literāra parādība. Tajos dienasgrāmatas, memūaru vai pseidoautobiogrāfijas formā atspoguļotas kāda beletristiska profesionāļa (ārsta, advokāta, policista) ikdienas gaitas. Šie darbi atgādina sadzīves ainiņas, kuru centrā ir cilvēka darbs, tikumi un ikdienas dzīve.

Nozīmīgākā personība, kas iniciē vēlākos advokātu, notāru, mācītāju un ārstu pseidomemūrus, kā arī ietekmē detektīva īsās prozas struktūru un formu, ir Semjuels Vorens (*Samuel Warren*; 1807 – 1877), kura

²³ Atzveltnes krēsls ir savdabīgs detektīva amatiera personības marķieris. Tajā sēžot, viņš uzklausa apmeklētāju un uzzina kārtējās jaunās lietas detaļas (*Marijas Rožē noslēpums, Nozagtā vēstule*). Vēlākajos detektīvstāstos atzveltnes krēsls kā pastāvīgs detektīva telpas raksturotājs liecina par izmeklētāja intelekta spēku un spēju atrisināt lietu, nepametot mājas.

²⁴ Realizēts stāstā *Slepkavība Morgielā*. Tekstā autors īpaši uzsver telpas šķietamo hermētiskumu. Edgars Alans Po postulē vienu no svarīgākajām vēlākā detektīvstāsta tēzēm – aizslēgtas istabas noslēpuma atklāšana ir pavērsiens visa nozieguma noskaidrošanā. Turklāt izskaidrojumam ir jābūt (vismaz šķietami) ticamam un racionāli pamatotam.

²⁵ Tas spīdoši tiek īstenots *Nozagtajā vēstulē*. E. A. Po modelēto atklātas slēptuves lokusa motīvu izmanto daudzi detektīva autori, piedāvājot savus risinājumus atkarībā no tā, kas ir slēpjams: briljants ūdens glāzē, neapstrādāti dimanti starp miniatūra Japānas dārza akmeņiem, saņurcīta vēstule papīros, kas paredzēti kamīna iekuršanai, viena cilvēka slepkavība vispārējā kaujas burzmā u.tml.

Passages from the Diary of a Late Physician (1830 – 1837) (*Fragments no bijušā ģimenes ārsta dienasgrāmatas*) ir pirmais ievērojamākais profesionālās literatūras paraugs.

Fragments autors piedāvā īpašo gadījumu struktūru (*case structure*), kurā „daudzveidīgu notikumu vai varoņu virkni saista viens vēstītājs, kura profesija arī nosaka vēstījumu iedabu un saturu.”²⁶ S. Vorena darbs ir pseidoautobiogrāfija; tā nosaukums ir svarīgs teksta dimensijas iezīmējošs faktors, kas definē izklāsta struktūru – fragmenti jeb ieraksti dienasgrāmatā, kā arī ieskicē tematisko specifiku – medicīniski gadījumi no ģimenes ārsta prakses.

Fragmentu uzbūves principi ir strikti: situācijas pieteikšana, kurā tiek sniegts vispārīgs tās raksturojums, problēmas konstatēšana (ārsts iepazīst problēmu), situācijas attīstība (ārsts palīdz, mēģina atrisināt problēmu) un situācijas noslēgums. Tāds strukturējums kļūst raksturīgs arī sērijveida detektīvstāstiem – ‘pensionētu policijas izmeklētāju’ pseidomemuaāriem.

S. Vorena ārstu profesionāli pamatoti var uzskatīt par savdabīgu protodetektīvu, literārā izmeklētāja priekštecī. Abiem ir viens mērķis – uzzināt, izdibināt patiesību. Autors *Fragments* izstrādā koncepciju, kas kļūst būtiska detektīvtekstā – tiek aicināts speciālists, lai diagnosticētu un tiktu galā ar veselības, tikumības vai morāles problēmu. Cilvēks kļūst par profesionālas izmeklēšanas objektu.

Telpas un laika atveidojums *Fragments* iekļaujams pozitīvisma estētikā.²⁷ S. Vorena mākslinieciskajā pasaulē nav vertikāles; pastāv vien reālā telpa. *Fragmentu* pasaule ir Lielbritānija, kuru veido tradicionālas eksistences vietas: pilsēta, piepilsēta, lauku īpašumi. *Fragments* dominē metropoles tēls. Kā norāda Maija Burima: „Viens no visdaudznozīmīgākajiem telpiskajiem modeļiem, kas vienmēr spilgti atspoguļo laikmeta procesu galvenās tendences, ir pilsētas telpa.”²⁸ S. Vorena Londona rezonē ar vēlāk izdotajos detektīvstāstos atveidoto pilsētas modeli – ambivalents tēls, kurā sadzīvo labākais un vērtīgākais, ko var sniegt pilsētas dzīve, ar nepatīkamāko un atbaidošāko.

Ar pilsētas telpas starpniecību tiek aktualizēts naudas motīvs. Autora attieksme pret to liecina par pozitīvistisku pasaules izpratni: materiālie labumi nav ļaunums vai traģēdija, tā ir nepieciešamība – ja cilvēkam nav naudas, viņš nespēj būt pilnvērtīgs sabiedrības loceklis. Laika modeļi kļūst par matricu, kas

²⁶ Worthington, H. *The Rise of the Detective in Early Nineteenth-Century Popular Fiction*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005. – p. 48.

²⁷ Semjuela Vorena radītās *Fragmentu* telpa laika struktūras ir atpazīstamas tā laika lasītājam. Atveidojot telpu, autors izvairās no jebkādas eksotikas, darbība pārsvarā notiek Londonā vai tās tuvumā, un stāstos valda pilnīga ieslīgšana ikdienā. S. Vorens runā par 19. gadsimta lasītājam pazīstamām lietām, vietām, cilvēkiem.

²⁸ Burima, M. *Modernisma koncepti 20. gadsimta sākuma latviešu literatūrā*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2011. – 191.lpp.

tiek izmantota vēlākajos detektīvistāstos: 1) objektīvi laika nogriežņi un ritmi;²⁹ 2) notikumu rekonstrukcija.³⁰

Profesionālie stāsti ir paradigmātiski nākamajiem daudzajiem ārstu, advokātu, notāru, arī policijas detektīvu memuāriem un autobiogrāfijām, kas top 19. gadsimta vidū un otrajā pusē.

2.2. Policijas profesionālo stāstu koncepcijas pieteikums

Profesionālās literatūras ietvaros rod izpausmi policijas stāsti. To parādīšanās ir saistīta ar profesionālās policijas nodibināšanu Lielbritānijā un ASV un, it īpaši, ar detektīvpolicijas vienības organizēšanu Londonā 1842. gadā. Stāstu galvenie popularizētāji ir periodiskie izdevumi, kuros bieži tiek publicēti klišejiski vēstījumi ar saistošu sižetu.

S. Vorena *Fragmentos* izstrādāto gadījumu struktūras modeli izmanto žurnālists Viljams Rasels (*William Russell*), kurš 1849. gadā publicē *The Recollections of a Police Officer (Policijas oficiera atmiņas)* – pirmo beletristiska izmeklētāja atskaiti.³¹ To uzskata par pirmo ‘lakstīgalu’ iespaidīgajā 19. gadsimtā tapušo detektīvu pseidomemuāru klāstā.³²

Tā kā policijas profesionālie stāsti ir līdzīgi, pat šabloniski, pētījuma rezultātu demonstrēšanai darbu loks ir sašaurināts, par pamattekstiem izvēloties piecu dažādu autoru detektīvnarātīvus: Viljama Rasela *Policijas oficiera atmiņas (The Recollections of a Police Officer)* (1849), Čārlza Martela (*Charles Martel; īstajā vārdā Tomass Delfs – Thomas Delf*) *Bijušā detektīva dienasgrāmatu (The Diary of an Ex-Detective; 1859)*, Endrjū Forestera (*Andrew Forrester*) *Sievieti detektīvi (The Female Detective)* (1864), Viljama Stīvena Heivorda (*William Stephens Hayward*) *Sievietes detektīves atklāsmes (Revelations of a Lady Detective)* (1864), Džona Babingtona Viljama (*John*

²⁹ Tā kā S. Vorens savu darbu pozicionē kā dienasgrāmatas fragmentus, laika atveidē ir aktualizētas precīzas vienības: dienas, mēneši, diennakts laiks. Autors sniedz lasītājam pseidoreālu notikumu risinājumu, tāpēc noteikti laika kategorijas reprezentanti funkcionē kā šķietamās īstenības pierādījumi.

³⁰ Sākot ārstēt jaunu pacientu, dakteris mēģina ne tikai diagnosticēt kaiti, bet arī atklāt slimības iemeslus, rekonstruējot pagātnes notikumus, virzoties it kā atpakaļgaitā – no sekām uz cēloņiem. Šāda laika virzības specifika kļūst par vēlāko detektīvistāstu vizītkarti, it īpaši to, kuru centrā ir izmeklētājs.

³¹ *Atmiņas* tiek publicētas turpinājumos žurnālā *Chamber's Edinburgh Journal* no 1849. līdz 1853. gadam.

³² Pēc Viljama Rasela *Atmiņām* izdod *Experiences of a real Detective, by Inspector F., Autobiography of an English Detective, Diary of an Ex-Detective, The Detective's Notebook, The Female Detective, Tales by a Female Detective, The Experiences of a Lady Detective, The Irish Police Officer, The Private Detective: A Series of Revelations of Police Experiences.*

Babbington Williams) Ņujorkas detektīva piezīmju grāmatiņas lappuses (Leaves from the Note-Book of a New York Detective) (1864).³³

2.3. Policijas profesionālo stāstu struktūra

Policijas profesionālo stāstu autori notikumu, tēlu un telpaika atveidē izmanto S. Vorena *Fragmentos* iedibinātos paņēmienus. Tie ir neliela apjoma prozas darbi, savdabīgi stāsti–situācijas, kuru darbības evolūciju reprezentē protagonistu veiktās funkcijas. To strukturējums ir stingri reglamentēts:

1) Situācijas pieteikšana. Stāstu ekspozīcijas iespējas ir ierobežotas – tas ir vai nu neliels detektīva profesionāļa mājas dzīves un personības ieskicējums, vai arī tūlītējs situācijas pieteikums, kuru dažreiz ievada kāda dzīves vai profesionāla sentence.

2) Likumpārkāpuma konstatēšana un lēmums uzsākt izmeklēšanu. Katrs stāsts iezīmē jaunu profesionālu problēmu izmeklētāja dzīvē, kuras atrisināšana ir protagonistu darba pienākums. Iespējama arī detektīva iniciatīva uzsākt lietas izmeklēšanu, ja ir skartas viņa personīgās intereses – nogalināts izmeklētāja draugs, labi pazīstams vai vienkārši patīkams cilvēks ir kļuvis par krāpnieku upuri vai tiek nepatiesi apsūdzēts noziegumā.

3) Situācijas attīstība. Izmeklējot lietu, detektīvs profesionālis veic noteiktus uzdevumus, kas ir pastāvīgs elements naratīvā un virza stāstu darbību. Policijas profesionālajos stāstos konstatētas divas situāciju virzošas detektīva funkcijas: ziņu vākšana un iegūto faktu apkopošana, apdomāšana un secinājumu veikšana.

Ziņu vākšana apliecina detektīva profesionalitāti un novērošanas spējas. To var iedalīt trijās apakšgrupās: a) lietisko pierādījumu vākšana; b) liecinieku iztaujāšana; c) aizdomās turamā izsekošana.

Policijas profesionālajā īsprozā nozieguma atklāšana un vainīgā atmaskošana galvenokārt ir atkarīga no izmeklētāja prasmes atrast lietisko pierādījumu un noskaidrot saikni starp to un noziedznieku, tāpēc tekstos ir iekļauti detalizēti nozieguma vietas apskates apraksti, vēstītāji pievērš lasītāju uzmanību tam, **kā** detektīvi ir veikuši apskati, **ko** viņi ir atraduši, secinājuši un **cik** būtiska ir lietisko pierādījumu uzņemšana.

Viltus pierādījumu klātesamība ir viens no iecienītākajiem motīviem, ar kura starpniecību tiek raksturots vēl kāds svarīgs detektīva

³³ Tekstu izvēli noteica: 1) *Policijas oficiāra atmiņas* kā pirmais policijas profesionālais stāsts; 2) Č. Martela darbs, jo tā nosaukumā ir precizēts varoņa statuss, – nevis vienkārši policists, bet gan detektīvs; 3) E. Forestera un V. S. Heivorda teksti kā pirmie anglofonajā kultūrtelpā, kuros darbojas sievietes – profesionāla detektīve; 4) Dž. Babingtona Viljama stāstus, jo tie prezentē amerikāņu ieguldījumu policijas profesionālajā literatūrā un pierāda, ka 19. gadsimta otrajā pusē angļu un amerikāņu detektīvliteratūras tradīcijas bija nesaraucjami saistītas.

profesionāļa uzdevums – nepatiesi apsūdzēta cilvēka attaisnošana, kas ir tikpat nozīmīgs taisnās tiesas un izmeklētāja triumfa rādītājs, kā vainīgā noteikšana.

Liecinieku iztaujāšana ir visnotaļ būtisks aspekts nozieguma atklāšanā: detektīvs var noskaidrot izmeklējamās lietas apstākļus, iespējamās aizdomās turamos, citu cilvēku domas un novērojumus par notikušo, kā arī iegūt pierādījumus. Šis ziņu vākšanas funkcijas elements uzrāda protagonistu psihologa un aktiera spējas.

Aizdomās turamā izsekošana ietver novērošanu un noklausīšanos, maskēšanos, palīgu iesaistīšanu. Tā dinamizē stāsta darbību, kāpina spriedzi, un detektīvs profesionālis tiek raksturots kā prasmīgs un enerģisks rīcības cilvēks. Izsekojot un novērojot, stāstu protagonistu demonstrē izcilu meistarību pārgērbšanās, maskēšanās un dažādu lomu tēlošanas mākslā.³⁴

Iegūto faktu apkopošana, apdomāšana un secinājumu veikšana reprezentē detektīva profesionāļa intelektuālo spēku, kas palīdz uzveikt viltīgākos noziedzniekus, atklāt vissarežģītākās lietas un gūt virsroku pār saviem amata brāļiem. Autori akcentē epizodes, kurās detektīvs pārdomā lietas detaļas, rīcības plānu, apkopo izmeklēšanas laikā iegūtās ziņas vai veido loģisko secinājumu ķēdi. Aprakstot lietas izmeklēšanas procesu, pastāvīgi tiek izmantoti verbi, kas ilustrē domāšanas procesu, iekšēju analīzi, secināšanu, piemēram, *reflect* [pārdomāt, apdomāt], *ponder* [apsvērt, apdomāt], *review* [izskatīt], *recapitulate* [rezumēt], *revolve* [pārdomāt, apsvērt], *turn over* [apsvērt, pārdomāt], *think* [domāt], *ruminate* [apcerēt, prātot], *piece together* [savienot, salikt kopā], *imagine* [iedomāties, iztēloties].

4) Situācijas noslēgums. Tas reprezentē detektīva virsfunkcijas – noziedznieka atmaskošanas, mīklaina gadījuma atklāšanas – veiksmīgu realizāciju. Katra policijas profesionālā stāsta beigas ir paredzamas – detektīvs atrisinās lietu, atradīs vainīgos, attaisnos nepatiesi apsūdzētos.

Tomēr, neskatoties uz detektīva spēju proklamēšanu, tiek izvirzīts vēl viens svarīgs patiesības izdibināšanas veids – providence, nejaušība.

Stāstos samērā bieži detektīvam nāk palīgā gadījums, nejaušība, veiksmīga sagadīšanās.³⁵ Par to liecina šādas leksēmas: *accident* [nejaušība], *chance* [nejaušība] *lucky* [nejaušs], *unexpectedly* [negaidīti], *happen* [nejauši gadīties], *fortune* [veiksme], *fortunate* [veiksmīgs], *fortunately* [laimīgi], *suddenly* [pēkšņi], *Providence* [providence], *divinity* [dievišķība].³⁶ Providences

³⁴ Detektīviem profesionāļiem, veicot savus darba pienākumus, nākas izlikties par visdažādākajiem cilvēkiem - lieliski tiek tēlotas melnstrādnieka, mehāniķa, suņu zagļa, kalpotājas, bagāta tirgoņa, snobiska aristokrāta u.c. lomas.

³⁵ Izmeklētājs atrodas īstajā vietā īstajā laikā, viņam paveicas satikt cilvēku (paziņu, kolēģi), kuram ir nepieciešamā informācija, viņš nejauši pamana sludinājumu avīzē vai paziņojumu veikala skatlogā.

³⁶ Piemēram, desmit Viljama Rasela stāstos par policijas oficiēri Tomasu Voteru vārds 'providence' ir minēts divas, 'lucky' – trīs, 'fortunate' – piecas, 'fortunately' – desmit reizes.

klātbūtne pārliecina lasītāju, ka detektīva misiju atbalsta ne tikai sabiedrība, bet arī dievišķie spēki. Paveicis savu galveno uzdevumu – atmaskojis ļaundari, detektīvs to nodod taisnajai tiesai un nav svarīgi, vai noziedznieks saņems cilvēku vai Dieva tiesas noteikto sodu.³⁷

Policijas profesionālo stāstu finālā tiek atjaunota ierastā kārtība un miers, ko bija satricinājis noziegums. Naratīvi atgādina pasakas ar laimīgām beigām, kurās taisnība vienmēr gūst virsroku pār meliem, bet varonis tiek atalgots par savām pūlēm. Līdzību pastiprina saderināšanās, precību un mantojuma saņemšanas motīvi, kas itin bieži tiek izmantoti kā pēdējais akords.³⁸

2.4. Cilvēks, telpa, laiks policijas profesionālo stāstu mākslinieciskajā pasaulē

Kaut gan 19. gadsimta 50. – 60. gadu profesionālajā literatūrā pieteiktais detektīvs profesionālis anglofonajā kultūrtelpā ir novatorisks tēls, tā uzskati un dzīvesveids atspoguļo patriarhālas sabiedrības morāli un vērtības, sava laika normas un idealizētu pasaules uztveri. Protagonists ir izglītots cilvēks ‘no sabiedrības’, kurš dzīves apstākļu spiests izvēlas detektīva profesiju.³⁹ Autori atveido varoņus, ar kuriem Viktorijas laikmeta vidusšķiras lasītājs var sevi identificēt. Veicot detektīva darbu, viņi realizē savas ambīcijas gan karjeras izaugsmē, gan materiālās situācijas uzlabošanā,⁴⁰ kas atbilst viktoriāņu sabiedrībā valdošajiem uzskatiem. Neskatoties uz detektīva darba specifiku un

³⁷ Piemēram, no divdesmit diviem Dž. Babingtona Viljama stāstiem, kuros ir vēstīts par kādu likumpārkāpumu, deviņos noziedznieks mirst pirms cilvēku tiesas noteiktā soda (pašnāvība, slimība).

³⁸ Piemēram, Dž. Babingtona Viljama divdesmit trijos aplūkotajos stāstos septiņi beidzas ar precībām (četrās tiek laipni ielūgts arī galvenais varonis), viens - ar laimīgu vīra un sievas izlīgšanu, divi - ar negaidīta mantojuma saņemšanu.

³⁹ V. Rasela *Atmiņu* protagonistis T. Voters ir džentlmenis, kurš spiests iestāties policijas dienestā pēc tam, kad negodīgu spēlmaņu dēļ zaudējis visu savu mantu azartspēlēs. Dž. Viljama Babingtona varonis ir kāda cienījama lieltirgotāja dēls, kura tēva traģiskā nāve liek pamest medicīnas studijas un pievērsties izmeklētāja profesijai, savukārt Heivarda varonei Paskāles kundzei nomirst vīrs, un viņai ir jāmeklē kāds iztikas avots.

⁴⁰ Atšķirībā no romantisma noraidošās un negatīvās attieksmes pret materiālām vērtībām, pozitīvisma estētika atbrīvo naudu no apriori negatīvas uztveres: bagātība nav ļaunums, vēlēšanās gūt materiālus labumus nav nosodāma; nepieņem var veidu, kā cilvēks mēģina tikt pie bagātības (melus, zagšanu, laupīšanu, krāpniecību, slepkavību). Savukārt detektīvs profesionālis gūst materiālos labumus, veiksmīgi izpildot savu uzdevumu – atklājot noziegumu un vainīgās personas. Nauda, materiālās vērtības ir cilvēka veiksmes rādītājs. Līdz ar pateicību, morālo gandarījumu un karjeras izaugsmi, atalgojuma saņemšana par sekmīgi atrisinātu lietu ir viena no detektīva profesionāļa triumfa zīmēm, tas ir viņa profesionalitātes apliecinājums, viņa veiksmes ‘lietiskais pierādījums’.

metodēm, stāstu protagonistis ir cilvēks, kurš Viktorijas laikmeta lasītājā izraisa cieņu un apbrīnu.⁴¹

Policijas profesionālās literatūras personāžu sistēmas modelēšanas īpatnības ieskicē orientēšanos uz vidusšķiras lasītāju. Gan upuri, gan likumpārkāpēji pārsvarā ir ‘sabiedrības cilvēki’: veikalnieki, klerki, zemes un namu īpašnieki, studenti, aktieri, baņķieri, džentlmeņi dīkdieņi, augstmaņi, cienjamas atraitnes. Līdz ar to arī noziegumi vairāk ir saistīti ar īpašuma un naudas lietām.

Atveidojot antagonistu, policijas stāstu autori akcentē viņa ārkārtējo viltību, sociālo un fizisko bīstamību, līdz ar to izceļot detektīva profesionāla meistarību un izcilās spējas, kas palīdz tam uzveikt pretinieku.⁴²

Policijas profesionālās īsprozas protagonistis ir franču filozofa pozitīvista O. Konta izvirzītā postulāta – ‘vērtības ir kārtība un progress’ – iemiesotājs. *Pirmkārt*, noziegums ir viena no haosa personifikācijām, sabiedrības kārtības postītājs, kas neatklāts vai nesodīts grauj visu sistēmu, un detektīvs ir tas, kurš veiksmīgi likvidē likumpārkāpuma sekas, tātad, atklājot patiesību un atrodot vainīgos, atjauno līdzsvaru.

Otrkārt, izmeklētājs ir viens no rosīgākajiem sava laikmeta progresa atbalstītājiem un izmantotājiem. Policijas profesionālajos stāstos lietas izmeklēšana ir saistīta ar detektīva fizisko aktivitāti, dažādu vietu apmeklēšanu. Detektīva dinamiku reprezentē pastāvīga transporta līdzekļu klātesamība tekstā: kebi, omnibusi, vilcieni.⁴³

Stāstu autori iekļauj arī citas Viktorijas laikmeta progresa zīmes, kas izmeklētājam palīdz atšķetināt noziegumu un notvert likumpārkāpēju: telegrāfu, fotogrāfiju, Kolta revolveri, jaunākos zinātniskos atklājumus kriminālistikā, piemēram, ballistiko un ķīmisko ekspertīzi vai personas identificēšanu pēc noteiktām pazīmēm. G. K. Čestertons apgalvo, ka „detektīvistāta būtiskā vērtība, ka tā ir visagrākā un vienīgā populārās literatūras forma, kurā izteikts mūsdienu dzīves poēzijas gars.”⁴⁴ Policijas profesionālā literatūra iederas šajā koncepcijā.

⁴¹ Detektīva izmeklēšanas paņēmienus (izsekošanu, izlikšanu, noklausīšanos, melošanu, okškerēšanu) attaisno viņa darba cildenais mērķis – atklāt noziegumu un notvert likumpārkāpēju, kurš ar savu nodarījumu ir mēģinājis iedragāt sabiedrības pamatus.

⁴² Neskatoties uz stāstu antagonistu daudzveidīgajām sejmām, dažādo sociālo piederību un izcelsmi (grāfi, advokāti, zobārsti, vienkārši jūrniki, kapteiņi, viesnīcnieki, čigāni), atšķirīgām tautībām (angļi, itāļi, francūži vācieši), tas ir viens personāžs, koptēls, kurā sakoncentrēti galvenie Viktorijas laikmeta netikumi: necieņa pret likumu, dīkdienība, mantrausība, negodīgums.

⁴³ Transports ir viens no svarīgākajiem 19. gadsimta progresa rādītājiem: „Iespējams, nekas tik uzskatāmi nenorāda uz pārmaiņu amplitūdu Britānijā viņas [karalienes Viktorijas] valdīšanas laikā, kā transporta revolūcija.” (Paterson: 2008, 109)

⁴⁴ Chesterton, G.K. A Defence of Detective Stories. *The Defendant*. London: R. Brimley Johnson, 1902. – p. 119.

Laika un telpas atveidojumā ietverta pretenzija uz atainotā patiesumu. Žurnālistiski konkrēti, radot ticamības ilūziju, sabiedrība tiek informēta par vienu no laikmeta realitātes skaudrākajām šķautnēm – cīņu pret noziedzību. Precīzas laika un vietas norādes, sadzīves ainas, telpu apraksti, preses izdevumu, ēdienu un apģērbu pieminēšana ir zīmes, ar kuru starpniecību tiek sniegts reālistisks un Viktorijas laikmetam autentisks notiekošā atveidojums.

Stāstu protagonistu ir noteiktas lielpilsētas (Londonas vai Ņujorkas) reprezentanti. Viņi pieņem metropoles ambivalento iedabu, veiksmīgi tajā darbojas, perfekti pārzina pilsētas topogrāfiju.⁴⁵

Laika kategorija policijas profesionālajā literatūrā pārliecinoši postulē pozitīvistisku pasaules izpratni. Rakstnieki tekstā iekļauj objektīvus laika nogriežņus un ritmus, sniedz precīzas temporālas detaļas. Naratīvā ir hronoloģiski pareizs laika ritējums, un lasītājs var izsekot detektīvu profesionāļu veiktajam izmeklēšanas procesam pa stundām, dienām, mēnešiem. Tekstos fiksētas noteiktas temporālas izmaiņas: detektīvs noveco, aiziet pensijā; viņa izmeklējamo lietu secība ir konsekventa, un autori ir ‘noregulējuši’ visus laika rādītājus.

3. Artura Konana Doila detektīvistāsti par Šerloku Holmsu

3.1. Detektīvistāstu sākotne

Pirmo reizi mistera Šerloka Holmsa tēls tiek aktualizēts garstāstā *A Study in Scarlet (Eīde purpura toņos)* gadagrāmatas *Beeton's Christmas Annual* 1887. gada decembra numurā. Tomēr literārā privātdetektīva konsultanta dzīvē nozīmīgs ir 1891. gads, kad A. K. Doils uzsāk sadarbību ar žurnālu *The Strand*. No šī brīža Šerloks Holmss nepārprotami un uz visiem laikiem iekaro angļu publikas atzinību un uzsāk savu uzvaras gājieni citās valstīs. Var apgalvot, ka preseī ir ievērojama loma Šerloka Holmsa popularitātes veicināšanā. „(..) – dienā, kad vajadzēja iznākt jaunajam žurnāla numuram, pie avīžu kioskiem stāvēja rindas, un pirmajai stāstu sērijai beidzoties, Holmss jau gandrīz bija kļuvis par britu kultūras ikonu.”⁴⁶

3.2. Detektīvistāstu struktūra

Šerloka Holmsa kanonā ir 4 garstāsti⁴⁷ un 56 īsie stāsti. Mazais literāro darbu apjoms atbilst gan žanra īpatnībām, gan tā laika preses izdevumu

⁴⁵ Kad T. Voters tiek noziedznieku slazdā un aizsietām acīm viņu ved uz nezināmu vietu, viņš nekļūdīgi nosaka sava piespiedu ceļojuma maršrutu, piefiksējot noteiktas pilsētas zīmes (trokšņus un pulksteņa zvanu).

⁴⁶ Turpat, 149.lpp.

⁴⁷ Tos mēdz definēt arī kā romānus.

tirgus prasībām – aizraujoša lasāmviela, ko var iekļaut vienā žurnāla numurā. Stāstu nosaukumos postulētais piedzīvojumu motīvs⁴⁸ saskan ar 19. gadsimta 80. un 90. gados viktoriāņu sabiedrībā valdošo interesi par ceļojumiem, tālu zemju eksotiku, apslēptu dārgumu meklēšanu.⁴⁹ A. K. Doils transformē piedzīvojumu literatūras eksotiku, iekausējot to Viktorijas ēras lasītājam atpazīstamā vidē – notikumos, un poetizē šķietami triviālas vai nepatīkamas dzīves izpausmes.

Holmsa sāgas strukturējums atbilst profesionālajā literatūrā izstrādātajai ‘*case structure*’ – detektīva konsultanta piedzīvojumus savstarpēji vieno galvenais varonis. Katrs stāsts ir saturiski un sižetiski pabeigta vienība, kas tematiski saistīta ar varoņa interesēm un nodarbošanos. Tomēr A. K. Doils maina un pilnveido strikto, pirms viņa jau institucionalizēto detektīvteksta organizāciju, sintezējot E. A. Po un policijas profesionālās literatūras autoru tekstrades paņēmienus.⁵⁰ Situācijas attīstības posmi ir tradicionāli: pieteikums, lēmums uzsākt lietu, izmeklēšanas process, lietas apdomāšana un atklāšana.

1. Situācijas pieteikšana. Šerloka Holmsa piedzīvojumu ekspozīcijas ir klišeiskas – stāstu ievada vai nu iepriekš izmeklētu lietu uzskaitījums un Vatsona lēmums atstātīt kādu īpaši spilgtu, lai demonstrētu viņa drauga talantu, vai arī tas ir klienta ierašanās apstākļu apraksts.⁵¹ Bieži vien⁵² šāds situācijas pieteikums ir apvienots ar nelielu informācijas ‘devu’ par detektīva konsultanta raksturu, ieradumiem, biogrāfiju, kādu sadzīves ainu no Holmsa vai/un Vatsona ikdienas.

2. Iepazīšanās ar lietas faktiem, interese, lēmums uzsākt izmeklēšanu. Stāstos tiek sniegts precīzs lietas apstākļu izklāsts, līdz ar to autors rada ilūziju, ka lasītājs tiek aktīvi iesaistīts izmeklēšanas procesā. Patiesībā, sniedzot šķietami konkrētu un precīzu atskaiti par mīklainu notikumu, A. K. Doils tīšām izceļ faktus, kas ir maldinoši, bet būtiskāko paslēpj starp mazsvarīgām detaļām.

⁴⁸ Oriģinālvalodā leksēma ‘*adventure*’ (*piedzīvojums*) ir iekļauta četrdesmit astoņos no sešdesmit Holmsa sāgas vēstījumu virsrakstiem.

⁴⁹ Pirmās Holmsa sāgas epizodes top laikā, kad Anglijā ir populāra Hagarda, Stīvensona piedzīvojumu literatūra.

⁵⁰ Par vēstītāju izvēloties ‘no armijas atvaļinātu medicīnas doktoru Džonu H. Vatsonu’, A. K. Doils izmanto *loģisko spriedumu stāstu* autoru paņēmieni. Vēstījums ir pirmajā personā, un notikumu gaita lasītājam ir jāuztver no detektīva kompaniona skatupunkta. Tāpat kā E. A. Po anonīmais vēstītājs, Vatsons ir tas, kurš Holmsa sāgā veiksmīgi palīdz bremsēt darbību un saglabāt intrigu. Tomēr, ja Dipēna uzticamais draugs un apbrīnotājs vairāk asociējams ar aizkadra balsi – anonīms tēls, par kuru gandrīz nekas nav zināms, pārsvarā pasīvs vērotājs no malas, tad doktors Vatsons ir peronāžs ‘ar biogrāfiju’, aktīvs detektīva konsultanta palīgs.

⁵¹ ‘Klienta’ tēlu var aizstāt policists, kas ieradies pēc padoma, vai rakstisks dokuments (telegramma, vēstule), kurā ‘klients’ vērsas pēc palīdzības. Dažreiz tas ir pats Holms, kas vēlas Vatsonam izstāstīt kādu sen notikušu gadījumu.

⁵² No četrdesmit diviem gadījumiem divdesmit viens.

Šis posms iezīmē svarīgu transformāciju elementu, proti, attieksmes maiņu pret detektīva nodarbošanos – Šerloks Holmss pats pieņem lēmumu par lietas izmeklēšanu, galvenais motīvs ir detektīva interese par lietu.

3. Situācijas attūstība. Holmsa sāgā mīklaina notikuma noskaidrošana ir detektīva funkcionalitātes demonstrācija – detektīvs apdomā dzirdēto informāciju, ievāc papildus ziņas, apkopo iegūtos faktus un veic secinājumus.

3.1. *Sākotnējā lietas apdomāšana*. A. K. Doils pastāvīgi akcentē Šerloka Holmsa intelektuālās spējas, tāpēc domāšanas process ir viens no spilgtākajiem detektīva konsultanta raksturotājiem. Atainojot izcilā izmeklētāja pārdomu brīžus, rakstnieks tos prasmīgi ievij stāstu dinamiskajā sižetā, neradot neveiklu darbības bremsēšanu.

3.2. *Papildus ziņu vākšana*. Tā iekļauj lietisko pierādījumu ievākšanu, liecinieku iztaujāšanu, aizdomās turamā izsekošanu. Šo ziņu vākšanas apakšgrupu darbības mehānismi un principi ir identiski policijas profesionālajā literatūrā atveidotajiem. Tomēr Šerloka Holmsa stāstos to loma ir saturiski un strukturāli sarežģītāka un piesātinātāka. Ziņu vākšanas funkcijas ietversana tekstā ir ne tikai nodeva žanra prasībām, bet arī stilistisks paņēmieni, kam ir divi svarīgi uzdevumi:

a) radīt vai pastiprināt noslēpumainības gaisotni, saglabāt intrigu un kāpināt spriedzi,⁵³

b) atklāt detektīva konsultanta ārkārtējās izmeklēšanas prasmes un talantu (novērošanas un dedukcijas spējas, autora deklarēto zinātnisko pieeju, fizisko spēku, aktiermākslu).⁵⁴

Visspožāk Šerloka Holmsa talantus uzrāda lietisko pierādījumu apakšgrupa. Dipēna sāgā lietiskais pierādījums funkcionē kā papildus drošības garants viņa secinājumu neklūdīgumam. Policijas profesionālajos stāstos to autori akcentē detektīva prasmī atrast, pamanīt nozieguma vietā īsto lietisko

⁵³ Ievācot ziņas, Šerloks Holmss mēdz rīkoties dīvaini, apkārtējiem neizprotami, piemēram, izmet aprautas vai noslēpumainas replikas, kuru patiesā nozīme atklājas tikai pēc kāda laika, uzdod dīvainus jautājumus lieciniekiem, pievērš uzmanību šķietami nesvarīgām detaļām, nozieguma vietā izturas pārsteidzoši un savādi. Tādējādi Holmsa sāgas autors rada noslēpumainības atmosfēru, ieintrīgē lasītāju. Tas apjauš, ka detektīva konsultanta nesaprotamajai uzvedībai un šķietami bezsakarīgajai valodai ir racionāls izskaidrojums. Lai saglabātu intrigu, lasītājam kopā ar Watsonu līdz noteiktam brīdim ir jāpaliek neziņā par daudzām slavenā detektīva izdarībām un domām.

⁵⁴ Tāpat kā viņa priekšgājēji – policijas profesionālo stāstu galvenie varoņi – Šerloks Holmss ir lielisks pārvērtību meistars, labs psihologs, veikls pēdu dzinējs, acīgs izmeklētājs. Atkarībā no situācijas viņš uzdodas gan par īru izcelsmes amerikāni (*Viņa atvadu sveiciens*), gan par lodētāju Eskotu (*Čārlzs Ogastess Milvertons*) vai vecu jūras vilku (*Četru zīme*) – kopumā sešdesmit epizodēs Šerloks Holmss maina savu izskatu piecpadsmit reizes, turklāt viņam izdodas apvest ap stūri ne tikai svešiniekus, bet arī cilvēkus, kuri viņu labi pazīst, - policiju un savu draugu doktoru Watsonu.

pierādījumu. A. K. Doils izceļ sava detektīva konsultanta māku interpretēt lietisko pierādījumu, izlasīt tā stāstu.

3.3. *Nogaidīšana, atkārtota lietas apdomāšana: iegūto faktu apkopošana, analizēšana un secinājumu veikšana.* Posms, kura laikā Šerloks Holmss īsteno ļoti svarīgu uzdevumu – demistificē noslēpumu pats sev. Iespējamas divas variācijas:

1) šķietami neatrisināma problēma: iegūvis visu iespējamo informāciju, Šerloks Holmss tomēr nevar atšķetināt mīklu, nepieciešama vēlreizēja visu faktu apdomāšana;

2) Šerloks Holmss nezina, kā notvert vainīgo/s.

3.4. *Mīklas viltus atminējums.* Vēl viens stilistisks paņēmieni, ko izmanto A. K. Doils, lai pēc iespējas ilgāk saglabātu noslēpumu. Lasītājs neuzķeras uz autora izmestā āķa, tomēr viņš akceptē spēles noteikumus. Neīsto atminējumu visbiežāk izsaka policija. Dažreiz tas var būt doktors Vatsons. Gadās, ka nepareizu notikušā interpretāciju piedāvā pats Šerloks Holmss – savdabīgs dubultā blefa motīvs tekstā.⁵⁵

4. Situācijas noslēgums. Tiklīdz Šerloks Holmss pats sev noslēpumu ir demistificējis, proti, atrisinājis lietu, pienāk viņa triumfa brīdis. Slavenais detektīvs konsultants to pat režisē – viņam patīk pārsteigt lietas izmeklēšanā iesaistītos cilvēkus. Noziedznieka atmaskotājs un mīklaina gadījuma atklājējs – tās ir lomas, kuras slavenais detektīvs spēlē ar lielu degsmi un izdomu, ļaujot pilnīgi izpausties gan savai humora izjūtai, gan aktiermākslai.

Punktu lietas izmeklēšanā pieliek notikušā izklāsts – detektīvs konsultants rezoniera, bet klausītāji sajūsminātas publikas lomās. Pēc lietas veiksmīga atrisinājuma Holmss labprāt pastāsta par savu pārdomu posmiem, kas, izveidojot vienotu slēdzienu ķēdi, ir demistificējuši kārtējo mīklaino notikumu.

3.3. Cilvēks, telpa, laiks detektīvistāstu māksliniecišķajā pasaulē

Šerloks Holmss ir varonis, kuram izdevies pārvarēt vienu no senākajām universālajām opozīcijām – *savs/svešs*; viņš kļuvis par „savējo” ārpus nacionālās kultūras telpas un arī ārpus sava vēsturiskā laika. Šerloks Holmss ir kultūras zīme, kas simbolizē Viktorijas laikmeta ideālus un pasaules izpratni. Stāstos par slaveno detektīvu konsultantu A. K. Doils izveidojis spilgtu tēlu galeriju, atainojis laikmeta progresīvo garu, iemūžinājis miglas dūmakā grimstošās Londonas atmosfēras romantiku.

⁵⁵ Holmsa tēls lasītāja apziņā asociējas ar viszinību, prāta asumu, slēdzienu nekļūdīgumu, tāpēc detektīva teikto nemēdz apšaubīt.

3.3.1. Telpas un laika modeļi

Viktorias ēras beigu perioda gaisotni un dominantes uzskatāmi prezentē viens no būtiskākajiem literārā darba nosacītās pasaules attēlojuma objektiem – mākslinieciskā telpa. Stāstos par Šerlok Holmsu rakstnieks konstruē akcentēti centripetālus telpiskos modeļus, kas aplveidīgi organizē visas Holmsa sāgas telpisko struktūru: *impērija – Anglija – Londona – māja*.

Lielākais aplis ir Britu impērija,⁵⁶ ko tās ģeogrāfiskajā plašumā un daudzveidībā pārstāv *varoņi*, kuri Anglijā ir ieradušies no kādas kolonijas, *darbība*, kas daļēji risinās ārpus Anglijas, *eksotika*, kas nenoliedzami liecina par koloniju ietekmi uz angļu dzīvesveidu. Turklāt Britu impērijas telpas klātesamība Holmsa sāgā ir ne tikai fiziska, bet arī idejiska un, neizbēgami, centripetāla.⁵⁷ Stāstos iekļautais orientālais segments apliecina autora impērisko redzesviedokli.⁵⁸

Otrais koncentriskais aplis ir Anglijas telpa. Stāstos tā ir atveidota kā racionāls Visuma modelis. A. K. Doils rada dzelzceļa sliežu un telegrāfa vadu cauraustu, perfekti organizētu un ideāli funkcionējošu telpu. Holmsa sāgā nekad neaizkavējas neviens vilciens, neviena telegramma; nav situācijas, kad vajadzīgajā brīdī nebūtu pieejams kebs vai nepieciešamais avīzes numurs.

Trešais koncentriskais aplis – Londona – atrodas vistuvāk centram. Aprbrīnojama ir autora prasme modelēt Londonas mītu, veidojot šķietami reālu un precīzu, bet patiesībā nosacītu telpu. „Man vienmēr licies,” apgalvo A. K. Doils, „ka īsajos stāstos galvenais ir panākt dramatisku efektu, precizitātei tajos maza nozīme.”⁵⁹ Pats Holms ir superlondonietis, viņa dzīve organiski iekļaujas urbanizētas vides makrotelpā. Kaut gan rakstnieks Londonas telpu attēlo fragmentāri, tās klātbūtne caurvij visus slavenā detektīva piedzīvojumus.

⁵⁶ 19. gadsimta nogalē Britu impēriju veido Lielbritānija un tās kolonijas Indijā, Āfrikā, Jaunzēlandē, Austrālijā u.c.

⁵⁷ Tāpat kā varoņi, notikumi un eksotika no kolonijām, no perifērijas virzās uz centru, tāpat arī imperiālistiskā filozofija, dzīves uztvere un apziņa koncentrējas vidū – visam, kas ir pozitīvs, derīgs, ir jāpaliek ārpus iekšienē, tuvāk centram, bet visam, kas rada haosu un nekārtību, ir jāpazūd no šī centra – jo tālāk, jo labāk.

⁵⁸ Austrumu izceļsmes varoņi pārsvarā tiek atainoti kā sociāli vai morāli zemāk stāvoši sabiedrības locekļi. A.K. Doils austrumniekus atveido, balstoties uz sava laika stereotipiem par iedzīvotājiem kolonizētajās teritorijās. Indieši ir klusi un noslēgti, salu iedzīvotāji – mežonīgi un nikni. A. K. Doils Austrumus jau sākotnēji pozicionē kā atkarīgus un pakļautībā esošus, savukārt Rietumi tiek atainoti kā dominējošs un progresīvs spēks. Orientālie motīvi - opijs, Agra dārgumi un citi dārgakmeņi, nezināmas indes, neparasti dzīvnieki, aizjūras slimības, Austrumu cīņas veidi (piemēram, japāņu cīņa „baritsu”), tīģeru mednieki, austrumnieciski sadzīves priekšmeti (persiešu kurpes, ūdenspipe, tīģerādas u.c.) - caurauž Holmsa sāgu un liecina par impērijas koloniju reāliju asimilāciju 19. gadsimta britu sadzīvē, vienlaikus padarot eksotisku Anglijas telpu.

⁵⁹ Millers, R. *Artura Konana Doila piedzīvojumi*. Rīga: Dienas Grāmata, 2011. – 155.lpp.

Lielpilsētas apraksta detaļas ir pastāvīgas, gandrīz nemainīgas un sasaucas ar Viktorijas ēras kultūrtelpā pastāvošajiem Londonas tēla stereotipu blokiem: **slikti laika apstākļi, milzīga un komplicēta struktūra, mūžīga kustība**. Šos trīs blokus atbilstoši reprezentē: a) migla, vējš un lietus; b) labirinta motīvs; c) kebs.

Londona ir nesaraunami saistīta ar *ceturto koncentrisko apli*, centrālo, ar savdabīgu iepriekšējo triju apļu vektoru – mājas telpisko modeli. 19. gadsimta otrajā pusē – urbanizācijas un industrijas attīstības posmā – mājas telpa kļūst par Viktorijas laikmeta sabiedrības ideālu mikrokosmosu. Holmsa un Watsona uzdevums ir aizsargāt svarīgāko britu vērtību hierarhijā. Mājā jāvalda kārtībai un normai, haoss ir ārpusē, to iemieso satrakojušies dabas stihija un cilvēks, kas pārkāpj iedibinātos likumus. Ja haoss ielaužas Šerloka Holmsa dzīvē, tas tiek likvidēts ar vienīgās „telpas” starpniecību, kas vienmēr ir absolūtā kārtībā un atrodas Holmsa sāgas pašā centrā – ceturtā apļa vidū, tas ir telpisko modeļu kodols – detektīva smadzeņu bēniņu telpa.⁶⁰

Atšķirībā no policijas profesionālās literatūras autoriem, Arturs Konans Doils izvairās no laimīgas sagādīšanās elementiem detektīvtekstā. Holmsa sāgā lietas veiksmīga atklāšana un vainīgā atmakošana ir nevis providences noteikta, bet gan cilvēka ziņā. Šerloka Holmsa triumfs balstās nevis uz nejaušību vai dievišķo atklāsmi, bet gan uz sistēmu; tas ir viņa zinātniskās metodes efektivitātes pierādījums. Detektīvs konsultants mīklaina notikuma noskaidrošanu uztver kā zinātni. Viņa galvenais trumpis, protams, ir deduktīvā metode.

Šerloka Holmsa slavenās dedukcijas spējas ir Viktorijas ēras materiālisma zīme. Parastiem, ikdienišķiem priekšmetiem ir stāsti – sludina Šerloks Holmss un pierāda, ka ir prasmīgs šādu stāstu lasītājs.⁶¹ Atsevišķus objektus Holmss transformē tekstos, kuri ir lasāmi un interpretējami. Arī detektīva konsultanta pasaule ir uzsvērti priekšmetiska un viņa personību raksturojoša.

⁶⁰ Lieliski un precīzi ir Šerloka Holmsa prātojumi par to. Watsonam teiktais uzskatāmi raksturo ideālu utilitārā laikmeta iekšējās telpas mikromodeli: „Redzat,” viņš paskaidroja, „es iedomājos, ka cilvēka smadzenes ir kā nelieli tukši bēniņi, kuri jāpiepilda ar tādām mēbelēm, kādas jums patīk. Muļķis savāks tur visādas grabažas, kuras gadīsies pie rokas, tā ka derīgās zināšanas nebūs kur likt vai tās būs iejauktas tādās krāmos, ka tām netīks vairs klāt. Rūpīgs darbinieks izveicīgi atlasa visu to, ko grib novietot savos smadzeņu bēniņos. Viņš ņem tikai rīkus, kas palīdz darbā, bet to būs krietni daudz un visi salikti priekšzīmīgā kārtībā. Ir aplam domāt, ka mazajai telpai ir elastīgas sienas un tās var izbīdīt plašākas.”⁶⁰

⁶¹ Doktora Watsona brāļa pulkstenis, nobružāta platmale stāstā *Zilais karbunkuls*, brilles stāstā *Degunkniebis zelta ietvarā*, veca pīpe, ko Holmsa mājās atstājis klients stāstā *Dzeltenā seja*, Džeimsa Mortimera kunga nūja (*Bāskervilu suns*) – tie ir priekšmeti, kas detektīvam konsultantam pavēsta par savu īpašnieku raksturu un ārējo izskatu, dzīvesveidu un ieradumiem.

3.3.2. Izmeklētāja koncepcija

A. K. Doils rada bohēmisku, estētisku un ekscentrisku detektīvu. Kā norāda Rasels Millers: „Konans Doils vienmēr bija gribējis distancēt savu detektīvu no smagnējā policista tēla; (...).”⁶² Lai akcentētu Holmsa citādību, autors to ievieto atbilstošā vidē un ‘apaudzē’ ar lietām, kas visspožāk atklāj viņa mākslinieka iedabu. Cigāri ogļu spainī, tabaka rīta kurpes purngalā un ar kabatas nazi pie koka plauktiņa virs kamīna piespraustas neatbildētas vēstules – dīvainā, neparasta dzīvesveida dekorācijas un, kā visa vainagojums, Stradvāri vijole – šī visu mūzikas instrumentu karaliene, kura, atšķirībā no citām Šerlokam Holmsam piederošām mantām, vienmēr tiek pienācīgi uzglabāta – dzīvojamās istabas kaktā vijoles futrālī.

Vijole ir viens no Holmsa sāgas mākslinieciskās pasaules pastāvīgajiem segmentiem, kas A. K. Doila detektīvtekstā veic trīs svarīgas funkcijas: atklāj noteiktas 19. gadsimta beigu britu kultūras dzīves tendences;⁶³ palīdz raksturot Šerloku Holmsu kā talantīgu, pat ģeniālu cilvēku,⁶⁴ ir nozīmīgs sižetveides elements.⁶⁵

A. K. Doils modelē detektīvu brīvmākslinieku, kurš pats sev ir noteicējs.⁶⁶ Prozaīķis akcentē varoņa iekšējo un ārējo brīvību kārtējā mīklainā notikuma noskaidrošanā. Svarīga ir Holmsa attieksme pret noziegumu. Detektīvam konsultantam lietas atklāšana un mīklainu apstākļu noskaidrošana ir

⁶² Millers, R. *Artura Konana Doila piedzīvojumi*. Rīga: Dienas Grāmata, 2011. – 129.lpp.

⁶³ Šerloka Holmsa aizraušanās ar vijolo spēli un mūziku vispār ieskicē Viktorijas laikmeta Anglijas kultūras dzīvi, muzikālo gaumi, aktuālākās vēsmas, kas valda tā laika sabiedrībā. Lielbritānijā intensīva mūzikas attīstība sākas tikai 19. gadsimta otrajā pusē. 1883. gadā Londonā tiek nodibināta Karaliskā mūzikas koledža (*The Royal College of Music*). Citas valstis, piemēram, Itālija, Francija un Vācija ir tālu priekšā. Šo zemju izcilākie skaņdarbi priecē arī angļu sabiedrību un nevar palikt nepamanīti tādām lielām mūzikas mīļotājām un baudītājām, kāds ir slavenais Šerlocks Holms. Detektīva interese par mūziku determinē to, ka viņa piedzīvojumu aprakstos tiek minēti izcili komponisti: Mendelsons, Šopēns, Vāgners, Paganīni.

⁶⁴ A. K. Doils izceļ savu varoni, apveltot viņu nevis ar Viktorijas ēras ierasto un sabiedrībā pieņemto klavierspēles prasmi, bet gan māku virtuozī rīkoties ar vijoli un lociņu. Šerlocks Holms nav tāds, kā citi, viņš ir citādāks, viņš ir ģenijs, kuru bieži vien nesaprot un tāpēc uzskata par dīvaini. Tāpat māka spēlēt vijoli slavē detektīvu atklāj kā lielisku improvizētāju, erudītu, ar daudzveidīgām interesēm apveltītu cilvēku.

⁶⁵ Vijolo spēle eleganti palēnina, bremsē darbību, piemēram, kad Šerlokam Holmsam ir nepieciešams padomāt par kādu sevišķi mīklainu lietu, bet lasītājam līdz ar doktoru Vatsonu jāpaliek neziņā par to, kas notiek lielā detektīva galvā, vai arī - kad ir vajadzīga piespiedu vai brīvprātīga pauze spraigajā izmeklēšanas gaitā.

⁶⁶ Holmsa sāgā ir pastāvīgas atsaucis uz mākslu, detektīva konsultanta darbības sasaiste ar mākslinieka nodarbošanos.

viņa dzīvesveids, eksistences jēga. Galvenais stimuls ir nevis nauda vai pienākums, bet gan lietas neparastums, tās unikalitāte. Holmss nodarbojas ar izmeklēšanu izmeklēšanas labad – savdabīga parnāsiešu postulāta ‘māksla mākslai’ interpretācija. Bez nozieguma izmeklēšanas detektīvs konsultants nespēj pilnvērtīgi dzīvot: viņu moka garlaicība, depresīvs noskaņojums, dzīves apnikums, ko Holmss mēdz kļiedēt ar kokaīna palīdzību. Sarežģīta lieta viņu glābj no rutīnas.

A. K. Doils ir Viktorijas ēras ideju un vērtību paudējs – Holmsa sāgas varoņi veido normatīvi ētiskas attiecības, ko nosaka tā laika Anglijas gaisotne. Taču šos stāstus nevar uztvert tikai kā pozitīvistiski utilitāra pasaules uzskata deklarētājus. Tajos pārstāvētais realitātes modelis ir diezgan nosacīts – rakstnieks veido savu pasauli, kurā klātesošas šķietami patiesi atainotas realitātes zīmes, piemēram, 19. gadsimta Londonas telpa, viktoriāniskā Anglija un tās sabiedrība (aristokrāti, klerki, inženieri, policisti, guvernantes, ārsti). Tomēr Šerloka Holmsa piedzīvojumu mākslinieciskās pasaules strukturējumā rodami pirmie modernistiskie impulsi.

Visas Holmsa sāgas epizodes ir piesātinātas ar temporāliem marķieriem, bet rūpīgāka izpēte apliecina, ka literāts pat viena stāsta telpā ir diezgan pavisams datumu fiksējumā. Autors sniedz realitātes ilūziju, minot precīzus laika rādītājus: gadu, gadalaiku, mēnesi, diennakts periodu. Tomēr laika marķieri ir nosacītas notikumu zīmes.

Kaut gan Holmsa sāgā deklarēts precīzs laiks, atbilde uz jautājumu **kad?** ir **vienmēr**, nevis konkrēts datums. Laika plūsma ir šķietama – parādās jaunas lietas, jauni piedzīvojumi, bet patiesībā nekas nemainās – Vatsona aprakstītās norises ir viņa atmiņas par pagātņi,⁶⁷ personāži ir pastāvīgi, nemainīgi.⁶⁸

Tomēr svarīgākais elements, kas stāstos signalizē par utilitāri pozitīvistisko uzskatu krīzi, ir atveidoto situāciju un varoņu arhetipiskums. Modelējot detektīva konsultanta pasauli, A. K. Doils to piesātina ar nosacītiem, uzsvērti polarizētiem divpasaulības elementiem. Holmsa sāgas varoņi ir personificēti raksturi, abstrakcijas. Ļaundaris **vienmēr** ir ļauns, policija (pat apkārtīgākie tās pārstāvji) **vienmēr** ir zaudētāji, Šerloks Holmss izmeklēšanas gaitā **vienmēr** nostājas pareizajā pusē.⁶⁹ Rakstnieks aktualizē eksotikas motīvu.

⁶⁷ Rodas iespaids, ka Holmsa laiks ir mūžīgais 1895. gads.

⁶⁸ Piemēram, Šerloks Holmss visos piecdesmit sešos stāstos un četros garstāstos nekļūst gudrāks vai pieredzējušāks, viņa analītiskās spējas nepaliek labākas vai vājākas. Kā tēls viņš vienkārši tiek papildināts ar jaunām detaļām - Holmss ‘apaug’ ar atribūtiem, bet nenotiek iekšējā vai ārējā varoņa attīstība.

⁶⁹ Gadās, ka detektīvs konsultants palīdz vainīgajam izvairīties no kriminālās atbildības. Piemēram, stāstā *Notikums Ebigreindzā (The Adventure of the Abbey Grange)* noslepkavotais vīrietis ir nelietis, turklāt nogalināts nevis slepus, bet gan atklātas sadursmes laikā, kuras iniciators pats vien bijis. Šerloks Holmss, iepazīs visas lietas

Viņš rada neparastu detektīvu – ārkārtēju personību, ko neiespaido nekādas determinantes, savā izvēlē brīvu varoni, kuru neierobežo dažādas saistības.

Promocijas darba **secinājumos** apkopotas galvenās teorētiskās un empīriskās atziņas. Detektīvistāsta evolūcija uzskatāmi demonstrē 19. gadsimtā klātesošo kultūru polilogu. Vienu no pirmajiem akmeņiem detektīvistāsta ēkas fundamentā ieliek vēlīnā romantisma pārstāvis Edgars Alans Po. Viņa *loģisko spriedumu stāstos* pieteikti motīvi, personāži, temporālie un telpiskie modeļi, kas vēlāk kļūst par detektīvistāsta vizītkarti. Autors veido jauna tipa naraftīvu, proti, vēstījumu-mīklu un inovatīvu varoni – detektīvu amatieri, akcentējot analītiskās domāšanas motīvu. E.A. Po iniciē vēlākajai detektīvliteratūrai raksturīgos kodus: pastāvīgu personāžu sistēmu (izmeklētājs, palīgs, valsts varas pārstāvis, pretinieks) un īpašu telplaiku (noziedzuma vietu lokusi, notikumu rekonstrukcija laikā).

Loģisko spriedumu stāsti atspoguļo laikmeta noskaņu un garu – tos var uzskatīt par savdabīgu pārejas posmu no vēlīnā romantisma uz pozitīvistisku pasaules uztveri. Edgars Alans Po Dipēna tēlā iemieso romantisma kultūras ietvaros nobriedinātu ideju par radošu personību kā ģēniju. Viņa detektīvs amatieris ir aristokrāts intelektuālis, kuru ieskauj traģiskas eksistences gaisotne. Tomēr vienlaikus šajā tēlā sadzīvo arī pozitīvisma estētikas principi: viņš labprāt saņem atalgojumu par saviem pakalpojumiem, mēdz pat pakaulēties par honorāra lielumu. Stāstos piedāvātās mīklas detektīvs amatieris demistificē, racionāli izskaidro, bet līdztekus mini sāgu caurvij noslēpuma neizdibināmības ideja.

Policijas profesionālie stāsti, kas anglofonajā kultūrtelpā tiek izdoti jau pēc E. A. Po vēstījumiem (1849 – 1870), nav vis amerikāņu autora darbiem pēctecīgi sekojoši teksti, bet paralēli izveidojusies literāra parādība. Tie deklarē 19. gadsimta utilitāri pozitīvistiskās vērtības un ir profesionālās literatūras reprezentanti. To nozīme detektīva tekstrādē nav noliedzama. Policijas stāsti nostiprina profesionālajā literatūrā izstrādāto īpašo gadījumu struktūru (*case strcutre*) – stāstu notikumus un varoņus saista viena vēstītāja tēls, kura profesija nosaka vēstījumu tematisko skanējumu. Naratīvi ir veidoti 19. gadsimta pozitīvistiem raksturīgajā aprakstu vai avīzrakstu formā, tie fokusējas uz īpašiem gadījumiem (noziedzuma izmeklēšanu), ir aprakstoši un paskaidrojoši. Arī idejas, kuras savos stāstos pauž autori, ir pozitīvistiski utilitāras un atspoguļo tā laika garu. Izvirzot jaunu varoni, – detektīvu profesionāli – viņi postulē veiksmīga profesionāļa koncepciju, kas sasauca ar Viktorijas laikā valdošo lietderīguma ideju. Literārā detektīva dzīve un darbs

detaļas, nolemj neko policijai neatklāt un paglābt slepkavībā vainīgo vīrieti no tiesas, jo viņa nodarījums vērst pret ļaunumu.

apliecina utilitāri pozitīvisticas vērtības: karjeras izaugsmi, materiālo nodrošinātību, ģimenes un mājas kultu.

Policijas profesionālo stāstu centrā ir detektīvs profesionālis; viņa darbība, funkcijas, ko veic, izmeklējot kārtējo lietu, strukturē vēstījumu. Detektīva rīcība veido notikumu virkni – horizontālo asi, kurā norises ir izvietotas hronoloģiskā secībā. Notikumu sistēmas dominantes nosaka arī personāžu atveides specifiku – policijas profesionālajos stāstos tie nevis tiek atklāti vai evolucionē, bet izpilda noteiktas, sākotnēji ieprogrammētas funkcijas. Stāstos ir izcelts atminētas mīklas motīvs: detektīva profesionalitātes pierādījums, viņa darba pienākumu veikšanas rezultātīvs iznākums. Kaut gan prevalē nejaušības un dievišķās iejaukšanās tēma, un gadās, ka nozieguma atklāšana tiek pozicionēta kā brīnums, providences motīvam ir pragmatisks mērķis: palīdzēt atklāt noziegumu, attaisnot nepatiesi apsūdzēto un sodīt vainīgo, ar savu klātesamību apliecinot detektīva profesionāļa paveiktā lietderīgumu. Akcentēta ir tikai viena – reālā telpa. Vertikāle ir nosacīta un darbojas kā savdabīga ‘papildus drošība’, kuras uzdevums ir garantēt detektīva funkciju sekmīgu veikšanu.

Arturs Konans Doils savā detektīvprozā atsakās no laimīgas sagādīšanās motīva. Viņš modelē privātdetektīvu konsultantu, kurš noziegumu atšķetināšanu uztver kā zinātni un mākslu. Autors Holmsa sīgā sintezē E. A. Po *loģisko spriedumu stāstu* estētisko koncepciju un policijas profesionālās literatūras pasauli, radot Šerloka Holmsa mītu. Viņa varonis ir ekscentriķis, zinātnieks ar bohēmisku dvēseli, kura dzīves galvenais mērķis ir noslēpuma atklāšanas process. Kaut gan A. K. Doils stāstos sludina viktoriānisma pasaules uzskatu, tekstā konstatējami arī pirmie modernisma impulsi. Iepriekš semantiski neitrāliem vai negatīviem tēliem un situācijām tiek piešķirtas jaunas nozīmju nokrāsas, vērojama nozieguma izmeklēšanas procesa estetizācija, ikdienas dzīves norišu ‘eksotizācija’, tēla individualizācija.

GENERAL CHARACTERISTICS OF THE DOCTORAL THESIS

In the world's cultural space a detective story claimed its presence in the nineteenth century. It was initiated and popularised in the Anglophone literature – the literary space of Great Britain and the United States of America⁷⁰ characterised by a constant correlation of the creative heritage between both countries. In the socio-economic and cultural situation of the Victorian Era⁷¹ marked by the industrial revolution, continuous scientifically technical progress, rapid urbanisation, coexistence of several aesthetical tendencies (Romanticism, positivism, modernism, etc.) the British-American literature advanced themes and characters representing the diverse edges of life in the nineteenth century: the society's greed and its victims, a protest against the cruelty of the capitalist system, the opposition of urban and rural life, the aristocracy's idleness, the rise of the middle class, contradictory attitude towards achievements in science.⁷² The historico-cultural situation in the middle of the nineteenth century replaced Romanticism with its tendency to ignore the reality. In literature Realism started to dominate – writers focused on the material of the actuality. Heroism and dreams were substituted by the depiction of the social aspects of the reality. And detective fiction became one of the most peculiar illustrators of the everyday life offering texts of a new kind which not

⁷⁰ In the nineteenth century the United States of America mainly followed the British patterns; in the creative works of American writers, with some shades, the European ideology and system of values are reflected. But the existence of feedback cannot be denied – European literature was influenced by Melville, Poe and others.

⁷¹ In 1837 Victoria became the queen of Great Britain; her reign lasts for sixty-four years that in British history is known as Victorian time or Victorianism. As the term 'Victorianism' is also used to characterise the nineteenth-century cultural space of the USA, in the present research it will label the historical time of both countries.

⁷² Jelena Semeņeca, characterising the phenomenon of A. Machen's mystic prose, states: „A revival of interest in occult practices, alchemy, spiritualism, Celtic magic, the religious side of medievalism was a reaction to the scientific process, showing the topicality of the intellectual controversies of the day, (...).”(Semeņeca: 2012, 35)

only satisfied the demands of society for a dynamic plot and exciting narrative, but also postulated the dominant of the human cognition.

The inception of the detective fiction is associated with the personality of Edgar Allan Poe (1809–1849) – a versatile and contradictory American poet, writer, publicist and reviewer who in 1841 announced a new hero in literature – an amateur detective *Le Chevalier* Auguste Dupin. Poe has created three so-called *tales of ratiocination* – Dupin’s mini-saga,⁷³ which activates the most important segments of the future detective literature: the locked room mystery, a peculiar representation of artistic time, certain models of characters, etc. In the second half of the nineteenth century Europe highly appreciated *the tales of ratiocination* – the model of Poe’s enigma-tales influenced writers in France, Russia, and Great Britain.⁷⁴

The tales of ratiocination give a powerful literary impulse to one of the most prominent British personalities of the day – Arthur Conan Doyle (1859–1930) – a socially, politically and creatively active Victorian. He borrowed motifs, structure, the models of characters and their relationships from Poe’s tales. Enriching the American writer’s matrixes with his own talent of imagination and narration Doyle created the most famous consulting detective in the world – Mister Sherlock Holmes. The hero’s adventures comprise fifty-six short stories and four novels written from 1887 to 1927 and represent ‘a ready-made product’ – the phenomenon of a completely developed detective story on the levels of its content, composition, artistic world and structure.

However, between *the tales of ratiocination* and Holmes’ first entrance there has been a more than forty-year long period that coincides with the appearance of some works in the Anglophonic cultural space remarkable for the history of detective fiction – Charles Dickens’s *Bleak House*, Wilkie Collins’s *The Moonstone* and *The Woman in White*. The significance of these novels in the development of detective fiction is generally accepted and undeniable. But the works mentioned are not the only ones that have contributed to the formation of the genre.

In the modern Anglophonic literary science the Victorian cultural space is one of the most topical and popular objects of theoretical research. It also initiated an interest towards historical gaps in the evolution of detective fiction, especially towards the time period between Poe and Doyle.

⁷³ Auguste Dupin appears in three tales – *The Murders in the Rue Morgue* (1841), *The Mystery of Marie Rogét* (1842-1843), and *The Purloined Letter* (1845).

⁷⁴ Analysing the reception of Oscar Wilde’s prose in Latvia, Ilze Kačāne notes that: „All cultures exist in close alliance with other cultures. The same as a literary tradition leaves an impression on other aspects of culture, so too an individual author’s literary work influences not only his own national literature but also other genetically linked source or ‘foreign’ literatures. (Kačāne: 2007, 41)

Rapid advances in printing techniques and gradual but constant increase of the reading public in the second half of the nineteenth century stimulated the development of journalism and press. To be well sold newspapers and magazines willingly published stories-clichés with schematic characters and predictable events, thus, pleasing the tastes of different audiences. Authors tend to write about things that fascinate people, and crime is one of the most exciting themes. Closer study of these texts revealed that associating the debut of detective fiction with the name of one person can prove to be historically incorrect and unjustified. Poe's *tales of ratiocination* were not the only source of inspiration for Holmes' creator. During the 1850–70s the so-called *police professional stories* actively circulated in press and book editions. They had been initiated both by the *professional anecdote* and the foundation of Police Forces in London and New York. As the object of the study is detective story – the most optimal type of a successful detective narrative, novels were excluded from the area of theoretical analysis. And taking into consideration that the nineteenth century not only declared a detective story in the Anglophonic cultural space, but also satiated it with crime literature of different quality one essential criterion was advanced in choosing the key texts. Referring to the history of the development of detective story that is like a series of constantly reforming set of attitudes, the stories were chosen on the basis of the principle of serialisation. It helped to solve some problem situations:

- 1) necessity to classify texts;
- 2) possibility to advance the works which can serve as patterns of certain stages in the development of detective story;
- 3) opportunity to include in the scope of analysis the authors whose texts were popular during the nineteenth century but due to different reasons in the twentieth and twenty-first centuries were completely forgotten or referred to as artefacts of literary periphery.

The principle of serialisation was defined by the presence of a detective figure in the text. From the voluminous body of the nineteenth-century detective texts the stories were selected which, *firstly*, were issued serially, that is, at least three stories by one author, and, *secondly*, which are interconnected by one stable character – an investigator. The detective's figure is a determinant in choosing a text: emphasizing the role of a detective, the dominance of his/her personality in criminal writing reveal the formation of a system of new attitudes and values in the society. The presence of an investigator as a main hero in the text is a sign marking the development of a new literary phenomenon.

The Aim of the Doctoral Thesis is to examine systematically the structure and poetics of detective story in the process of its formation, outlining it in the nineteenth-century polyphonic cultural space.

The Objectives of the Doctoral Thesis:

- to identify possible primary sources of detective story;
- to analyse structural models of detective story in different time periods (1840s, 1850 – 1870s, and 1880 – 1890);
- to evaluate the evolution of different aspects of detective story poetics.

Theoretical and Methodological Basis of the Doctoral Thesis

Within the tendency of the modern literary science, to offer as precisely as possible a review of the development of detective story and to analyze its integration in the Anglophonic cultural paradigm of the nineteenth century, as indicated by cultural type changes and their co-existing processes, a synthesis of several methods has been applied: **cultural-historical, comparative, structural-semantic, biographical** and **postcolonial**.

One of the most significant methods applied in the present research is the *cultural-historical* view on literature allowing to analyze a literary text in a wider historical, scientific and cultural context. Detective story appeared in the time when Western Europe and the United States of America were shattered by the rapid breakthrough of progress in economics, science, technologies. A person of the nineteenth century had to accept the fast changes and learn to live with them. Search and efforts to acquire the on-going processes are reflected in a new literary form – in detective fiction. Moreover, the nineteenth century – it is time when due to rapid changes a person's world sense and perception were in a constant 'transition position' – the aesthetic principles of Poe's Late Romanticism coexisted with the utilitarian values dominating in the American society of the 1840s, but positivism of Doyle the Victorian could not prevent modernist impulses that emerged at the end of the nineteenth century.

The elements of the *biographical method* are used to examine the authors' place within the overall cultural milieu and historical development situation and to determine the interaction of the authors' creative works and their era. The phenomenon of the nineteenth-century detective fiction prevented writers from estrangement or rejection of their epoch – detective stories are approximately close to their space and time.

The application of the *structural-semantic method* allows characterising the aesthetics of detective story, evaluating the peculiarities of structure and ways of codifying the objective world in text. Of importance in the present research are the theoretical findings by one of the most prominent predecessors of the school of structuralism – Russian formalist Vladimir Propp expressed in his work *Morphology of the Folktale* (*Морфология сказки*) in 1928. V. Propp's approach to the analysis of folktales can be applied to examining detective stories. The scholar classifies various folktale characters

into seven invariants based on the functions they perform in text.⁷⁵ The study of nineteenth-century detective stories proved that functions performed by a literary investigator are a stable and constant narrative structuring element. Yuri Lotman points out that every text is a uniquely formed coded system and an artistic work is a specific world model, which, with the help of particular signs forms a unified whole characterised by its own internal order.⁷⁶ Thus, in the research the focus is on such basic categories as system, structure, sign, model, and so on.

The method of comparative literary analysis allows defining the peculiarities of comprehension of the world view in the nineteenth-century detective story. In literary text the world view is represented by the artistic world, the basic categories of which are space, time and person – all integral components of any world model. The analysis of typological analogies of the artistic world in detective stories written by different authors helps to define separate, in some way marginal fragments of the world view. The study of these fragments and including them into the Anglophonic cultural space give an overall idea of the Victorian age and society.

The postcolonial literary criticism allows interpreting the structure and semantics of the Oriental segment in the nineteenth-century detective text. In the Sherlock Holmes stories the Oriental motifs demonstrate the influence of the imperial ideology on the author's world view.

The Novelty of the Doctoral Thesis

The comprehension of cultural and artistic life of one's country is not possible in an isolated and hermetically locked environment. The cosmopolitanism and multiculturalism of the twenty-first century do not allow detached and narrowly local investigation – it would turn out to be not only inefficient and inconsiderate but it would also hamper the inclusion of the country's creative heritage in the world cultural circulation. The space of literary science of modern Latvia is open for an intercultural dialogue. Various international conferences are organised and collections of scientific works are published to emphasize different aspects of foreign literature and art in the context of national culture.⁷⁷ The range of interests of Latvian literary scholars

⁷⁵ Altogether V. Propp defines thirty-one functions.

⁷⁶ See Лотман, Ю. Структура художественного текста. *Об искусстве*. СПб: Искусство-СПб, 1998. – p.68.

⁷⁷ One of the most recent events of Latvian scientific life is the international conference *The Reception of Maurice Maeterlinck in the Baltic States* organized by Latvian Academy of Culture and the Institute of Comparative Studies of Daugavpils University in April 28, 2012. The aim of the conference was to comprehend the presence of Belgian symbolist's heritage in the Baltic literature, theatre, music and art, as well as his creative transfer in this cultural space.

is wide and geographically and thematically manifold – not only close neighbours – Scandinavian, Russian, Polish authors and their creative works appear to be in the centre of scientific interest. “The study of Western world literary icons is topical nowadays. Investigations devoted to R. Kipling, O. Wilde, H. Ibsen, G. Grass, W. Borchert, U. Eco and others, have been carried on.”⁷⁸

In last six years in the Council for Literary Science of Daugavpils University several Doctoral Theses on English literature have been elaborated and successfully defended,⁷⁹ proving that the creative heritage of Anglophonic world is actively and systematically integrated into Latvian scientific arena. In order to provide a detailed overview on the literary process in general, it is necessary to gather information about every segment. The most recent research indicates that the phenomenon of detective fiction has been widely analyzed in the literary science of Western Europe. The great interest on the genre is manifested by intensive publication of theoretical material, by regular organisation of scientific conferences and exhibitions in different countries – Great Britain, Poland, the USA, Australia and so on, by republishing detective texts popular in the nineteenth century but later forgotten. In literary studies of contemporary Western Europe the origin and formation of detective fiction are topical issues. Unfortunately in Latvia these theoretical problems are practically not examined. The present doctoral research is devoted to the analysis of detective texts of different nineteenth-century time periods crucial for the development of the genre, which allows not only to look at already known writers (Edgar Allan Poe, Arthur Conan Doyle) from a new angle, but also, including creative works by the authors strange and not yet translated in Latvian cultural space (*police professional anecdote*), to widen and enrich the Anglophonic cultural and scientific field in our country.

The Scope and Structure of the Doctoral Thesis

The Doctoral Thesis consists of an introduction, three chapters divided into subchapters, conclusions, a list of bibliography and seven appendixes.

Chapter 1, Edgar Allan Poe’s *Tales of Ratiocination*, including four subchapters is devoted to the analysis of the specific character, structure and artistic world of Poe’s *tales of ratiocination* in the context of the writer’s world view. Characterising the organisation principles of the stories the main

⁷⁸ Opincāne, M. *Džozefa Konrada Jūras proza*. Daugavpils, 2011. – p.21.

⁷⁹ Kačāne, I. *The Reception of Oscar Wilde’s Prose in Latvia (till 1940)*. Daugavpils, 2007; Opincāne, M. *Joseph Conrad’s Sea Prose*. Daugavpils, 2011; Presņakova, I. *English Ghost Stories of the 1860-80s.* Daugavpils, 2011; Semņeca, J. *Arthur Machen’s Mystic Prose*. Daugavpils, 2013.

structuring elements of the narrative are emphasized – they are the concepts of mystery and analysis. The study of the artistic world of Dupin mini-saga allows defining the dominant cultural paradigm in the stories and identifying the peculiarities of delineation of space, time and characters in enigma-tales initiated by Poe so specifying the matrixes of future detective story.

Four subchapters of **Chapter 2, Detective Story between Edgar Allan Poe and Arthur Conan Doyle**, examine the English and American texts of the nineteenth century that are poorly studied in the Anglophonic cultural space and completely strange in Latvia – the so-called professional anecdote that initiates the appearance of police professional stories. These stories are defined as being one of the most significant stages in the evolution of detective story developing not as a form descending from Poe's creative heritage but as parallel to it. By analysing the peculiarities of modelling police stories and by reviewing the most essential thematic and structural edges, the plot-constructing elements are identified focusing on the professional detective's actions when investigating a case. The synthesized analysis of representation of space, time and person categories reveals the dominant of positivist-utilitarian world view in the stories.

Chapter 3, Arthur Conan Doyle's Detective Stories about Sherlock Holmes, consists of three subchapters and is devoted to the final stage of the development of the nineteenth-century detective story – to Doyle's stories about Sherlock Holmes. Analysing the peculiarities of the structure and artistic world in the Holmesian saga the specific character of the author's creative process is emphasized – Doyle has synthesized and transformed the text-creating elements of Poe's *tales of ratiocination* and police professional literature and it results in building the Sherlock Holmes' myth. Positioning Doyle's detective prose as predominantly Victorian, certain objections to the positivist-utilitarian world view in the Sherlock Holmes stories are introduced and first impulses of modernism in the delineation of the artistic world in the Holmesian saga are identified.

SUMMARY OF THE CONTENT OF THE DOCTORAL THESIS

The **Introduction** of the Doctoral Thesis substantiates the novelty of the research. It discusses the situation in English culture and literature in the nineteenth century characterised by different controversies reflected by the collective consciousness of the epoch. The problematic and difficult status of detective fiction in the literary studies of different countries (Latvia, Russia, France and so on) is analyzed, focusing on the discourse of the Anglophonic analysis of detective literature.

1. Edgar Allan Poe's *Tales of Ratiocination*

1.1. The Conception of *Tales of Ratiocination*

Edgar Allan Poe's short fiction heritage is impressively manifold. More than seventy stories by the famous American writer form a united creative programme of the author. Poe's desire to reveal all possible edges of a short story is reflected in the diversity of thematic areas and modes of his short fiction – mysticism, adventure, science fiction, horror. *The tales of ratiocination* constitute one of the fragments in the puzzle of the writer's prosaic text, offering a new kind of narrative – enigma-message. Poe understands the novelty of the tales: "These *tales of ratiocination* owe most of their popularity to being something in a new key."⁸⁰

1.2. The Structure of *Tales of Ratiocination*

The Murders in the Rue Morgue, *The Mystery of Marie Rogét* and *The Purloined Letter* expose three different directions of *ratiocination* in solving problems of criminal nature. Poe offers stories of three different types with three different plots, so depicting the manifold of human logics. It is a three-dimension series which from three different points of view solves three different logic tasks, praising the human analytical abilities. Trinity of diversity is already envisaged by the story titles – murder (*The Murders in the Rue Morgue*), theft (*The Purloined Letter*), and mystery (*The Mystery of Marie Rogét*), in their turn, the epigraphs preceding each *tale of ratiocination* inform of an idea, foresee setting, the development of the plot.⁸¹

In *the tales of ratiocination* the plot is built around the analysis; all segments of the narrative are subordinated to its phenomenon. Poe emphasizes the human ability to unravel seemingly unsolvable riddle by means of analytical

⁸⁰ Poe, E.A. Edgar Allan Poe to Philip P. Cooke. *The Portable Edgar Allan Poe*. Ed. by Kennedy J.G. London Penguin Books, 2006. – p. 493.

⁸¹ For example, the epigraph of *The Murders in the Rue Morgue* is from Thomas Browne: „What song the Syrens sang, or what name Achilles assumed when he hid himself among women, although puzzling questions, are not beyond *all* conjecture.” (Poe: 1994, 118) The quotation predicts that the tale will not be just about a murder, but about a complicated, seemingly unsolvable problem that can be untangled by human intellectual powers. Being some kind of continuation of the title, the epigraph informs that in the centre of the narration there will be not the murder, but the resolving of the crime. It can be considered an important stage in the history of criminal narratives in general – the shift of attitude towards a crime when the dominating of the sensational aspect is substituted by the analytical factor. Although Poe in detail describes the horrifying scene of committed double murder, in the centre of narration he locates the process of revealing a crime and the investigator's analytical technique in solving a mysterious, unusual case. The enigma will be solved despite of its seeming insolubility.

and observation skills. Creating enigma-centred short stories the American writer offers a dual development of the category of mystery. *On the one hand*, the mystery is not abstract or vague, it is connected with the world of practical, rational things and events, and, in reality, it is not a mystery at all, but a tricky intellectual challenge.⁸² *On the other hand*, in the tales Edgar Allan Poe – the representative of the Late Romanticism – includes the category of incomprehensible mystery – the reader cannot actually find out what is written in the purloined letter or who in fact is guilty of Marie Rogét's death.

1.3. Person Representation in the Artistic World of *the Tales of Ratiocination*.

In *the tales of ratiocination* Edgar Allan Poe announces and crystallizes the system of characters, principles of forming the relationships between the personages and the concept of person characteristic of detective story in general. The writer creates a constant trio of characters – investigator, his assistant and representative of a public authority; their part in text is instrumental as they are called up to demonstrate the mechanism of problem solving. Characters are some kind of levers which are put in motion by the author to make the mechanism function. The mainspring of solving a mystery is an investigator, who relatively could be named the centripetal point of the character system in a detective story, but the reinforcements are – a reliable friend and a representative of a public authority; their task is to emphasize the significance of the central character in solving a difficult case.

1.3.1. Investigator

In *the tales of ratiocination* Edgar Allan Poe announces a figure of the first serial investigator in the Anglophonic literary space – *Le Chevalier C. Auguste Dupin*, an amateur detective, an intellectual aristocrat who enters a case because of personal motivations (boredom, a wish to earn some money, to help somebody or to take revenge). The peculiarities in delineation of the main character fit in the concept of Poe's world view. The amateur detective is a character of the aesthetics of Late Romanticism – one-aloner, an ingenious hermit, a brilliant analyst whose personality is entwined by the shroud of tragic existence. Dupin perceives the nature as a cause or carrier of sin, cruelty and hellishness, but from the society he shuts himself off in 'a time-eaten and grotesque mansion' in an artificially created space and time.⁸³

⁸² This kind of mystery interpretation later becomes one of the most significant conditions for a qualitative detective.

⁸³ The amateur detective's lifestyle is a peculiar adept of double-worldness: the actual reality exists, it consists of middling prefects, sensation-journalists, dishonest ministers. This reality cannot be changed, to fight against it is senseless, and the hero creates his

1.3.2. Models of Personage Pairs

In *the tales of ratiocination* the characters' relations are organized into models of pairs: 1) detective and his partner; 2) detective amateur and a professional detective; 3) detective and his antagonist. The detective is a central, dominating figure in each model, still the relations are not one-way, and the cooperation and mutual necessity are present.

The model of a pair: a detective and his friend, companion, assistant, admirer, biographer. Edgar Allan Poe announces a gratifying model of a pair: a brilliant, charismatic main hero and his partner – an educated but naive man, an anonymous narrator. The personage of the detective's friend is a structurally significant and functional element in the text: 1) introducing a character of a sidekick narrator, Edgar Allan Poe finds a successful solution to slow down skilfully the pace of the plot, keeping an intrigue, mystery and suspense;⁸⁴ 2) the narrator is to convince a reader in the detective's singularity, ingenuity and correctness of his conclusions; 3) he introduces the detective's personality, character, mode of life; 4) in text the narrator is an ideal listener and excellent stimulator of the detective's thinking process.

The model of a pair: a detective amateur and a professional detective. Edgar Allan Poe clearly declares the essence of this model – in rivalry between an amateur and a professional the former is always a winner. It is an original expression of the writer's romantic aesthetics – an artist's, a creative and free genius's superiority over a socially restricted and normative mind; a conflict of a unique personality with a bourgeois mediocrity being settled in the solution of an enigma.

Like the detective's friend, the Prefect of Police is a functionally essential personage in his relation to the main hero: 1) he helps to reveal the unique traits of the amateur detective's personality; 2) when Dupin has resolved

own reality – artificially built space and time where he can feel himself comfortable and cosy: *The sable divinity would not herself dwell with us always; but we could counterfeit her presence. At the first dawn of the morning we closed all the massy shutters of our old building; lighted a couple of tapers which, strongly perfumed, threw out only the ghasstiest and feeblest of rays. By the aid of these we then busied our souls in dreams – reading, writing, or conversing, until warned by the clock of the advent of the true Darkness.* (Poe: 1994, 122)

⁸⁴The reader is obliged to see and notice, think over and conclude only what he/she managed to pick up from the narrative. It is a wonderful technique while describing the process of investigation, to tell the reader much, but mention the essential piece of information, to keep in suspense and ignorance till the climax of the tale. The narrator, precisely describing, what the detective did, where he went, what he said and what he heard, cannot say **what** the detective thought and **how** he interpreted and analyzed what he had seen and heard.

the mysterious case, the Prefect's emotions and behaviour persuade the reader as to the amateur's uniqueness, his unprecedented analytical skills; 3) the Prefect of Police is one of those 'sources',⁸⁵ who proposes a new riddle to Dupin.⁸⁶

The model of a pair: an amateur detective and his antagonist. In *The Purloined Letter* Edgar Allan Poe models a pattern of an intellectual duel. *Le Chevalier* is offered resistance by an opponent, in his mental abilities matching the amateur. In declaring the image of the detective's antagonist the author's position is evident – a brilliant intellect needs a duel with an intellect of equal worth.

1.4. Space and Time in the Artistic World of the *Tales of Ratiocination*

In Dupin mini-saga Poe constructs a complicated and multi-layered category of time and space. *Firstly*, the writer creates spatial and temporal models which, with some reservation, fit in the aesthetics of the Late romanticism. Poe emphasizes the passage of the objective time,⁸⁷ although the flowing of time is only apparent as the subjective – Dupin's time – remains immutable. The hero has created for himself an illusion of the Golden Age.⁸⁸ The amateur detective lives in seemingly everlasting present with some insignificant references to the past and absolute disregarding of the future. The detective's world of things – his library or 'book-closet', a meerschaum and the curling eddies of its smoke; his arm-chair, the spectacles with green glasses and the atmosphere of regular twilight are the attributes of the illusory present.

The representation of artistic space also reveals some tendencies of the Late romanticism. The writer places his hero in Paris – it "allowed Poe to evoke the decadent Gothic atmosphere that the new America lacked."⁸⁹ In *the tales of ratiocination* the author poeticizes the urban space. Dupin can be

⁸⁵ The other source of a new enigma for Dupin is newspapers.

⁸⁶ In *the tales of ratiocination* clients – people in trouble - do not yet appear 'to supply' a detective with a new case. The presence of a client in text will become a significant moment in the development of detective story as it will signify the dominance of the new world view – positivism – in literature.

⁸⁷ Every next *tale of ratiocination* is the continuation of the previous one – seasons change each other, 'about a year' or even 'several years' have passed.

⁸⁸ The main hero's lifestyle reflects the essence of the lexeme 'always' – Dupin does not alter his habits and does not change himself; a mystery in the amateur detective's life does not influence his life. As soon as the enigma is solved Dupin returns to his usual life rhythm of half-wakefulness and half-sleepiness. .

⁸⁹ Worthington, H. From the *Newgate Calendar* to Sherlock Holmes. *A Companion to Crime Fiction*. Eds. Horsley, L., Rzepka, C.J. Chichester: Wiley-Blackwell, 2010. – p. 22.

considered as an integral part of the city – he opposes the urban life to the rural environment, preferring the civilisation.

Secondly, having presented a new kind of narration – an enigma story, the American writer also models a new expression of artistic time and space, that, independently from a dominating cultural movement (Romanticism, Positivism, Modernism), will be characteristic of later detective text in general. Poe suggests the dual passage of time. The plane of *the tales of ratiocination* is divided by two temporal straight lines stretching in opposing directions. One line stretches in the usual direction – it is a chronological succession of the events the reader can follow without temporal displacements and remarkable defaults, from causes to effects. The other temporal line – it is a succession of events invisible for the reader up to a certain point as it develops in the detective's brains – his thinking process while reconstructing the past. As the chain of events moves back – from effects to their causes – the temporal inversion is present in *the tales of ratiocination*.

Edgar Allan Poe also introduces certain spatial models intensively used by later detective writers – the detective's arm-chair,⁹⁰ the locus of a locked room,⁹¹ the locus of an unusual hiding-place – evident and that is why the most difficult to be noticed.⁹²

2. Detective Story between Edgar Allan Poe and Arthur Conan Doyle

2.1. Beginning: Professional Anecdote

Professional anecdote was a new literary phenomenon developed in the nineteenth century and in the form of a diary, recollections or pseudo autobiographies it represented the everyday life routine of a fictional

⁹⁰An arm-chair is a peculiar sign of the amateur detective's personality. Sitting in it he listens to the visitor and gets acquainted with the details of a case (in *The Mystery of Marie Rogét*, *The Purloined Letter*). In the future detective stories being a constant characteriser of the detective's space an arm-chair will testify to the investigator's intellectual powers and his ability to clear a case without leaving home.

⁹¹ It is carried out in *The Murders in the Rue Morgue*. In the story the author especially emphasizes the apparent hermetism of the room. Poe declares one of the most important theses of future detective story – revealing a mystery of a locked room is a key in the clearance of the crime. Moreover, the explanation should be (at least apparently) credible and rationally substantiated.

⁹² This spatila model is brilliantly depicted in *The Purloined Letter*. The motif of an open hiding-place modelled by Poe will be used by many detective authors in various developments – a diamond in the glass of water, rough diamonds among the stones of miniature Japanese garden, a crumpled letter among the paper strips for making a fire, a murder of one person hidden in the crowd of the battle, etc.

professional (physician, attorney, police officer). It resembles domestic scenes in the centre of which there is a human work, virtues and daily activities.

The most prominent writer who initiated many future pseudo autobiographies written by fictional attorneys, barristers, physicians as well as influenced the structure and form of detective short fiction was Samuel Warren (1807 – 1877), whose *Passages from the Diary of a Late Physician* (1830–1837) is the first significant pattern of professional anecdote.

In the *Passages* the author introduces a case structure where: “a variety of events or characters are linked by a single narrating figure whose profession determines the nature and content of the narratives.”⁹³ Warren’s work is pseudo autobiography; its title – *Passages from the Diary of a Late Physician* – is an essential factor marking text dimensions: it defines the structure of the narrative – passages or entries in a diary – and outlines the thematic peculiarity of text – medical cases from the physician’s experience.

The structuring principles of the *Passages* are strict: exposition where the general characterisation of situation is given, the statement of the problem (the physician gets acquainted with the problem), the development of a situation (the physician helps or tries and solves the problem) and the conclusion of the situation. This kind of structuring will be characteristic of series detective stories in the form of recollections by retired police detectives.

The professional physician introduced by Warren can be regarded as a peculiar protodetective, a predecessor of a fictional investigator. Both have one aim – to find out the truth. The author of the *Passages* develops a conception essential for detective text – an expert is hired to diagnose and solve a problem. Person becomes an object of professional investigation.

In the *Passages* the representation of artistic space and time declares typical ideas of positivism.⁹⁴ There is no spatial vertical; only one – the objective space – exists. The world of the *Passages* – it is the world of Great Britain composed by traditional living places: city, suburbs, and rural estates. In the *Passages* the image of city dominates. Maija Burima notes: “Space of city is one of the most significant spatial models always reflecting the main tendencies of the epoch processes.”⁹⁵ Warren’s London will resound with the model of a city depicted in future detective stories – an ambivalent image combining the

⁹³ Worthington, H. *The Rise of the Detective in Early Nineteenth-Century Popular Fiction*. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2005. – p. 48.

⁹⁴ Space and time structures declared by Warren in the *Passages* are known for a reader of the day. Depicting space the author avoids any exotics, setting is located predominantly in London or in its suburbs, emphasizing the everyday life activities. Warren exposes things, places and people easily recognisable for the nineteenth-century reader.

⁹⁵ Burima, M. *Modernisma koncepti 20. gadsimta sākuma latviešu literatūrā*. Rīga: LU Literatūras, folkloras un mākslas institūts, 2011. – 191.lpp.

best and most valuable that exists in a city with the most obnoxious and repulsive.

In the *Passages* the urban space emphasizes the motif of money. The author's attitude towards it expresses the positivist world view: material benefits are not evil or tragedy, they are a necessity – if a person does not have money he/she cannot be a full-fledged member of the society.

In representation of the category of time Warren proposes matrixes characteristic of future detective story – 1) objective time segments and rhythms;⁹⁶ 2) reconstruction of events.⁹⁷

The *Passages* turn out to be paradigmatic for future physicians, attorneys, barristers, and also recollections and autobiographies by fictional police officers written in the second half of the nineteenth century.

2.2. Announcement of the Conception: the Police Professional Stories

Professional anecdote initiates police stories, too. Their appearance is related to the formation of professional police forces in Great Britain and the USA, and, especially, with the organisation of detective police in London in 1842. The main popularisers of the stories were the periodicals which readily published cliché narratives with exciting plot.

The structure model of Warren's *Passages* was followed by a journalist William Russell who in 1849 presented *The Recollections of a Police Officer* – the first report written by a fictional investigator.⁹⁸ It is considered to be the earliest pattern in the impressive series of detectives' pseudo recollections published in the nineteenth century.⁹⁹

Taking into account the resemblance, even stereotypy of the police stories, to demonstrate results of research the range of works has been restricted to the key texts by five different authors: William Russell's *The Recollections of*

⁹⁶ As Warren positions his work to represent the passages from a diary, in time representation accurate temporal indexes are emphasized – days, months, time of the day. The author presents a pseudo-real development of events, that is why the definite representatives of time category serve as evidence of apparent reality.

⁹⁷ The physician tries not only to diagnose an illness, but also to find the causes of the health problem by reconstructing the past events, passing backwards – from effects to causes. This type of time passage will be the visiting card of the detective stories with a figure of an investigator in the centre.

⁹⁸ *The Recollections* are published in series in the magazine *Chamber's Edinburgh Journal* from 1849 to 1853.

⁹⁹ Russell's *Recollections* are followed by *Experiences of a real Detective*, by Inspector F., *Autobiography of an English Detective*, *Diary of an Ex-Detective*, *The Detective's Notebook*, *The Female Detective*, *Tales by a Female Detective*, *The Experiences of a Lady Detective*, *The Irish Police Officer*, *The Private Detective: A Series of Revelations of Police Experiences* written by different authors.

a Police Officer (1849), Charles Martel's [*Thomas Delf*] *The Diary of an Ex-Detective* (1859), Andrew Forrester's *The Female Detective* (1864), William Stephens Hayward's *Revelations of a Lady Detective* (1864), and John Babbington William's *Leaves from the Note-Book of a New York Detective* (1864).¹⁰⁰

2.3. The Structure of the Police Professional Stories

Representing events, characters, artistic space and time, the authors of police professional stories use the techniques established by Samuel Warren in the *Passages*. The stories are short prose pieces, peculiar stories-situations the development of which is driven by the protagonist's functions. The structuring of stories is strictly regulated:

1) Introduction into a situation. The types of exposition in the stories are limited – whether it is a short sketch of the detective's personality and his domestic life, or an immediate announcement of the situation sometimes preceded by a professional or life maxim.

2) Establishing a crime and a decision to mount an investigation. Each story represents a new professional problem in the investigator's life; the solution of the problem is the protagonist's duty. Sometimes the detective takes the initiative to enter the case; it happens when the protagonist's personal interests are involved – his/her friend is murdered, a person he/she knows well is a victim of fraud or is falsely accused.

3) The development of a situation. It is defined by the professional's functions – they are driving forces of the plot. Two situation developing functions of the investigator were stated in the police professional stories: making inquiries and summarising, considering and drawing conclusions of facts in the case.

Making inquiries is a testimony of the detective's professionalism and his skills of observation. It can be divided into three subgroups: a) material evidence collection, b) questioning of witnesses, c) tracing a suspect.

In the police professional short prose clearance of crime and unmasking a culprit are based mainly on the investigator's ability to discover material evidence and to find a connection between it and the criminal. That is why in texts detailed description of inspecting crime scenes is included; the

¹⁰⁰ Texts were selected by the following principles: 1) *The Recollections of a Police Officer* as the first text of police professional stories; 2) Charles Martel's work as in its title the status of the hero is specified – he is not just a police officer, but a detective; 3) Forrester's and Hayward's stories because they were first that introduced the fictional professional female detective in the Anglophonic cultural space; 4) Babbington William's stories for they represent the American contribution to the police professional literature and show that the traditions of the English and American detective stories are interrelated in the second half of the nineteenth century.

narrators focus the reader's attention on **how** they performed an inspection, **what** they have found and **how important** the discovery of the material evidence is.

The presence of false evidence is one of the favourite motifs helping to present one more important task of the professional detective – to discharge a falsely accused person; it happens to be as a significant indicator of justice and the investigator's triumph in unmasking the culprit.

Questioning of witnesses is evidently very important – the detective can clarify the circumstances of the case, possible suspects, other people's thoughts and observations as well as obtain evidence. This element of the function of making inquiries function represents the protagonist as a good psychologist and actor.

Tracing a suspect comprises processes of observation, overhearing, disguising, and involving assistants. In the police professional stories this subgroup is intensely present. It builds the dynamics of the plot and characterises the professional detective as a skilful and energetic man of action. By tracing and observing the protagonist demonstrates an excellent mastery in disguising and performing various roles.¹⁰¹

Summarising, considering and drawing conclusions of facts in the case represent the professional detective's intellectual power that helps him to cope with the most cunning criminals, to resolve the most complicated cases and gain the upper hand over his/her colleagues. The authors of stories emphasize the episodes in which the detective thinks over the case, plans his/her future activities, summarizes facts in the case or constructs a logical chain of conclusions. Describing the process of investigation the writers intensively employ lexis connected with mental activities – thinking process, inner analysis, concluding, for example, *reflect, ponder, review, recapitulate, revolve, turn over, think, ruminate, piece together, imagine*.

4) The conclusion of a situation. It represents the successful implementation of the detective's major function – to unmask a culprit and to solve a mysterious case. The end of each police story is predictable – the detective will solve a puzzle, unmask a culprit, justify a falsely accused.

However, in spite of proclaiming the detective's skills in clearance of crime, one more essential and addressing way of revelation and finding out the truth is emphasized – it is the Providence, chance. In the stories an accident, fortuitousness, lucky coincidence rather frequently help the detective to clear a crime.¹⁰² The element of chance is represented by the relevant vocabulary used

¹⁰¹ Investigating a crime the professional detectives skilfully play different roles – those of a worker, a mechanic, a vagabond Cockney dog-stealer, a servant, a well-to-do merchant, an English swell, etc.

¹⁰² The investigator happens to be in the right place at the right time, to meet a person (an acquaintance, colleague) who possesses the information he/she needs, accidentally the detective notices the advertisement in the newspaper or in the shop-window.

intensively in texts: *accident, chance, lucky, unexpectedly, happen, fortune, fortunate, fortunately, suddenly, divinity, Providence*.¹⁰³ The motif of Providence helps to ensure the reader that the detective's mission is approved of not only by the society, but also by the Divine powers. Having performed his/her main function of unmasking a culprit, the detective hands the criminal over to justice and it is not so important whether the latter will receive a punishment by the human or divine powers.¹⁰⁴

The denouement of police professional stories should restore the order in the society that was shocked by the crime. The narratives remind of folktales with happy ends where the truth always triumphs, but a hero is rewarded for his/her efforts. The resemblance is strengthened by the motifs of engagement, marriage, and inheritance – they are a frequent final chord in stories.¹⁰⁵

2.4. Person–Space–Time Representation in the Artistic World of the Police Professional Stories

Although a professional detective that appeared in the 1850–60s is a novel character in the Anglophonic cultural space, his/her world outlook and lifestyle reflect the morality and values of the patriarchal society, the norms of the epoch and idealised world view. The protagonist, mainly, is an educated and socially well situated person who is forced to choose the profession of a detective because of sudden material difficulties.¹⁰⁶ The authors portray the characters that can be identified with by the Victorian middle-class reader. Performing their professional duty the protagonists fulfil their social and material ambitions;¹⁰⁷ this pattern was shared by the Victorians. Despite of the

¹⁰³ For example, in Russell's stories about the police officer Thomas Waters the lexeme 'Providence' is mentioned twice, 'lucky' – three times, 'fortunate' – five, 'fortunately' – ten times.

¹⁰⁴ Out of twenty-two John Babbington William's stories narrating about a crime, in nine of them a criminal dies before the procedure of legal execution (suicide, illness).

¹⁰⁵ For example, in William's twenty-three stories examined seven stories end with marriage, one – with happy husband and wife's reconciliation, two – with unexpected inheritance.

¹⁰⁶ Russell's protagonist is a gentleman who is pressed to enter the police forces after he has lost all his property because of dishonest gamblers, William's main character is a son of the respected merchant whose sudden and tragic death causes to leave medicine studies and turn to the profession of a detective, but Hayward's heroine's husband dies and she has to look for making her living.

¹⁰⁷ Unlike the negative attitude towards material values in the Romanticism, the aesthetics of positivism exempt money from a priori negative perception: wealth is not evil, a wish to get material benefits is not to be condemned; the way of getting fortune can be disapproved (by lie, theft, burglary, fraud, murder). In his/her turn the detective receives material benefits skilfully performing his/her duty – clearing a crime and

specific character of the detective's work and methods, the protagonist is a person respected and admired by the reader of the Victorian era.¹⁰⁸

The peculiarities in the delineation of characters in police professional literature reveal the orientation of stories on the middle-class reader. Both the victims and criminals are mainly public people with some social and material status – shopkeepers, clerks, landlords, students, actors, bankers, gentlemen loungers, noblemen, respected widows. And accordingly the property crimes dominate in the stories.

Portraying antagonists the authors draw attention to their extreme slyness, social and physical dangerousness so emphasizing the professional detective's mastery and brilliant skills that help to overpower a villain.¹⁰⁹

The protagonist of the police professional stories impersonates the French philosopher and positivist Auguste Comte's postulate of 'order and progress' as the values of life. *Firstly*, crime – it is one of the personifications of chaos, the demolisher of social order, which, unsolved or unpunished, destroys all the system. The detective is a character who liquidates the consequences of crime, thus, by revealing the truth and bringing the guilty to responsibility, he restores the order in the society.

Secondly, the investigator intensively uses the progress achievements of the epoch. Investigating a case the detective has to move much, to visit different places. His/Her spatial dynamics is represented by constant presence of various means of transport in the text – cabs, omnibuses, trains.¹¹⁰

The authors also include other signs of the technical and scientific progress of the Victorian era, that help the detective to solve a crime and catch a criminal – telegraph, photography, Colt revolver, the latest discoveries in forensic science, for example, ballistics, chemical expertise or a person identification by certain signs. According to Chesterton, "the first essential value of the detective story lies in this, that it is the earliest and only form of

finding a culprit. Money, material values are the index of person's fortune. With gratitude, moral satisfaction and promotion in career, reward for revealing the crime is a sign of the professional detective's triumph, the testimony of his/her professionalism, the 'material evidence' of his fortune.

¹⁰⁸ The investigation techniques applied by the detective (tracing, spying, disguising, overhearing, lying, sleuthing) are excused by the noble aim of his/her job – to reveal a crime and to find a criminal who has tried to shake the just order of the society by committing a crime.

¹⁰⁹ In spite of antagonists' various faces, different social position and origin (earls, attorneys, dentists, sailors, captains, gipsies), different nationalities (English, Italian, French, German), it is one personage, a personification of all vices of the Victorian epoch – contempt to laws, greed, idleness, dishonesty.

¹¹⁰ Transport was one of the most significant signs of the nineteenth-century progress: "Perhaps nothing suggests the extent of the change in British life during her [the queen Victoria's] reign more tellingly than this revolution in transport." (Paterson: 2008, 109)

popular literature in which is expressed some sense of the poetry of modern life.”¹¹¹ Police professional literature fits into this concept.

Time and space representation claims factuality of the material. To create an illusion of plausibility, stories are created in the report or feature-article type of writing and they inform the society about one of the sharpest life edges of the epoch – the fight against crime. Exact time and place references, domestic scenes, descriptions of rooms, mentioning press editions, items of food and clothes – these are the signs to create the atmosphere of the authentic Victorian epoch.

The protagonists represent the space of the city (London or New York). They accept the ambivalent nature of metropolis, function well, and know the topography of their city perfectly well.¹¹²

Time representation convincingly postulates the positivist world view. Claiming plausibility, the authors include objective time rhythms and exact temporal details. In the narrative the time passing is chronologically correct and the reader can follow the process of investigation by hours, days or months. In the stories certain temporal changes happen – the detective becomes older, retires, the sequence of the cases is consistent and the authors have ‘set’ all time indicators.

3. Arthur Conan Doyle’s Detective Stories about Sherlock Holmes

3.1. The Beginning of *Sherlock Holmes*

For the first time mister Sherlock Holmes appeared in the novel *A Study in Scarlet* published in the magazine *Beeton’s Christmas Annual* in December issue of 1887. However, in the life of a literary consulting detective the year of 1891 turned out to be significant as Arthur Conan Doyle started cooperating with the magazine *The Strand*. From this time Sherlock Holmes undoubtedly and for ever gains the English public recognition and begins his triumphant procession in other countries. It can be stated that the press ‘played’ a significant role in popularising Sherlock Holmes.

¹¹¹ Chesterton, G.K. A Defence of Detective Stories. *The Defendant*. London: R. Brimley Johnson, 1902. – p. 119.

¹¹² When Waters is caught by criminals and with eyes tied up is carried to the unknown place, according to the specific signs of city (noises, sound of the bell) he precisely defines the route of his forced journey.

3.2. The Structure of the Sherlock Holmes Stories

Sherlock Holmes canon comprises 4 novels and 56 short stories. The dominance of a small size of literary works corresponded both to the peculiarities of the genre, and to the demands of the press market – an exciting reading stuff for one magazine issue. The titles of the stories announce the motif of adventure¹¹³ and represent popular in the Victorian society of the 1880–90s interest in travelling, exotic on far-away countries, treasure hunting.¹¹⁴ Arthur Conan Doyle transforms the exotics of adventure literature, transferring it to the environment and events known for a Victorian reader and poeticizes trivial or unpleasant life manifestations.

The structuring of Holmesian saga corresponds to the ‘*case structure*’ declared in the professional literature – the consulting detective’s adventures are interconnected by the main hero. From the point of its content and plot each story is a complete unity; the theme of story is defined by the character’s interests and occupation. However, Arthur Conan Doyle changes and improves the strict organisation of detective text institutionalized already before him, combining the creative techniques of Edgar Allan Poe and the authors of police professional literature.¹¹⁵ The stages of situation development are traditional: introduction, decision to start up a case, investigation process, reflecting on and resolving the case.

1. Introduction to a situation. Sherlock Holmes’ adventures begin similarly – whether a story is introduced by enumeration of cases investigated before and Watson’s decision to retell one that especially demonstrates his friend’s talents or by a scene of a client’s appearance at Baker Street 221b.¹¹⁶ Such kind of introduction is often¹¹⁷ combined with some ‘portion’ of information about the consulting detective’s character, habits, biographical data or some domestic scene from Holmes’ and/or Watson’s everyday life.

¹¹³ The lexeme ‘*adventure*’ is included into forty-eight out of sixty titles of the stories.

¹¹⁴ The first episodes of the Holmesian saga are published in the period when in England the adventure literature by Haggard, Stevenson was popular.

¹¹⁵ Thus, promoting ‘John H. Watson, M.D., Late of the Army Medical Department’ to be the narrator of Sherlock Holmes adventures, Doyle follows Poe’s pattern. It is the ‘first-person’ narration, and the reader has to perceive the development of events through the prism of the detective’s companion. Like Dupin’s anonymous friend, the image of Watson is an element helping to slow the tempo and to keep an intrigue. However, if the narrator of *the tales of ratiocination* resembles more a voiceover – an anonymous character almost without any personal information, predominantly a passive sidekick, Watson is a character ‘with biography’, an active assistant of the consulting detective.

¹¹⁶ The image of ‘client’ can be substituted by a policeman who has come for advice, or a written document (telegram or letter) asking for help. Sometimes it is Holmes himself who wishes to tell Watson about some past event.

¹¹⁷ These are twenty-one out of forty-two cases.

2. Acquaintance with facts, an interest and decision to enter a case.

In stories the detailed layout of a problem is given, so the author creates an illusion that the reader is actively involved in the process of investigation. In truth, offering seemingly precise and exact account of the mysterious case, Doyle intentionally emphasizes misleading facts, but the most essential is hidden among insignificant details. This stage represents the element of an important shift in the attitudes towards the detective's occupation – Sherlock Holmes himself makes a decision to enter a case; the chief motive is the detective's interest in the case.

3. The development of a situation. In the Holmesian saga the resolving of a mysterious case is a demonstration of the detective's work methods – he thinks over the information he has heard, makes additional inquiries, summarizes the facts in the case and makes conclusions.

3.1. *Initial reflecting on a case.* Arthur Conan Doyle constantly emphasizes Sherlock Holmes' intellectual powers, that is why the thinking process is one of the most striking characteristics of the consulting detective. Depicting the prominent detective's moments of reflection, the author skilfully intertwines them into the dynamic plot of the stories without hindering the development of the situation.

3.2. *Making additional inquiries.* This function includes the following subgroups: material evidence collection, questioning of witnesses, tracing a suspect. The mechanisms of these subgroups are identical to the ones described in the police professional literature. However, in Sherlock Holmes stories their role is structurally more complicated and satiated. The inclusion of the function is not only a demand of the genre, but also a stylistic device performing two significant tasks:

a) it creates or strengthens the atmosphere of mystery and keeps the intrigue,¹¹⁸

b) it exposes the consulting detective's extraordinary skills and talents of investigation (his observation and deduction skills, the scientific method declared by the author, the physical force, his skill in acting).¹¹⁹

¹¹⁸ Making inquiries Sherlock Holmes usually behaves in a weird way, incomprehensible for other people, for example, throws out short or mysterious phrases, the real meaning of which will be revealed later, asks strange questions to witnesses, pays attention to insignificant details, his behaviour on the crime scene is astonishing and surprising. In such a way the author creates a mysterious atmosphere, intrigues the audience, for the reader understands that the consulting detective's weird behaviour and seemingly senseless language can be rationally explained. To keep an intrigue up to a certain moment the reader together with Watson should not know about many of the famous detective's actions and thoughts.

¹¹⁹ Like his predecessors – the protagonists of the police professional stories, Sherlock Holmes is an excellent master of transformations, a good psychologist, and a sharp-eyed investigator. According to the situation he disguises himself as an Irish-American spy (in

The most visual representation of Sherlock Holmes' talents is presented by the subgroup of material evidence. In Dupin mini-saga material evidence is an additional guarantee of the correctness of his conclusions. In police professional stories the authors emphasize the detective's ability to notice the true evidence on the crime scene. Arthur Conan Doyle singles out his consulting detective's skills to interpret the material evidence, to read its story.

3.3. *Expectation, rethinking over a case: summarising facts, analysing, concluding.* It is the stage when Sherlock Holmes performs an extremely important task – demystifies a mystery to himself. There are two variations:

1) a case of a seemingly unsolvable problem: having gathered all the possible information Sherlock Holmes still cannot solve the enigma – it is necessary to rethink over all the facts.

2) Sherlock Holmes does not know how to catch the offender.

3.4. *A false guess.* It is one more stylistic device used by Arthur Conan Doyle not to reveal the secret as long as possible. The reader is not cheated by the author's false move, but he/she accepts the rules of the game. Usually the false guess is offered by the police, sometimes by Watson. It happens that a wrong interpretation is given by Sherlock Holmes himself – a peculiar motif of a double bluff in the text.¹²⁰

4. The conclusion of a situation. As soon as Sherlock Holmes has resolved the mystery to himself, thus, has cleared the case, the moment of his triumph sets in. The famous consulting detective even stages it – he likes to surprise people involved in the case. He performs the part of an enigma solver with great enthusiasm expressing his sense of humour and acting skills.

The final chord in the investigation is a detailed account; the consulting detective takes on the role of philosopher, but listeners – of the delighted audience. After the successful solution of the situation Holmes willingly tells about the separate links of his thinking process that formed one chain and at the end demystifies the mysterious case.

3.3. Person–Space–Time Representation in the Artistic World of the Sherlock Holmes Stories

Sherlock Holmes is a hero who managed to overcome one of the most ancient oppositions – *one's own – foreign*; he has become 'ours' outside

His Last Bow), as a plumber (in *The Adventure of Charles Augustus Milverton*), as an elderly sea dog (in *The Sign of Four*) – altogether Sherlock Holmes changes his appearance fifteen times; moreover, he succeeds to mislead not only strangers, but also the people who know him very well – the police and Watson.

¹²⁰ In the reader's consciousness Holmes' image is associated with omniscience, sharpness of mind, correctness of conclusions, that is why the detective's words are usually not doubted.

his national cultural space and also outside his historical time. Sherlock Holmes is a cultural sign symbolising the ideals and world view of the Victorian epoch. In the stories Arthur Conan Doyle managed to create a striking gallery of characters, to portray the progressive spirit of his time, to perpetuate the romantic atmosphere of London sinking in the foggy haze.

3.3.1. Space and Time Models

The mood and dominants of the final period in the Victorian epoch are clearly demonstrated by artistic space as one of the most essential representation objects of the specially made world of a literary work. In Sherlock Holmes stories Arthur Conan Doyle constructs typically centripetal spatial models which circularly organize the whole spatial structure of Holmes' saga: **Empire – England – London – House.**

*The biggest circle is the British Empire,*¹²¹ that in Arthur Conan Doyle's detective fiction in its geographical wideness and diversity is represented by **the characters** who have come to England from a colony, by **events** partly happening outside England, by **exotics** which undoubtedly demonstrates the influence of the colonies on the lifestyles of Englishmen. It should be noted that the space of the British Empire is not only physical but also ideological and inevitably centripetal.¹²² The Oriental segment also represents the imperial ideology.¹²³

The second concentric circle is the space of England. In the Sherlock Holmes stories it is depicted as a model of the rational Universe. Arthur Conan Doyle creates a nineteenth-century space made by train rails and telegraph wires, perfectly organized and perfectly functioning. There is not a single episode in the Holmesian Saga when a train is late or a telegram is delayed, there is not a single case when the cab cannot be taken or a necessary newspaper issue cannot be found

The third concentric circle – London – is located nearest to the centre. One can admire the author's skills to create London myth – so seemingly true and accurate, but in reality a rather relative space. „In short

¹²¹ At the end of the nineteenth century the British Empire consisted of Great Britain and its colonies in India, Africa, New Zealand, Australia, etc.

¹²² Like the characters, events and exotics are moving from the colonies, from the so-called suburbs of the Empire to the central, the fourth circle, so the imperialistic philosophy, way of thinking and consciousness concentrate in the centre – everything that is positive, useful, valuable should be left inside the circles, nearer to the centre, but everything that causes chaos and disorder should disappear from the centre – the further the better.

¹²³ E. W. Said notes: “And when we come to Kipling, Conrad, Arthur Conan Doyle, Rider Haggard, R.L. Stevenson, George Orwell, Joyce Cary, E.M. Forster, and T.E. Lawrence, the empire is everywhere a crucial setting.” (Said: 1993, 63)

stories', he [Conan Doyle] declared, 'it has always seemed to me that so long as you produce your dramatic effect, accuracy of detail matters little.'¹²⁴ Holmes himself is a superlondoner, his life harmonizes with the macrospace of the urban environment. Although Arthur Conan Doyle depicts the space of London fragmentarily, still its presence is felt throughout all adventures of the great detective. The details of the city description are constant and almost unchangeable, and correspond to more or less usual and habitual stereotype blocks of the Victorian cultural space: **bad weather, enormous and complicated, perpetual motion.** And these three blocks are presented accordingly by a) fog, wind and rain, b) the motif of maze, c) the cab.

Fog is closely connected with *the fourth concentric circle*, the central one, a peculiar vector of the previous three circles – the spatial model of the house. In the second half of the nineteenth century in Great Britain, in the period of the industrial and urban development, the space of house/home becomes an ideal microspace of the Victorians. Holmes and Watson define and defend the main value in the British hierarchy – in the house the order and the rules should be observed, the chaos remains outside, it is shown by nasty weather, or a person who breaks the rules established in the society. If it happens so that for a moment the chaos breaks into the house, it is inevitably eliminated with the help of the only 'space' which is always in a perfect order and which is located in the very centre of the whole Holmesian saga – in the middle of the central, fourth circle – the smallest but the most significant space, the core – the detective's brain, called by him an attic.¹²⁵

Unlike the authors of the police professional literature Arthur Conan Doyle avoids the element of chance in his detective text. In Holmesian saga to clear a case and unmask a culprit are not conditioned by the Providence but depend on human skills. Sherlock Holmes' triumph is based not on a chance or Divine revelation, but on a system; it is a testimony of the efficiency of the consulting detective's scientific method. Sherlock Holmes treats resolving a mystery as science. His hobby-horse is, of course, the method of deduction.

¹²⁴ Millers, R. *The Adventures of Arthur Conan Doyle*. London: Harvill Secker, 2008. – p. 147.

¹²⁵ There is a wonderful and striking Sherlock Holmes' contemplation about it characterising an ideal inner space micromodel of the utilitarian era: "*I consider that a man's brain originally is like a little empty attic, and you have to stock it with such furniture as you choose. A fool takes in all the lumber of every sort that he comes across, so that the knowledge which might be useful to him gets crowded out, or at best is jumbled up with a lot of other things, so that he has a difficulty in laying his hands upon it. Now the skilful workman is very careful indeed as to what he takes into his brain-attic. He will have nothing but the tools which may help him in doing his work, but of these he has a large assortment, and all in the most perfect order. It is a mistake to think that that little room has elastic walls and can distend to any extent. (..)*" (Doyle 2009: 21)

Holmes' well-known skills in deduction are the sign of the Victorian materialism. Ordinary, simple objects have got stories – so declares Sherlock Holmes and proves to be a skilful reader of these stories.¹²⁶ The consulting detective transforms separate objects into texts that are readable and interpretable. And Sherlock Holmes' world is also filled up with things characterising the detective.

3.3.2. The Concept of Investigator

Arthur Conan Doyle creates a bohemian, aesthetic and eccentric detective. To emphasize Holmes' otherness the author locates the detective in the corresponding environment and 'lets him grow' with things vividly characterising his artistic nature. Cigars in the coal scuttle, tobacco in the toe of a Persian slipper, and unanswered letters pinned to the mantelpiece with a knife – these are the decorations of eccentric and unusual lifestyle, but above all – the Stradivarius violin that, unlike other Sherlock Holmes' possessions, is always kept properly – in the fiddle case in the corner of the room.

The violin is one of the constant segments in the artistic world of Holmesian saga, performing three essential functions in text: it reveals certain tendencies of the British cultural life during the Victorian age,¹²⁷ helps to characterize Sherlock Holmes as an artistic, very talented and ingenious person¹²⁸ and is a significant plot composing element.¹²⁹

¹²⁶ Watson's brother's watch, a disreputable hard-felt hat in *The Adventure of the Blue Carbuncle*, glasses in *The Adventure of the Golden Pince-Nez*, an old pipe left by a client at Holmes' in *The Yellow Face*, James Mortimer's stick in *The Hound of the Baskervilles* – these are the things which tell the consulting detective about their owners' characters and appearance, lifestyle and habits.

¹²⁷ The violin and music in general are Holmes' hobbies characterising the cultural life in the Victorian England, musical tastes, trends dominating in the society of the day. In Great Britain the rise in the development of music started only in the second half of the nineteenth century. In 1883 The Royal College of Music was founded in London. Other countries – Italy, France, and Germany – are far away. The most prominent musical compositions from these countries are well received in the English society and cannot be left unnoticed for Holmes who is a great music fan. In the Sherlock Holmes stories such famous names as Mendelssohn, Chopin, Wagner and Paganini appear.

¹²⁸ Doyle makes the consulting detective unique making him play not the piano which was the most usual and accepted pastimes in the Victorian epoch, but the violin. Sherlock Holmes is not like others, he is different, he is a genius often misunderstood by people and regarded as weird. The skill to play the violin characterises the famous detective as an excellent improviser, an erudite man with various interests.

¹²⁹ The violin elegantly slows and hinders the development of events, for example, at the moments when Holmes has to think over an especially mysterious case but the reader with Watson should not know what happens in the detective's mind, or when a pause has to be organized in the process of the dynamic investigation.

Arthur Conan Doyle creates a detective-artistic freelancer who is his own master.¹³⁰ The author emphasizes the hero's inner and outer freedom when deciding to start investigating a mysterious case. Holmes' attitude towards crime is crucially important. For the consulting detective clearing a case and solving a mysterious problem are indivisible from his life, they give sense to his existence. The main stimulus is not money or duty, but the uniqueness of the case. Holmes deals with investigation for investigation's sake – a peculiar allusion to the bohemian creed '*art for art's sake*'.¹³¹ The consulting detective cannot function without investigation, for then he is bored and in a depressed mood trying to cheer himself up with cocaine. A complicated case is Holmes' escape from life routine.

Arthur Conan Doyle is a spokesman of the Victorian era's ideas and values. The characters in Holmesian saga represent aesthetically normative relations defined by the England of that time. However, the Sherlock Holmes stories cannot be perceived as a token of pure positivistically utilitarian world views. The model of reality created in the Holmesian saga is rather relative – Arthur Conan Doyle builds the world, which consists of seemingly true signs of the depicted reality, as the space of nineteenth-century London, Victorian England and its society – noblemen, clerks, engineers, police officers, governesses, doctors. And still in representing the artistic world of Sherlock Holmes' adventures one can trace initial impulses of modernism.

All episodes of the Holmesian saga are satiated with temporal markers, but close examining of Doyle's detective texts revealed that the author is rather careless with dates even in the space of one story. The writer gives an illusion of reality mentioning accurate time indices, such as year, season, month, daytime. However, in Holmesian saga time indices serve as imaginary signs of real events.

Although in Doyle's detective stories the accurate time is present, the answer to the question *when?* will be sooner *always* than concrete dates. Time passing is apparent – new cases, new adventures appear, but, in truth,

¹³⁰ In the Holmesian saga there are constant references to art; as well as comparing the consulting detective's activities with the artist's occupation happens.

¹³¹ *Holmes, however, like all great artists, lived for his art's sake, and, save in the case of the Duke of Holderness, I have seldom known him claim any large reward for his inestimable services. So unworldly was he – or so capricious – that he frequently refused his help to the powerful and wealthy where the problem made no appeal to his sympathies, while he would devote weeks of most intense application to the affairs of some humble client whose case presented those strange and dramatic qualities which appealed to his imagination and challenged his ingenuity.* (Doyle 2009: 559)

nothing changes – the events described by Watson are his past memories,¹³² characters are constant and unchangeable.¹³³

But the most significant element signalling about the crisis of the positivistically utilitarian world views in the Sherlock Holmes stories is the archetypology of depicted situations and characters. Modelling the consulting detective world Arthur Conan Doyle fills it up with relative, typically polarized elements of double-worldness. The author prefers graphic sketch and definiteness of situations and personages. In the Holmesian saga the characters are personifications, abstractions. Villain is **always** evil, the police (even the most quick-witted of them) is **always** a loser, but Sherlock Holmes is **always** in the right.¹³⁴ Arthur Conan Doyle declares a motif of the exotic by creating an unusual detective – a unique personality not determined by any restrictions or circumstances, a hero who is free in his choice and from any commitments.

The Doctoral Thesis ends with **conclusions** that summarize the most essential theoretical and empirical findings of the research. The evolution of detective story demonstrates the cultural polylogue of the nineteenth century. One of the first foundation segments of detective story building was laid by Edgar Allan Poe – the representative of the Late Romanticism. His *tales of ratiocination*, announced in the 1840s, declare a new kind of short prose narration – an enigma story, and a new type of a hero – an amateur detective. In Dupin mini-saga the codes characteristic of future detective literature are presented – a constant system of personages (investigator, his companion, representative of public authority, antagonist) and specific time and space representation (loci of crime scenes, the reconstruction of events in time).

The tales of ratiocination depict the spirit and atmosphere of the epoch – they can be considered a peculiar transition period from the Late Romanticism to the positivistic world view. Edgar Allan Poe impersonates in the image of Dupin an idea of creative personality as a genius matured by the cultural type of Romanticism. His amateur detective is an intellectual detective enclosed by an atmosphere of tragic existence. However, in the image of Dupin the principles of the positivist aesthetic are also present – the amateur detective

¹³² It seems as if Holmes' time – it is the everlasting year of 1895.

¹³³ For example, Sherlock Holmes – in all fifty-six short stories and four novels he does not become cleverer or older, more analytical or critical. The author reveals some new information about the character in the stories, but there is no inner development, just additional details in a ready-made portrait of the great detective.

¹³⁴ It happens that the consulting detective helps the guilty to escape penalty. In the story *The Adventure of the Abbey Grange* the murdered man turns out to be a scoundrel, and to be killed during the open collision initiated by himself. Holmes having found out all the facts decides not to tell his name to the police and saves a man, for his offence was committed against the evil.

readily receives a reward for his services, he is even in the habit of haggling over the fee. The enigmas offered in the stories are demystified and rationally explained by the amateur detective, but simultaneously the idea of unresolved mystery interweaves the Dupin mini-saga.

The police professional stories, that appeared in the Anglophonic cultural space already after Poe's narratives, are not to be considered the succession form of the American author, but a literary phenomenon of parallel development. They declare the positivist-utilitarian values of the nineteenth century and are the representative of the professional anecdote. Their significance in the development of detective story is evident. The police professional stories introduce and strengthen the *case structure* and announce a new hero – a professional detective, so declaring a concept of a prosperous professional; this idea corresponds to the positivist aesthetics of the Victorian epoch. The literary detective's life and work postulate the positivist-utilitarian values – the rise of career, financial security, the cult of family and home.

The detective's professional activities, the functions he performs investigating a case structure the narrative. The detective's action builds the succession of events – a horizontal axis, on which the events are located in the chronological sequence. The domination of the event system defines the peculiarities of character depiction – in the police professional literature they are not revealed or developed, but perform certain, initially programmed functions. Although in the stories the motif of a resolved case is emphasized, the theme of Providence and chance is present in the narrative and it happens that clearance of the crime is like a miracle. The motif of Providence interwoven in the narrative, serves to pragmatic aims – it helps to clear a crime, to discharge a falsely accused person and to punish the guilty, proving the usefulness of the work done by the professional detective. Only one space is emphasized – the reality. The vertical axis is relative and functions as a peculiar 'additional security' to help the detective in performing his functions.

Arthur Conan Doyle declines the motif of a lucky coincidence in his detective prose. He announces the image of a consulting detective, who regards the investigation of crime to be both science and art. In the Holmesian saga the author synthesizes the aesthetic concept of Poe's *tales of ratiocination* with the literary world of police professional stories and creates the myth of Sherlock Holmes. His hero is an eccentric, a scientist with a bohemian soul, whose main aim in life is the process of unveiling a mystery. And although in the Sherlock Holmes stories Arthur Conan Doyle declares Victorian world views, in text the first impulses of modernism can be traced. In his detective prose the author has attached new shades of meaning to earlier semantically neutral or negative images and situations: aesthetization of crime investigating process, 'exotication' of everyday life, and individualisation of the hero.

ОБЩИЕ ПОЛОЖЕНИЯ ПРОМОЦИОННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

В пространстве мировой культуры детектив заявляет о себе в середине девятнадцатого столетия. Его инициатором и популяризатором становится литературное пространство англофонной культуры Великобритании и США, которое формировалось путем творческого взаимодействия данных культур. Опираясь на социально-экономическую и культурную ситуацию, знаками которой становятся индустриальная революция, непрерывный научно-технический прогресс, стремительная урбанизация, одновременное сосуществование и быстрая смена самых разных эстетических направлений (романтизм, бидермайер, позитивизм, модернизм и т.д.), американские и британские авторы в своём творчестве актуализируют темы и героев, отражающие основные противоречия общественной жизни XIX века: протест против жестокости капиталистического строя, оппозиция сельского и городского образа жизни, прожигание жизни аристократами, выдвигание на ведущие роли среднего слоя населения, неоднозначное отношение к научным открытиям. Культурно-историческая ситуация середины XIX века заставила отступить романтизм с его стремлением игнорировать реальность. В литературе на передний план выдвигается реализм, авторы все активнее обращаются к изображению объективной действительности. Романтический героизм и мечтания сменяются отображением социальных аспектов повседневной реальности. Одной из своеобразных примет данной повседневности становится детективный жанр – текст нового образца, который одновременно удовлетворяет запросы современного общества в напряженном и динамичном сюжете и повествовании и постулирует доминанту человеческого познания.

Появление детектива связано с многосторонним и противоречивым творчеством американского поэта, писателя, публициста и критика Эдгара Алана По (1809-1849), который в 1841 году вводит в литературу нового персонажа – детектива-любителя шевалье Огюста Дюпена. Всего Э. По создает группу *логических рассказов*, или *рассказов об умозаключениях* (*the tales of ratiocination*), которые представляют собой мини-сагу, объединенную одним героем. В ней уже актуализированы важнейшие сегменты детектива последующих эпох: тайна закрытой комнаты, особое структурирование художественного времени, создание

определенных моделей персонажей и т.д. Данный тип рассказа получает высокую оценку в Европе – Великобритании, Франции, России.

Одним из самых социально, политически и творчески активных представителей писательской среды, получившей своеобразный творческий импульс от *логических рассказов*, был Артур Конан Дойл (1859-1930). Он заимствует у Э.А. По мотивы рассказов, структуру персонажей, а также модели взаимоотношений между ними. Удачно обогащая предложенные американским писателем матрицы, Дойл создает наиболее известного и прославленного во всем мире детектива – мистера Шерлока Холмса. Приключения Шерлока Холмса составляют 56 рассказов и 4 повести, написанные в период с 1887 по 1927 год. Все вместе они являются целостной содержательной, композиционной, художественной системой – детективным рассказом.

Однако между *логическими рассказами* и первым появлением Холмса перед читателем проходит более сорока лет. В этот период были созданы такие знаковые для развития англофонного культурного пространства тексты, как «Холодный дом» Ч. Диккенса, «Лунный камень» и «Женщина в белом» У. Коллинза. Роль этих романов в развитии детектива общепризнана и не подвергается сомнению. Но следует заметить, что данные произведения не единственные, которые внесли свой вклад в формирование детективного жанра.

Благодаря активному изучению эпохи правления королевы Виктории в современном англофонном культурном пространстве сформировался устойчивый интерес к так называемым «белым пятнам» детективного жанра, особенно это относится к промежуточному периоду от По до Дойла.

Быстрое развитие технологий печати, а также поступательный и регулярный рост читательской аудитории в середине XIX века вызвал стремительное увеличение числа периодических изданий. В погоне за прибылью и в угоду массовому читателю в британских журналах и других всевозможных печатных изданиях постоянно печатались рассказы-клише со схематичными персонажами, повторяющимися и легко предугадываемыми событиями. Авторы стремятся писать о том, что всегда привлекало человека – преступление в данный период стало одной из самых захватывающих тем. Внимательное изучение и анализ данного весьма объемного корпуса текстов показал, что развитие детектива связано не только с творчеством Э.А. По. Созданный и опубликованный в 1850 – 1870-е годы в британских изданиях крупнейший корпус текстов также бесспорно оказал влияние на развитие детективного рассказа. В данной связи особого внимания заслуживают так называемые *профессиональные рассказы (professional anecdote)* о полицейских, возникновение которых непосредственно связано с появлением профессиональных полицейских в Лондоне и Нью-Йорке. Малая форма

оказалась наиболее оптимальной для демонстрации специфики работы людей данной профессии.

Опора на историю развития детективного рассказа, для которого был характерен принцип серийности, дала возможность в диссертационном исследовании рассматривать только тексты, отвечающие данному критерию, что позволило решить сразу несколько проблем:

- 1) возможность классификации текстов;
- 2) выделить произведения, которые можно позиционировать в качестве образцовых текстов в развитии детектива;
- 3) привлечь к анализу периферийных авторов, чьи тексты были востребованы в XIX веке, но в силу ряда причин в XX и XXI веках оказались либо полностью забыты, либо рассматривались только как литературные периферийные артефакты.

Принцип серийности, во многом, обусловлен присутствием в тексте персонажа-детектива. Появление такого главного героя свидетельствует и о складывающейся новой системе ценностей и отношений в обществе, и сигнализирует о создании особого, нового литературного явления.

Цель докторского исследования – изучение структуры и поэтики детективного рассказа, определение его эволюционных трансформаций и определение его места в полифоническом культурном пространстве эпохи.

Задачи докторского исследования:

- Определить возможные первоисточники английского детектива;
- охарактеризовать структурные модели детективного рассказа в различные временные периоды (1840 гг., 1850 – 1870 гг., 1880 – 1890 гг.);
- проанализировать эволюцию различных аспектов поэтики детективного рассказа.

Методология докторского исследования

Чтобы соблюсти современные литературоведческие традиции, а также чтобы более убедительно и точно продемонстрировать последовательность развития детективного рассказа и его место в парадигме англофонной культуры XIX века, которая определяется процессами смены типов культуры или их параллельным сосуществованием, в докторском исследовании представлен синтез различных научных методологий и подходов.

Одним из важнейших в данном исследовании является *культурно-историческое* видение литературы. Детективный рассказ формируется в эпоху, когда в Западной Европе и США происходит значительный рывок в развитии экономики, науки, технологий. Человеку XIX века приходится практически ежедневно принимать и адаптироваться к технологическим изменениям, происходящим вокруг него. Поиски и стремления осознать происходящие процессы находят выражение и в появлении нового литературного феномена – детектива.

Использование элементов *биографического метода* позволяет исследовать и уточнить место, занимаемое тем или иным автором в ту или иную культурно-историческую эпоху, и на примере детективных рассказов продемонстрировать тесную связь писателя со своей эпохой.

Использование *структурно-семиотического* метода позволяет описать и дать оценку эстетике детектива, особенностям структуры и составляющих ее элементов, возможности кодификации реалий окружающего мира в тексте.

Сравнительный метод позволяет определить специфику авторской картины мира в детективной литературе XIX века.

Новизна докторского исследования

Полноценное исследование и понимание специфики и роли своей национальной культуры и художественной жизни невозможно в изолированной, герметичной среде. Современное латвийское литературоведение открыто для межкультурного диалога, точнее сказать, полилога. Об этом свидетельствуют регулярно проводящиеся международные научные конференции, издаваемые сборники научных работ, монографии, в которых актуализируются различные аспекты зарубежных литератур и культур в контексте латышской культуры. Чтобы обеспечить полное и всестороннее понимание целостности литературного процесса необходимо идентифицировать каждый из его сегментов. Новейшие исследования свидетельствуют, что феномен детектива наиболее плодотворно изучается в Западной Европе, США и Австралии, где особое внимание уделяется теоретическим и терминологическим проблемам детективной литературы. Особое место занимают вопросы, связанные с происхождением, становлением и эволюцией детективного текста. К сожалению, в латвийском культурном пространстве многие из этих теоретических проблем и вопросов оказываются практически неизвестными и неизученными. Представленный в докторском исследовании анализ детективных рассказов различных временных периодов XIX века позволяет не только по-новому взглянуть на творчество уже известных авторов (Э.А. По и А. Конан Дойл), но и ввести в латвийское культурное поле целый корпус

пока еще неизвестных и не переведившихся текстов (полицейские профессиональные рассказы), что позволит не только обогатить представление об англофонной культуре, но и расширить научный ареал латвийского литературоведения и смежных дисциплин.

СОДЕРЖАНИЕ ПРОМОЦИОННОГО ИССЛЕДОВАНИЯ

Во Введении формулируются цели и задачи исследования, обосновываются его методологические принципы, а также актуальность исследования для латвийского культурного пространства. Кроме того, во Введении дается характеристика рассматриваемой эпохи, анализируются темы и подходы по изучению детектива в Латвии, Франции, России и других странах, особое внимание при этом уделяется школам и направлениям в англофонных культурах. Рассматривается механизм вхождения тех или иных текстов в латвийское культурное поле, что позволяет сделать выводы о рецепции детектива в Латвии в различные временные периоды.

1. Логические рассказы Э.А. По

1.1. Концепция логических рассказов Э.А. По

Литературное наследие малой прозы Э.А. По внушительно и разнообразно. Автор словно бы стремился показать все возможные грани малой прозы, обращаясь к мистике, приключениям, научной фантастике, литературе ужасов. Логические рассказы образуют лишь один из сегментов прозы писателя, складывающийся в единый мозаичный узор. Данные тексты задают направление новому вектору, предлагая нарратив нового типа – повествование-загадку.

1.2. Структура логических рассказов Э.А. По

«Убийство на улице Морг», «Тайна Мари Роже» и «Украденное письмо» предлагают три типа рассказа с тремя различными сюжетами, демонстрирующие разные версии развития логики и уголовного решения задач в *логических рассказах*, что раскрывает многогранность человеческой логики и возвеличивает аналитические способности человека. Различность триады задается уже названиями рассказов – убийство («Убийство на улице Морг»), воровство («Украденное письмо»), тайна («Тайна Мари Роже»), в свою очередь эпитафии иллюстрируют основную идею произведения, прогнозируют развитие событий.

В сюжете *логических рассказов* главная движущая сила – анализ, именно этому феномену подчинены все другие текстовые

сегменты. По акцентирует способность человека разгадать, казалось бы, неразрешимые головоломки, основываясь лишь на наблюдении и аналитических способностях. Автор предлагает двойственное решение категории «таинственного». С одной стороны, тайна не является абстрактной, расплывчатой категорией, она включает в себя практическую, рациональную сторону вещей и событий, то есть, фактически не является тайной, а только запутанной загадкой для ума. С другой стороны, в творчестве По сохраняется влияние позднего романтизма, и в данных рассказах появляется таинственное как непостижимое – читатель так и не узнает, например, что было написано в украденном письме, или кто на самом деле виновен в гибели Мари Роже.

1.3. Человек в художественном мире *логических рассказов* Э.А. По

В *логических рассказах* Э.А. По разрабатывает систему персонажей и концепцию человека, которая будет важна для развития детективной литературы. В произведениях американского писателя появляется постоянная триада: сыщик (детектив), его помощник и представитель государственной власти и правопорядка. Её функция в тексте – демонстрация механики решения проблемы. Герои напоминают своеобразные рычаги, которые автор задействует, чтобы механизм заработал. Движущей силой, раскрывающей тайну, становится сыщик, которого условно можно назвать центростремительной точкой в системе персонажей *логических рассказов*. В свою очередь, верный друг и представитель органов правопорядка предстают в качестве помощников, чья функция – подчеркнуть значимость центрального персонажа при раскрытии самого сложного дела.

1.3.1. Сыщик

В *логических рассказах* Э.А. По впервые вводит в литературный текст англофонной культуры героя-сыщика – шевалье Огюста Дюпена, детектива-любителя, аристократа-интеллектуала, который берется за расследование, руководствуясь личными мотивами (скука, желание заработать, помочь кому-либо или отомстить). По сути дела, Дюпен – герой, порожденный позднеромантической эстетикой, – одиночка, гениальный отшельник, выдающийся аналитик, личность которого окутана флером трагического существования.

1.3.2. Модели пар персонажей

В *логических рассказах* отношения персонажей моделируются по принципу парности: 1) сыщик – его друг/помощник, 2) сыщик – представитель власти (работник полиции), 3) сыщик – противник.

1) Э.А. По первым предлагает благодатную и в последующих детективах востребованную модель: яркий, харизматичный главный герой и его партнер – образованный, но наивный человек, анонимный повествователь. Образ друга сыщика – очень важная структурная и функциональная единица текста: а) привлекая повествователя со стороны, своего рода наблюдателя, Э.А. По находит очень удачное решение для того чтобы задерживать развитие действия, сохраняя напряжение, интригу, тайну; б) фигура повествователя призвана убедить читателя в уникальности и гениальности сыщика, в безошибочности его суждений; в) именно он знакомит читателя с фигурой сыщика, его характером, образом жизни; г) повествователь – идеальный слушатель и идеальный герой для активизации мыслительного процесса следователя-любителя.

2) Э.А. По особо подчеркивает особенность и значимость этой пары. Их отношения – это соревнование между любителем и профессионалом, в котором победу одерживает первый. Это своеобразное выражение романтической эстетики писателя. Последнее слово остается за художником, творчески свободным гением, одерживающим верх над социально ограниченным и нормативным умом. Перед нами разворачивается конфликт уникальной, одаренной личности с буржуазной посредственностью. Но полицейский префект так же значим функционально: а) он позволяет обратить внимание на профессиональные таланты и другие специфические особенности сыщика; б) его поведение и эмоции после раскрытия очередного тайного дела убеждают читателя в уникальности аналитических способностей детектива-любителя; в) префект полиции является для Дюпена одним из «источников» получения новых загадок.

3) В «Украденном письме» Э.А. По создает модель интеллектуальной дуэли. Против Огюста Дюпена выступает равный ему противник – герой антагонист, чьи аналитические способности соотносимы со способностями сыщика. В этом прослеживается четкая авторская позиция: утвердить себя в мире герой может только через противоборство с равным по силе интеллектом.

1.3. Пространство и время *логических рассказов* Э.А. По

В мини-саге о Дюпене Э.А. По конструирует сложную и многослойную пространственно-временную систему. Во-первых, предлагаемые писателем пространственно-временные модели с некоторыми оговорками

встраиваются в эстетику позднего романтизма. Для По важным является объективное течение времени, но поток времени – только видимость, ибо субъективное – время О. Дюпена – остается неизменным. Герой словно бы создает собственную иллюзию золотого века. Герой американского писателя живет в вечном настоящем, с немногочисленными реминисценциями, и полностью игнорирует категорию будущего. Предметный мир детектива-любителя составляют: библиотека, кабинет, пространство которого заполняет дым пенковой трубки, кресло, зеленые очки, постоянные сумерки.

Писатель перемещает своего героя в пространство Парижа, что позволяет воспроизвести декадентско-готическую атмосферу, которая не была характерна для Нового света. В *логических рассказах* заметна поэтизация городского пространства. Дюпен становится органичной и неотъемлемой частью городского пейзажа – он противопоставляет урбанистическую среду сельскому пространству, отдавая предпочтение цивилизации, а не природе.

Во-вторых, предлагая новый вид нарратива – рассказ-загадку, Э.А. По моделирует новую пространственно-временную структуру, которая окажется значимой и для детективов последующих эпох. Американский писатель предлагает дуалистическое течение времени. Художественное время организуют два разнонаправленных временных вектора. Одно направление – это линейное, реальное время, время внешних событий, благодаря которому читатель может проследить цепочку событий от причин до следствий. Второй временной вектор – до определенного момента недоступный для читателя ход событий, который прокручивается в сознании сыщика, в ходе мыслительного процесса происходит реконструкция прошлого. В этом случае можно говорить о темпоральной инверсии, ибо цепочка событий разворачивается от следствий к причинам.

2. Детективный рассказ между Эдгаром Аланом По и Артуром Конан Дойлом

2.1. Начало профессиональной литературы

Профессиональные рассказы, появившиеся в 19 веке, стали совершенно новым явлением в литературе. В форме дневников, мемуаров или псевдоавтобиографий читателям предлагалось ознакомиться с повседневной жизнью врачей, адвокатов, полицейских.

Одним из самых значимых авторов, который инициировал появление псевдомемуаров адвокатов, нотариусов, священников и врачей, а также разрабатывал структуру и форму детективного рассказа, был Сэмюэль Уоррен (*Samuel Warren*; 1807 – 1877). Его серия рассказов

Passages from the Diary of a Late Physician (1830-1837) (*Фрагменты из дневника семейного врача*) является первым примером профессиональной литературы. Сюжетное единство серии обеспечивает ясный структурный принцип, введенный автором *Фрагментов...*, – структура случая (*case structure*), когда вереницу событий и героев отдельных рассказов серии связывает только фигура повествователя, чья профессия определяет содержание и характер описываемых случаев. В данном примере в сферу внимания автора попадают случаи из врачебной практики.

Принципы структурирования *Фрагментов...* достаточно строгие: экспозиция, где демонстрируется общая характеристика ситуации (врач знакомится с проблемой), развитие действия (оказание врачебной помощи, герой пытается разрешить проблему) и развязка. Схожая композиция рассказов будет применена и в серийных детективных рассказах – псевдомемуарах полицейских следователей, вышедших на пенсию. Профессионального врача, появляющегося на страницах произведений Уоррена, можно считать своеобразной предтечей героя детектива-сыщика. Их объединяет общая цель – узнать, определить истинное положение дел. Человек становится объектом профессионального анализа, «расследования».

Хронотоп *Фрагментов...* полностью отвечает эстетике позитивистской культуры. В художественном мире Уоррена снимается пространственная вертикаль, все действие замкнуто в сфере реального. Мир *Фрагментов...* – это мир Британской империи, который формируют традиционные и характерные пространства – город, предместье, сельские владения, при этом доминирует пространство метрополии. Лондон Сэмюэля Уоррена сходен с моделью города, которая позднее появится и в детективном рассказе. Город – амбивалентная структура, в которой уживаются позитивные ценности, все лучшее, что может дать город, с неприятным и пугающим. Городское пространство актуализирует мотив денег. Авторское отношение к деньгам свидетельствует о позитивистском понимании мира: материальные ценности не являются злом, это – необходимость, если у человека нет денег, он не может стать полноценным членом общества.

Для изображения категории времени Уоррен предлагает две матрицы, которые также будут характерны для детективного рассказа: 1) отрезки и ритм объективного времени, 2) реконструкция событий.

2.2. Концепция полицейского профессионального рассказа

В рамках профессиональной литературы происходит формирование и развитие полицейских рассказов. Их появление, безусловно, связано с созданием профессиональной полиции в Великобритании и США, особенно с организацией отделения детективной

полицейской в Лондоне в 1842 году. Популяризаторами данного типа рассказов стали периодические издания, которые с удовольствием печатали клишевые повествования с захватывающим сюжетом.

Журналист Уильям Расселл (*William Russell*), опубликовав в 1849 году *The Recollections of a Police Officer* (*Воспоминания офицера полиции*), стал своеобразным продолжателем С. Уоррена в разработке структуры случая на материале уголовного дела.

В виду того что полицейские профессиональные рассказы характеризуются структурной схожестью, шаблонностью, в исследовании сделан акцент на пяти ключевых фигурах, предлагающих детективный нарратив: Уильям Расселл *The Recollections of a Police Officer*; 1849 (*Воспоминания офицера полиции*), Чарльз Мартел (настоящее имя Томас Делф) *The Diary of an Ex-Detective*; 1859 (*Дневник бывшего детектива*), Эндрю Форестер *The Female Detective*; 1864 (*Женщина-детектив*), Уильям Стивен Хейворд *Revelations of a Lady Detective*; 1864 (*Откровения женщины-детектива*), Джон Бабингтон Уильямс *Leaves from the Note-Book of a New York Detective*; 1864 (*Страницы из блокнота нью-йоркского детектива*).

2.3. Структура полицейского профессионального рассказа

Авторы полицейских профессиональных рассказов заимствуют у С. Уоррена структуру, событийную канву, хронотоп и героев. Как правило, это небольшие по объему прозаические произведения, своеобразные рассказы-ситуации. Структура рассказов строго регламентирована:

1) Экспозиция. Варианты экспозиции весьма ограничены – или небольшой набросок о профессиональных особенностях и личности самого детектива, или непосредственно завязка ситуации, которую вводит профессиональная или философская сентенция.

2) Констатация правонарушения и решение начать расследование. Каждый рассказ представляет собой решение новой профессиональной задачи, решение которой – профессиональный долг главного героя. Инициатива начать расследование может быть связана с личными интересами следователя – убит друг, знакомый, или просто хороший человек стал жертвой грабителей, или несправедливо обвинен в преступлении.

3) Развитие ситуации. Развитие ситуации определяется профессиональными функциями детектива, которые становятся основным фактором развития сюжета. В полицейском профессиональном рассказе доминируют две функции: а) сбор доказательств и б) анализ добытых фактов, размышление и выводы.

В полицейской профессиональной литературе раскрываемость преступлений и разоблачение преступника в основном базируется на способности следователя найти вещественные доказательства и обнаружить связь между уликами и преступником, поэтому тексты содержат подробные описания осмотра места преступления, повествователи обращают внимание читателей на то, как они провели осмотр, что они нашли и какие выводы исходя из этого сделали.

Ошибочные обвинения свидетельствуют о наличии одного из самых популярных мотивов, который помогает выявить еще одну важную задачу профессионального детектива: оправдание ложно обвиненного в преступлении человека так же важно, как и справедливое судебное разбирательство и выявление настоящего преступника.

Слежка за подозреваемым включает в себя наблюдение, подслушивание, маскировку, привлечение помощников. Все это обеспечивает динамику повествования и стремительность в развитии сюжета, повышает напряжение и характеризует профессионального детектива как энергичного человека действия. Профессиональный детектив демонстрирует выдающееся мастерство переодевания, отличную маскировку и превосходное разыгрывание разных ролей.

В процессе сбора фактов, размышлений профессиональный детектив воплощает собой интеллектуальную мощь, ведь чтобы победить коварных преступников приходится решать самые сложные интеллектуальные задачи, оказаться проницательнее своих коллег.

Авторы рассказов акцентируют внимание на эпизодах, в которых детектив обдумывает план действий, анализирует полученную в ходе расследования информацию, выстраивает логическую цепочку. При описании процесса расследования постоянно используется лексика, связанная с процессом мышления и внутреннего анализа: *reflect, ponder, review, recapitulate, revolve, turn over, think, ruminate, piece together, imagine* и т.д.

4. Развязка. Данная часть демонстрирует разоблачение преступника и раскрытие таинственного происшествия. Финал каждого профессионального полицейского рассказа легко предсказуем – детектив раскрывает дело, разоблачает виновных, оправдывает несправедливо обвиненных. Однако, несмотря на способность детектива раскрывать любые преступления, в структуру текста вводится еще один немаловажный сегмент – провидение.

В рассказе на помощь детективу нередко приходит случай, совпадение, счастливое стечение обстоятельств. Об этом свидетельствуют часто употребляемые лексемы: *accident, chance, lucky, unexpectedly, happen, fortune, fortunate, fortunately, suddenly, divinity, Providence*.

Присутствие в тексте элемента провидения призвано убедить читателей, что детектив выполняет не только общественную, но и божественную функцию – возвращает мир из состояния хаоса к гармонии.

Выполнив свою основную функцию, детектив передает преступника суду, и для него не столь важно, какой суд исполнит карательные функции – гражданский или Божественный. Таким образом, нарратив профессионального полицейского рассказа напоминает сказку со счастливым концом, в которой добро всегда одерживает верх над злом, а детектив получает награду за свои старания. Сходство усиливается присутствием в финале свадебного обряда или получения наследства, что становится последним аккордом рассказа.

2.4. Человек, пространство, время в художественном мире профессионального полицейского рассказа

Хотя появившийся в профессиональной литературе 1850 – 1860-х гг. детектив-профессионал является новым персонажем в англофонной культуре, его взгляды и образ жизни призваны отражать мораль и ценности патриархального общества, общественные нормы своего времени и идеализированное видение мира.

Главный герой – это образованный человек, который под давлением обстоятельств выбирает профессию детектива. Герой, выполняя работу сыщика, реализует как собственные амбиции, так и получает возможность улучшить свое материальное положение. Создавая нового героя, авторы предлагают читателю – среднестатистическому человеку викторианской эпохи – возможность идентификации с детективом. Ориентация на среднего читателя просматривается в самой организации хронотопа и создании системы персонажей. Жертвами преступлений, как и преступниками, оказываются, как правило, хозяева магазинов или торговых лавок, клерки, владельцы земли и домов, студенты, актеры, банкиры, джентльмены, вельможи, уважаемые вдовы и т.д. Большинство преступлений так или иначе связано с финансовыми и имущественными делами.

Создавая образ антагониста, авторы полицейских рассказов обращают внимание на его чрезвычайную хитрость, социальную и физическую опасность, вместе с тем подчеркивая профессиональные навыки и выдающиеся способности детектива, которые помогают ему одержать верх над противником. Протагонист является своего рода воплощением известного тезиса О. Конта о том, что ценности эпохи – это «порядок и прогресс». Во-первых, преступление является одной из персонификаций хаоса, а детектив оказывается силой, восстанавливающей мировой порядок. Во-вторых, сыщик – один из самых активных сторонников прогресса. Рассмотрение уголовных дел в полицейском профессиональном рассказе связано с физической активностью детектива,

его мобильностью. Пространственную динамику подчеркивает постоянное присутствие в рассказах средств передвижения: кебов, омнибусов, поездов. Авторы рассказов насыщают текст и другими знаками прогресса викторианской эпохи. Распутать преступление сыщику помогают телеграф, фотография, револьверы Кольта, новые научные открытия в области судебно-медицинской экспертизы, такие как баллистика и химическая экспертиза или идентификация личности по определенным признакам.

Изображение художественного пространства и времени в профессиональном полицейском рассказе претендует на объективность изображения.

Точные указания на время и место действия, периодические издания, питание и одежду являются знаками, создающими аутентичную и достоверную атмосферу викторианской эпохи.

Категория времени также убедительно демонстрирует позитивистское понимание мира. Претендуя на достоверность своего рассказа, авторы включают в текст сегменты и ритм объективного времени, насыщают текст точными хронологическими деталями.

Кроме этого, изложение в хронологическом порядке, сохраняя точное течение времени, позволяет читателю проследить за всеми перипетиями процесса расследования.

3. Детективные рассказы Артура Конан Дойла о Шерлоке Холмсе

3.1. Предыстория детективных рассказов

Впервые мистер Шерлок Холмс появляется в повести *A Study in Scarlet (Этюд в багровых тонах)* в декабрьском номере журнала *Beeton's Christmas Annual*. Однако судьбоносным для литературного частного детектива становится 1891 год, когда его создатель А. Конан Дойл начинает сотрудничать с журналом *The Strand*. С этого момента мистер Шерлок Холмс безоговорочно на все времена завоевывает признание и любовь со стороны английской публики и начинает свое победоносное шествие по другим странам. Можно смело утверждать, что именно печатные издания, пресса сыграли значительную роль в процессе популяризации данного героя.

3.2. Структура детективного рассказа

Сагу о Шерлоке Холмсе составляют 4 повести и 56 коротких рассказов. Небольшой объем литературного произведения напрямую связан и с особенностями жанра, и с рыночными требованиями к печатным изданиям того времени – увлекательный рассказ полностью

должен был быть напечатан в одном номере издания. Заявленный в названии многих рассказов приключенческий мотив совпадает с появившимся в викторианском обществе второй половины XIX века интересом к путешествиям, экзотическому миру далеких стран, поиску таинственных сокровищ. А. Конан Дойл трансформирует экзотику литературных приключений, перенося все события в узнаваемую для английского читателя среду. Структура «холмсианы» отвечает заявленной уже в профессиональной литературе о полицейских *'case structure'*: в центре всех художественных произведений оказываются приключения одного героя – детектива-консультанта. Каждый рассказ является семантически и сюжетно самостоятельной законченной единицей. Этапы развития действия также вполне традиционны – завязка, решение начать расследование, процесс расследования, обдумывание дела – размышление и раскрытие.

1. Завязка.

Экспозиции приключений Шерлока Холмса представляют собой набор клише. Первый вариант – рассказ начинается с перечисления ранее раскрытых дел и решения Ватсона пересказать одно, наиболее наглядно демонстрирующее таланты Холмса. Второй вариант – воссоздаются обстоятельства появления нового клиента в доме на Бейкер-стрит. Как правило, этот вариант сообщает какие-то сведения о характере, привычках, бытовых подробностях из жизни Холмса и Ватсона.

2. Ознакомление с обстоятельствами дела, проявление интереса, решение начать расследование.

В рассказах дается подробное описание обстоятельств загадочного происшествя – автор создает иллюзию, что читатель органично вовлекается в процесс расследования. На самом деле данный прием позволяет Конан Дойлу намеренно акцентировать внимание на деталях, которые окажутся малозначительными, приведут к ошибочным умозаключениям, тогда как наиболее важные для расследования детали тщательно маскируются среди вороха второстепенной и третьестепенной информации. Именно на данном этапе сыщик Шерлок Холмс выдвигается на авансцену, проявляя интерес к делу.

3. Развитие ситуации. На данном этапе происходит демонстрация функциональных способностей сыщика: Холмс обдумывает услышанную информацию, собирает дополнительные сведения, обобщает полученные факты и делает выводы.

3.1. *Первоначальное обдумывание дела.* На протяжении всего повествования автор акцентирует внимание на интеллектуальных способностях своего персонажа, поэтому процесс размышления является и одним из важнейших сегментов данных текстов, и определяющей характеристикой самого Холмса.

3.2. *Собирание дополнительных сведений.* Данный этап включает в себя собирание дополнительных фактов, влияющих на ход расследования. К таковым относятся: вещественные доказательства, опрос свидетелей, слежка за подозреваемыми. Все это широко было представлено уже в полицейской профессиональной литературе, только в рассказах о Холмсе их роль содержательно и структурно более сложна и насыщена. Сбор дополнительных фактов и сведений – это не только дань жанру, но и прием, позволяющий решить несколько задач: а) создать или усилить атмосферу таинственности с сохранением интриги и нагнетанием напряжения; б) раскрыть уникальность умений и талантов Холмса (наблюдательность, способность к дедукции, декларируемый автором научный подход, физическая сила, актерское мастерство).

Наиболее ярко талант Шерлока Холмса раскрывается при анализе вещественных доказательств. В саге о Дюпене вещественное доказательство служит в качестве еще одного звена в его безошибочных рассуждениях. В полицейском профессиональном рассказе авторы делают акцент на умении отыскать, заметить настоящее вещественное доказательство на месте преступления. Конан Дойл же в первую очередь оценивает способность своего героя интерпретировать вещественное доказательство, «прочитать» его историю, обнаружить связь с другими, ранее известными элементами мозаики.

3.3. *Ожидание, повторное обдумывание дела: обобщение собранных фактов, анализ и выводы.* Один из важнейших этапов, во время которого Холмс производит демистификацию тайны для самого себя. Здесь возможны два варианта развертывания событий.

1) Проблема остается неразрешимой: даже получив всю необходимую информацию, Шерлок Холмс оказывается не в силах разгадать загадку преступления, необходим еще один тщательный анализ всех фактов.

2) Шерлок Холмс раскрыл преступление, но не знает, как доказать виновность преступника.

3.4. *Ложная разгадка.* Еще один прием, который использует А. Конан Дойл, чтобы по возможности дольше сохранить таинственную интригу. Чаще всего ложную разгадку преступления предлагают полицейские, иногда доктор Ватсон. Случается, что неверную интерпретацию событий дает сам Шерлок Холмс, что является своеобразным двойным блефом в тексте рассказа.

4. Развязка событий. Как только Шерлок Холмс разгадал тайну преступления, раскрыл дело, наступает момент его триумфа. Знаменитый сыщик порой сам режиссирует свой главный выход – ему нравится удивить, поразить вовлеченных в дело людей. Разоблачитель преступника и открыватель таинственного – это те роли, которые прославленный детектив играет с огромным вдохновением и выдумкой,

позволяя в полной мере насладиться его чувством юмора и актерским мастерством.

Точку в расследовании ставит рассказ о происшедшем, в котором сыщик выступает в качестве резонера, а слушатели в качестве восхищенной публики. После удачного раскрытия дела Холмс с удовольствием рассказывает об этапах своих раздумий, которые соединяясь в звенья единой цепи, снимают тайну с еще одного таинственного происшествия.

3.3. Человек, пространство, время в художественном мире детективных рассказов А. Конан Дойла

Шерлок Холмс – герой, которому удалось преодолеть одну из древнейших универсальных оппозиций – свой/чужой; он вырвался за рамки своей национальной культуры, став «своим» для многих инациональных культур, к тому же ему удалось преодолеть рамки своей эпохи. При этом Шерлок Холмс – персонаж, который олицетворяет идеалы и способ познания мира викторианской эпохи.

3.3.1. Пространственные и временные модели

Атмосферу и культурные доминанты конца викторианской эпохи демонстрирует одна из существенных категорий картины мира – художественное пространство. В рассказах о Шерлоке Холмсе Конан Дойл выстраивает систему концентрических кругов, которые составляют различные пространственные модели: *Империя – Англия – Лондон – Дом*.

Первый концентрический круг представлен пространством Британской империи. В рассказах Конан Дойла делается акцент на безграничность империи: многие герои холмсианы какое-то время жили в колониях, действие также иногда переносится из Англии в другие части света. Мир британских колоний вводит в ткань произведения мир экзотики, постепенно проникающий в самые разные сферы британской повседневности. К тому же пространство Британской империи в рассматриваемых текстах не только физическое, но и идеологическое и неизбежно центристское.

Второй концентрический круг – пространство Англии (метрополии). В рассказах о Шерлоке Холмсе английский мир – это пространство победившего разума, своеобразная рациональная модель Вселенной. Англичане пользуются всеми последними благами цивилизации – железнодорожными линиями, телеграфом и т.д. Одним словом, Англия предстает идеально организованным и идеально функционирующим пространством. Ни разу в этом мире не опоздал ни один поезд, все телеграммы доставлены строго по указанным адресам, не

было случая, чтобы под рукой в нужный момент не оказался кэб или свежий номер газеты.

Третий концентрический круг – Лондон – находится ближе всего к центру. Удивительно умение Конана Дойла создать миф о Лондоне. Город в его рассказах на первый взгляд реальный и точный, но на самом деле – условное пространство. Шерлок Холмс не просто житель Лондона, он лондонец в превосходной степени, его жизнь органически вписывается в урбанистическую окружающую среду. И хотя А. Конан Дойл изображает Лондон фрагментарно, присутствие города пронизывает все его приключения. Детали описания лондонского пространства константны, практически неизменны и соотносятся с викторианским культурным пространством, наполненным устойчивыми стереотипами и тематическими блоками – *плохие погодные условия, сложная и развернутая структура, непрерывное движение*. Знаками этих трех блоков являются соответственно: а) туман, ветер и дождь, б) мотив лабиринта, в) кэб.

Лондон органично и неразрывно связан с *четвертым концентрическим кругом* – пространством дома. Во второй половине XIX века благодаря стремительным процессам урбанизации и индустриализации для культуры викторианской Англии дом становится идеальным пространством, своего рода микрокосмом. Холмс и Ватсон призваны на защиту высшей ценности в британской иерархии – в доме должен царить порядок и веками сложившиеся традиции и нормы. Хаос всегда остается снаружи за дверью дома, как правило, воплощением хаоса становится разбушевавшаяся природная стихия и человек, нарушивший, установленные в обществе законы. Дом находится в центре системы концентрических кругов, образующих пространственно-временную модель художественного мира А. Конан Дойла. Внутри, в самом центре этого пространства, находится еще одно знаковое микропространство – человеческий мозг, который великий аналитик сравнивает с чердаком дома. Мир детектива-консультанта – это предметный мир, характеризующий его личность.

3.3.2. Концепция следователя

А. Конан-Дойл создает образ богемного, эксцентричного детектива. Чтобы подчеркнуть артистичность Холмса, автор помещает его в соответствующую среду, наполняя ее предметами, которые наиболее ярко демонстрируют его творческую натуру. Один из самых значимых предметов в комнате Шерлока Холмса – скрипка Страдивари, которая в отличие от других вещей аккуратно хранится в футляре в углу его комнаты.

Скрипка – один из постоянных элементов саги о Шерлоке Холмсе, который в тексте выполняет три основные функции – актуализирует определенные культурно-исторические тенденции Великобритании конца XIX века, помогает воссоздать образ Шерлока Холмса как талантливого и даже гениального человека, а также является важным элементом в развитии сюжета.

Артур Конан Дойл создал образ детектива-художника. Автор подчеркивает внутреннюю и внешнюю свободу персонажа, приступающего к разгадке очередного таинственного происшествия. Для Холмса расследование таинственных обстоятельств дела является образом жизни, смыслом его существования. Главным стимулом для него становятся не деньги или профессиональный долг, а необычность дела, его уникальность. Холмс занимается расследованием ради расследования, что можно воспринимать как своеобразную аллюзию на эстетический тезис об «искусстве ради искусства». Без расследования преступления детектив-консультант просто не может существовать: его мучает скука, депрессия, апатия, которую Холмс пытается заглушить с помощью кокаина. Сложное дело всегда спасает Холмса от жизненной рутины.

А. Конан Дойл является своеобразным проповедником идей и ценностей викторианской эпохи – герои саги о Холмсе демонстрируют нормативные этические отношения, которые были приняты в то время в Англии. Но рассказы о Холмсе не следует воспринимать только как однозначную демонстрацию утилитарного мира позитивистской эпохи. Представленная в холмсиане модель реальности весьма условна, хотя Конан Дойл и создает мир, который, казалось бы, состоит из достоверно изображенных знаков реальности, например, узнаваемо пространство Лондона XIX века, общество викторианской Англии – аристократы, клерки, инженеры, полицейские, гувернантки, врачи.

При этом в художественном мире произведений о Холмсе можно увидеть первые импульсы зарождающейся модернистской культуры. Конан Дойл насыщает эпизоды саги о Холмсе временными маркерами, но при этом совершенно поверхностен по отношению к датам даже в пространстве одного текста. Таким образом, создается иллюзия действительности, а маркеры времени оказываются знаками, подчеркивающими условность происходящего. Хотя в рассказах о Холмсе декларируется точное, историческое время, ответ на вопрос **когда?** всегда лишен конкретной датировки. В потоке времени очевидно происходят какие-то новые события, но в действительности ничего не меняется, описанные Ватсоном события – это его воспоминания о прошлом, все персонажи постоянны и неизменны.

Важнейший элемент, сигнализирующий о кризисе утилитарно позитивистской картины мира в произведениях Конан Дойла – архетипичность изображенных событий и героев. Герои холмсианы – это

персонифицированные характеры, абстракции. Злодей **всегда** злой, полицейские (даже самые лучшие представители) **всегда** проигравшие, Шерлок Холмс в ходе расследования **всегда** выбирает правильный путь.

В заключительной части докторского исследования обобщаются главные теоретические и эмпирические наблюдения и делаются соответствующие выводы. Эволюция детективного рассказа наглядно демонстрирует полилог культуры XIX века. Основу детективного рассказа закладывает Э.А. По – представитель позднего романтизма. Его произведения демонстрируют настроения и дух времени – их можно рассматривать как своеобразную переходную структуру от позднего романтизма к позитивистскому восприятию мира. В образе Дюпена воплощаются как черты романтической культуры – взгляд на творческую личность как на гения, так и принципы эстетики позитивизма – он будет счастлив получить вознаграждение за свои услуги, может даже поторговаться о сумме гонорара.

Хотя полицейские профессиональные рассказы появляются в англофонной культуре уже после рассказов Э.А. По, их следует рассматривать не как продолжение линии американского писателя, а как параллельно формирующееся литературное явление. Они декларируют утилитарно-позитивистские ценности XIX века и являются репрезентантами профессиональной литературы. Полицейский профессиональный рассказ закрепляет особый тип повествовательной структуры – структуру случая (*case structure*), и выдвигает нового героя – профессионального детектива, декларируя концепцию удачливого профессионала, что соотносится с эстетикой позитивизма викторианской эпохи. Жизнь и работа профессионального литературного детектива постулирует основные утилитарно-позитивистские ценности: карьерный рост, материальное благополучие, культ дома и семьи.

А. Конан Дойл в своих детективных рассказах отказывается от мотива счастливой случайности. Он создает образ частного детектива-консультанта, который раскрытие преступления воспринимает одновременно и как науку, и как искусство. Писатель синтезирует эстетическую концепцию Э.А. По с художественным миром профессиональных рассказов, в результате чего создается миф о Шерлоке Холмсе. Его герой – эксцентрик, ученый с божественной душой, главная цель которого процесс раскрытия таинственного происшествия.

Хотя в рассказах о Холмсе проповедуется викторианский взгляд на мир, в тексте появляются и первые импульсы модернизма. В детективной прозе А. Конан Дойла ранее семантически нейтральным или негативным образам и ситуациям придаются новые оттенки: эстетизация процесса расследования, экзотизация событий повседневности, индивидуализация героя.

Evita Badina. *Detektīvistāsts no Edgara Alana Po līdz Arturam Konanam Doilam. Promocijas darba kopsavilkums. = The Detective Story from Edgar Allan Poe to Arthur Conan Doyle. Summary of the Thesis for Obtaining the Doctoral Degree. = Детективный рассказ от Эдгара Аллана По до Артура Конан Дойла. Автореферат докторской диссертации.* Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds “Saule”, 2014. 83 lpp.

•••••

Izdevējdarbības reģistr. apliecība Nr. 2-0197.
Iespiests DU Akadēmiskajā apgādā „Saule” –
Saules iela 1/3, Daugavpils, LV-5400, Latvija